

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORTADOĞU'DA DİN-İKTİDAR İLİŞKİSİ: SURİYE BAAS
PARTİSİ ÖRNEĞİ**

HAZIRLAYAN

Yasemin AKKAYA

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Fahri ATASOY

KIRIKKALE-2018

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORTADOĞU'DA DİN-İKTİDAR İLİŞKİSİ: SURİYE BAAS
PARTİSİ ÖRNEĞİ**

HAZIRLAYAN
Yasemin AKKAYA

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Fahri ATASOY

KIRIKKALE-2018

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ortadođu’da Din-İktidar İlişkisi: Suriye Baas Partisi Örneđi” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gűsterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

14/11/2018

Yasemin AKKAYA

ÖN SÖZ

Tarihte, dini unsurların bütünleştirici ve ayrıştırıcı pek çok örneğini çarpıcı şekilde görmekteyiz. Ortadoğu da bu anlamda fazlasıyla dini unsurların etkisine maruz kalmış bir bölgedir. Bu çalışmada genel anlamda Ortadoğu'daki din olgusunun siyasete etkisinin araştırılması yapılmıştır. Özel anlamda ise Ortadoğu ülkelerinden Suriye seçilmiştir. Suriye'nin bağrında yüzyıllardır sakladığı ve ev sahipliği yaptığı medeniyetlerden yadigâr kalan etnik ve dini çeşitlilik, şu anki ülkenin mevcut durumunu ve Suriye'nin geldiği noktayı en iyi şekilde özetlemektedir.

Bu zor süreçte, öncelikle benden desteğini hiç esirgemeyen ve beni hep yüreklendiren sevgili eşim Levent AKKAYA' ya, üstün sabırlar göstererek yanımda olan aileme ve son olarak tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Fahri ATASOY'a ve İbrahim MAZMAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

AKKAYA, Yasemin “Ortadoğu’da Din-İktidar İlişkisi: Suriye Baas Partisi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2018

Bugün, ulus devletlerine bakıldığında en önemli sorunlardan biri olarak karşımıza etnik ve dini farklılıklar çıkmaktadır. Ancak bu farklılıkların kendini en yoğun hissettirdiği yer şüphesiz Ortadoğu’dur. Çünkü Ortadoğu’da genel olarak siyaset, etnik veya dini temeller üzerine kuruludur. Bu anlamda Ortadoğu’da etnik ve dini bağların siyasetin belirlenmesinde en fazla etkin bir rol üstlendiği yer Suriye’dir. Bünyesinde zengin etnik ve dini unsurları barındıran Suriye, tam bir mozaik yapıya sahiptir. Bereketli Hilal’in içerisinde yer alması ve stratejik olarak önemli bir konumda olması dolayısıyla Suriye pek çok medeniyete de ev sahipliği yapmıştır.

Suriye’de, 1946’da Fransız Mandası esaretinden kurtulduktan sonra kendi içinde bir dizi mücadeleler yaşanmıştır. Bu mücadeleler, Hafız Esad’ın iktidara geldiği dönem olan 1970’e kadar devam etmiştir. O döneme kadar Suriye, istikrarsızlar ülkesi olarak anılmaktaydı. Hafız Esad yönetimi devraldıktan sonra “istikrarsızlığın istikrarı” dönemini başlatmış ve ülkeyi otuz sene tek başına yönetmiştir. 1970’te Suriye’nin ilk azınlık üyesi ve Nusayri inancına mensup devlet başkanı Hafız Esad olmuştur. Nusayrilik, Şia’nın aşırı kolu olarak görülen ve İslam dışı sayılan bir inanç sistemidir. Suriye’de Nusayriler Hafız Esad dönemine kadar ezildiler, aşağılandılar ve geri bırakıldılar. Ancak 1943’te kurulan Baas Partisi sayesinde yavaş yavaş güç kazanmaya başladılar. Baas Partisi 1963’te iktidarı ele geçirdi ve bu süreçten sonra Nusayriler devletin kilit noktalarına yerleştiler. Uzun sürecek bir Sünni tasfiye sürecinin ardından Hafız Esad ve Nusayri yandaşları devletin kontrolünü ele aldılar.

Bu çalışmanın amacı; Suriye’deki etnik- dini bağların ve mezhepçilik unsurunun Suriye siyasetine ne ölçüde yön verdiğini aynı zamanda Suriye’deki iktidar mücadelelerinin temelinde yine bu bağların ne gibi bir etkisi olduğunu araştırmaktır. Çalışmanın konusu Suriye olduğundan dolayı Baas Partisi’nin gelişimsel evrelerine yalnızca Suriye dahil edilip Irak dahil edilmemiştir.

Anahtar Sözcükler: Ortadoğu, Suriye, Nusayrilik, Baas Rejimi, Şiilik.

ABSTRACT

AKKAYA, Yasemin “Relationship Between Religion and Economy in Middle East: Syrian Baas Party Example”, Master's Thesis, Kırıkkale, 2018

In contemporary world, when we consider nation states, we would observe that one of the most important problems is ethnic and religious differences. However, the Middle East is the place where these differences felt with a most intense fashion undoubtedly because politics in the Middle East is generally based on ethnic or religious foundations. In this context, the country in the Middle East where the ethnical and religious ties plays the most important role is Syria. Syria with its rich ethnic and religious elements has a complete mosaic structure. Because its located in the fertile Crescent and in a strategically important position, Syria has hosted many civilizations over years.

After Syria gain their independence from the French Mandate in 1946, a number of struggles were experienced in Syria. These struggles continued until 1970, when Hafez Assad came to power. Until that time, Syria was known as an country of instability. Hafiz Esad, after taking over the administration, initiated the period known as “stability of instability” and managed the country alone for thirty years. In 1970, Hafez Assad became the first minority and Nusayri head of state when he was elected. Nusairism is a belief system considered to be the extreme arm of Shia and considered to be non-Islamic. In Syria, the Nusayrians were oppressed, disgraced, and discriminated until Hafez Assad came to power. But with the Baath Party, which was founded in 1943, they began to gain power slowly. The Ba'ath Party seized power in 1963 and after that the Nusayris has occupied the key positions in the state. After a long period of Sunni purge, supporters of Hafez Assad and members of Nusayri faith took control of Syria.

The purpose of this study is to determine the extent that ethnic-religious ties and sectarianism in Syria have led to the Syrian politics, and also to investigate the effects of these relationships on the basis of the power struggles in Syria. As Syria is the subject of the study, only Syria was included and mentioned in the developmental stages of the Ba'th Party and Iraq was not included.

Keywords: Middle East, Syria, Nusairism, Baath Regime, Shiism.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU'DA DİNLER VE SURIYE

1. Ortadoğu'da Dinler.....	9
1.1. Yahudilik.....	10
1.2. Hristiyanlık.....	15
1.3. İslamiyet.....	19
2. İslam Dünyasında Fırkalar ve Mezhepler.....	22
2.1. Sünnilik.....	24
2.1.1. Şiiilik.....	26
2.1.1.1. Selefilik.....	28
2.1.1.2. Nusayrilik.....	30
3. Suriye'de Tarihi Süreçte Dinlerin Etkisi.....	32
4. Tarihsel Süreç İçerisinde Suriye.....	35
4.1. İslamiyet Öncesi Dönem.....	35
4.2. İslamiyet Dönemi.....	37
4.3. Osmanlı Dönemi.....	38
4.4. Fransız Manda Dönemi.....	40
4.5. Bağımsızlık Dönemi.....	43
4.5.1. Askeri Darbeler Dönemi (1946-1970).....	43
4.5.1.1. Hafız Esad Dönemi(1970-2000).....	47
4.5.1.2. Beşar Esad Dönemi (2000-....).....	51

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE’DE DİNİ-ETNİK YAPI VE NUSAYRİLİK

1.Suriye’nin Etnik Yapısı.....	54
1.1. Araplar.....	55
1.2. Kürtler.....	56
1.3.Türkmenler.....	58
2. Suriye’nin Dini Yapısı.....	60
2.1. Sünni Müslümanlar.....	60
2.1.1. Müslüman Kardeşler.....	62
2.1.2. Diğer İslami Gruplar.....	64
2.2. Hristiyanlar.....	68
2.2.1.Arap Hristiyanlar.....	68
2.2.2.Ermeniler.....	70
2.3. Nusayri Müslümanlar	71
2.3.1.Nusayrilik ve Alevilik.....	72
2.3.1.1. Nusayriliğin Ortaya Çıkışı ve Tarihçesi.....	77
2.3.1.2. Nusayriliğin Yayılması.....	79
3. Suriye’de Nusayri İktidarı.....	80
3.1.Baas Partisi.....	82
3.2.Esat Devrimi.....	85
3.3.Siyaset ve Nusayrilik.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE'DE BAAS PARTİSİ VE DİN-İKTİDAR İLİŞKİSİ

1. Suriye’de Baas Partisi İktidarı.....	90
1.1 Baas Partisi’nin Kuruluşu	90
1.2 Baas Partisi’nin İdeolojisi.....	93
1.3 Baas Partisi ve Esat Ailesi	96
2. Baas Partisi’nde İktidar Mücadeleleri.....	98
2.1 Ayrılıkçı Dönem (1961-1963).....	100
2.2 Geleneksel Baas Dönemi(1963-1966).....	103
2.3 Neo-Baas Dönemi (1966-1970).....	105
3. Hafız Esad ve Baas Partisi	108
3.1.Esad Ailesi ve Suriye Yönetimi.....	110
3.2.Hafız Esad ve Yönetim Anlayışı.....	112
3.3.Esad Ailesi ve Nusayri Egemenliği (İktidar Seçkinleri).....	114
4. Dini Grup Oligarşisi ve Artan Hoşnutsuzluk	116
4.1.Seçkinlerin (Nusayrilerin) Ayrıcalığı	119
4.2.Baskı Gören İnanç Grupları.....	120
4.3.Yok Farz Edilen Etnik Gruplar	122
SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA.....	127

GİRİŞ

Ortadoğu; sahip olduğu konumuyla, kaynaklarıyla, kültürle, akımlarla, fikirlerle, izlediği siyasetiyle farklı etnik ve dini kimlikten insanlarla beraber dünya üzerinde çok önemli bir bölgedir. Ortadoğu uluslararası alanda önemini sadece jeopolitik konumuna borçlu değildir. Aynı zamanda bölge üç büyük dinin ortaya çıktığı yer olması nedeniyle de “semavi dinlerin kalbi” konumundadır. Bu saydığımız özelliklerinden dolayı diğer Batılı ülkeler ve diğer dünya ülkeleri için paylaşılabilir bir haldedir. Batılı devletler, yüzyıllardır bu bölgeye hakim olmaya çalışmış ve birçok kanlı mücadeleler yaşanmıştır. Uluslararası güç dengelerinin değişmesine yol açacak kadar önemli bir jeopolitik öneme sahip olan bu bölge, adeta güçlü ülkelerin uygulama alanı haline dönüşmüştür.

Ortadoğu ülkelerinin geneli (azınlık olarak farklı din unsurları da bulunmakta) İslam dinine ve onun farklı mezheplerine mensuptur. Etnik kimlik olarak da çoğunluğu elinde bulunduran kesim Araplardır. Ortadoğu siyasetinde, sosyokültürel yapısında, ekonomide, devlete olan bağlılıklarında, yaşam tarzlarında ve ideolojilerinde İslam dinine mensup olmaları ve bunun yanı sıra Arap olmalarının çok büyük oranda etkileri görülmektedir. Bu durum bölgede kendine has bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Ortadoğu'nun şah damarını oluşturan bu yapının temelinde üç ana unsur yer almaktadır. Bunlar; din, siyaset ve ideoloji. Genel olarak Ortadoğu ülkeleri bu üç olgu üzerinden hareket etmektedir. Ülkelerin yanı sıra halklarının da bu üçgenin etrafında düşünce sistemleri gelişmiştir. Ortadoğu'da bu üç yapı birbirine kenetlenmiş ve birbirinden kopmayacak şekildedir. Bunlardan herhangi birinin halkadan kopması demek Ortadoğu'da tüm dengelerin değişmesi ve alt üst olması demektir. Yine bölgede emelleri olan diğer ülkeler de Ortadoğu'yu bu üç ana unsur üzerinden şekillendirme planları peşindedirler.

İslam dünyasının merkezi sayılan Ortadoğu'ya baktığımızda, genel olarak mezhep temelli bir ayrışmadan söz etmek mümkündür. Bu ayrışmaların altında yatan sebeplere bakacak olursak; siyasal nedenler ve bölgede güç sahibi olma gibi nedenler karşımıza çıkmaktadır.

Önceleri mezhepler siyaseti etkisi altına alırken günümüze baktığımızda siyaset mezheplere yön vermektedir. Kısacası Ortadoğu'da siyaset, öne çıkan bu mezhep ayrışmalarından, farklılıklarından faydalanmakta ve onları kullanmaktadır. Sahip olduğu kaynaklar ve stratejik konum bakımından önemli bir Ortadoğu ülkesi olan Suriye de tarih boyunca yukarıda saydığımız üç ana faktör çerçevesinde şekillenmiştir. Suriye'nin yaşadığı tarihi tecrübeyi anlamak ve idrak etmek, sadece Suriye'yi değil bugün bile birçok savaşların ve iktidar kavgalarının yaşandığı, halen şekillendirilemeyen coğrafyası ve paylaşılmayan toprakları ile Ortadoğu bölgesini de anlamamızı sağlayacaktır. Bu anlayış ve idrak bölgenin geçmişini, bugünü ve geleceğini şekillendiren tarihsel kırılmaları fark etmek için son derece önemli ipuçları verecektir.

1946'da bağımsızlığını kazandıktan sonra Suriye' de işler yolunda gitmemiş ve ülke, tam anlamıyla darbeler ülkesi haline gelmiştir. Ardı ardına yapılan darbeler nedeniyle ülkede yönetsel anlamda istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar geçen süreçte Suriye pek çok farklı etnik yapıyı ve dini bünyesinde barındırmıştır.

Nusayriler de etnik grubun içerisinde azınlık olan dini bir gruptur. Tarih boyunca İslamiyet'in içerisine dahil edilmediğinden dolayı Sünni Müslüman kesim tarafından yıllarca dışlanmış, aşağılanmış, ekonomik olarak geri bırakılmış ve eziyet görmüş dini bir azınlık olan Nusayriliği anlamak, Suriye'de siyasal sistemin üzerinde durduğu dengeleri anlamamızı kolaylaştıracaktır.

Kûfe'de ortaya çıkan ve Şii gruptan (gulat) bugüne kadar varlığını sürdürmüş mezheplerden biri olan Nusayrilik, batîni karaktere sahiptir. Şia'nın aşırı kolu olarak bilinir. Mezhebin teolojisini dönemin gulat fikir ve ideolojilerin etkisinde kalarak oluşturan ve mezhebin kurucusu sayılan kişi, Muahmed b. Nusayr'dır. Her ne kadar kurucusu Muhammed b. Nusayr olsa da, Nusayriliği sistemleştiren kişi Ebu Abdullah Huseyin b. Hamdan el-Hasibi'dir. el- Hasibi sonraki süreçte yetiştirdiği öğrencileri aracılığıyla Nusayriliği geniş coğrafyalara yayacaktır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'nın, işgal ettiği Suriye'de Nusayrilerin yaşadığı bölgede otonom bir devlet kurarak "Alevi Devleti" şeklinde isimlendirmesiyle mezhep Alevilik olarak bilinmeye başlamıştır. Günümüz Nusayrileri detarih boyunca Nusayri

ismine pek çok olumsuz anlam yüklendiği için çoğunlukla Alevi ya da Anadolu Aleviliği ile karışmaması için Arap Alevisi ismini tercih etmektedir (Arslan, 2016:102).

Nusayrilere Alevi denmesi, esasında onların da tercih ettikleri bir durumdur. Böylelikle İslam içerisinde sapkın olarak anılmak yerine Alevi olarak kabul edilmeleri daha yeğdir. Buradan da anlaşılacağı üzere Nusayrilik diğer semavi dinlerden çok farklı sistemler üzerine kuruludur. Tenasüh(reenkarnasyon)'e inanmaları, Hz. Ali'yi ilahlaştırmaları ve kapalı bir toplum yapısına sahip olmaları, onları diğer dinlerden ve mezheplerden oldukça keskin çizgilerle ayırmaktadır. Gizlilik ve sır, Nusayrilik için herşeydir. Eğer bu kurala karşı gelen her kim olursa olsun en ağır şekilde cezalandırılmıştır. Nusayrilerin bu kadar kapalı ve ketum bir toplum yapısı benimsemelerinin nedeni, diğer dinlerin ve özellikle İslâm'ın onları kabul etmemeleri ve dışlamalarıdır. Öyle ki bu dışlanma, inançlarından ötürü dönemin din alimleri tarafından katledilmelerinin vacip olması durumuna kadar vardırılmıştır. Toplumdan izole edilmelerinin sonucu olarak kendi aralarında çok sağlam aile, aşiret ve mezhep bağları oluşturmuşlardır. Özellikle Suriye'de yaşayan Nusayriler'de bu durum, iktidarı ele geçirmeleri ve güçlü aşiret-mezhep bağlarından dolayı uzun süre uzun süre yönetimde kalmak gibi sonuçları da beraberinde getirmiştir.

Suriye'de 1946 ve 1963 yılları arasındaki dönem Sünnilerin iktidar dönemi olup aynı zamanda istikrarsızlık dönemidir. Bu dönemde, Suriye'de etnik ve dini azınlıkların kendilerine yer buldukları tek kurum ordudur. Çünkü, Sünni elit kesim, orduyu küçümsemekte ve askerlik kurumunun kendilerine değil de daha ziyade orta ve düşük sınıfa layık olduğu düşüncesindedirler. 1946'da Suriye'de Fransız Manda Dönemi bittiğinde, Fransızlar tarafından oluşturulan Levant Özel Birlikleri dağıtılmış ve çoğunluğu azınlıklardan oluşan birlikteki askerler, Suriye ordusuna yerleştiler. Azınlıklar bu şekilde ordunun alt kademesinde de olsa kendilerine yer edindiler. 1946-1963 yılları arasında gerçekleşen çok sayıda askeri darbe sonucu, ordudaki Sünniler ordudan kademeli olarak uzaklaştırıldılar ve onların yerine azınlıklar – özellikle Nusayriler- geldiler. Alt kademedeki Nusayriler hızlı bir şekilde ordu içerisinde yükselmeye başladılar.

1963'te gerçekleşen bir darbe sonucu pan-Arabist(Arap milliyetçiliği) bir ideolojiye sahip olan Baas Partisi iktidarı ele geçirdi. Baas Partisi'nin kurucuları, Hıristiyan Mişel Eflak ve Arap Selahaddin Bitar'dır. Partinin eksenini temelde üç ideoloji oluşturmakta: Arap milliyetçiliği (birlik), sosyalizm ve özgürlük.Ordunun siyasetle iç içe olduğu bu dönemde, ordunun en kilit mevkilerine Baas Partisi taraftarları yanı Nusayriler ve Dürzîler getiriliyordu. Bu durum ordu içinde bölünmelere ve ayrılıkçı grupların doğmasına yol açtı. Türlü mezhep ve etnik çekişmelerine sahne olan ordudaki durum, iktidara da yansımıştı. Nihayetinde 1966'da Hafız Esad ve Salah Cedit grubunu iktidara taşıyan yeni bir darbe gerçekleşti. Bu ihtilalin hemen sonrasında, ordu içinde Dürzî tasfiyesi başladı ve ordunun komutası büyük oranda Nusayri subaylara devredildi. Ordudaki ve Baas Partisi içindeki bu azınlık tasfiye işlemlerinden sonra bu kez iktidar mücadelesi iki Nusayri lider olan Hafız Esad ve Salah Cedit arasında yaşandı. Mücadelenin kazananı, 1970'te Baas Partisi'nin askeri kanadıyla ve kansız bir darbeye gerçekleştirdiği darbe sonucu Hafız Esad olmuştur.

Bu ezilmişliğin ve hor görülmenin verdiği hırsıyla Hafız Esad'ın 1970 yılında gerçekleştirdiği darbeye birlikte Nusayriler iktidarın tamamını ele geçirerek ülkedeki en güçlü azınlık olmuştur. Bu olayla birlikte Nusayrilerin ülkedeki prestijleri ve ayrıcalıkları artmıştır. Fakat diğer taraftan büyük çoğunluğu Sünni Müslüman Arap olan Suriye halkı da yapılanlardan sonra yönetime karşı şiddetli muhalif oluşum içerisine girmiştir. Çünkü Hafız Esad zaman zaman Sünni kesime karşı zalimce eylemlerde bulunmuştur.1970'te yönetimi ele geçiren Hafız Esad, tüm bu yaşanan gelişmelere rağmen Suriye'de yeni bir dönemi başlatmış ve ülkede kısa sürede istikrarı sağlamıştır. Otuz yıl Suriye'yi tek adam olarak yönetmiştir. Azınlık iktidarı olarak yönetilen Suriye rejiminde, komuta kademesinin önemli bir bölümü Esad'ın kendisi gibi Nusayri ve rejime sadık askerlerden oluşmaktadır.

Bu çalışmada, Ortadoğu'nun önemli ülkelerinden olan Suriye'de din-iktidar ilişkisi Baas Partisi üzerinden araştırılmış ve mezheplerin siyasete olan yansımaları analiz edilmiştir. "Ortadoğu'da Din-İktidar İlişkisi: Suriye Örneği" konusu Ortadoğu'da ortaya çıkan semavi dinleri ve Suriye yönetiminde dinin siyasete veya siyasetin dine olan etkilerini (varsa) kapsamaktadır. Kavramsal çerçeve olarak değerlendirildiğinde; " Nusayrilik, din, azınlık, etnik kimlik, Suriye, Baas rejimi ve Hafız Esad" olgularının üzerinde durulacaktır. Konuyu araştırırken kullanılan

yöntem teorik ve literatür taramasıdır. Deneysel veya uygulama bağlamında herhangi bir çalışmaya yer verilmemiştir. Daha önce yapılan çalışmalar ve veriler ışığında konu irdelenmiştir. Ortadoğu'nun bütün ülkelerindeki din-iktidar ilişkilerinin ele alınması konunun kapsamını genişleteceğinden dolayı yalnızca Suriye örneği üzerinden din ve siyaset kavramları araştırılmıştır. Çalışmanın tek bir ülke üzerinden yürütülmesi, araştırmayı kolay kılar niteliktedir. Suriye'nin etnik ve dini mozaikleri bakımından çeşitliliğe sahip bir ülke olması da, çalışmanın bir bütün olarak çözümlenmesini zor kılar niteliktedir.

Çalışmada, temel bazı varsayımlara yer verilmiş ve bunlara bağlı olarak değişebilecek durumlar ele alınmıştır. Ortaya konabilecek temel hipotezler ise şunlardır;

- İlahi dinlerin ana kaynak noktası Ortadoğu toprakları olduğu için, dinin de devlet yönetimindeki etkisi durumu, yine burada karşımıza çıkmaktadır.
- Ortadoğu'da önemli bir noktada bulunmasından ve aynı zamanda ilahi dinlerin de doğduğu coğrafyada yer almasından dolayı Suriye'de dinin ve özellikle azınlık mezheplerin siyasete yön verme gücü bulunmaktadır.
- Azınlık bir güç olarak yönetimi elinde bulunduran Nusayriler, Suriye'yi yönetirken mezhepsel çatışmalara zemin hazırlamışlardır.
- Tek tanrılı üç ana din olan Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet'in kökleri, Suriye'nin de dahil olduğu geniş bölgeye dayanmaktadır. Bu dinlerin alt kolu olarak ortaya çıkan tarikatlar veya inanç sistemleri, Suriye'de dini çeşitliliği doğurmuştur.
- Farklı etnik ve dini kimlikleri bir arada barındırması sebebiyle Suriye, heterojen bir yapıya sahiptir. Bu durum ülke içerisinde yönetsel bağlamda çeşitli istek ve taleplerin artmasına yol açmış, bu da ülkeyi istikrarlı ve bir bütün olarak yönetmenin zor olduğunu göstermektedir.
- Suriye'de siyaset ve devlet yönetimi 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Baas Partisi aracılığıyla gerçekleşmiştir.

- Hafız Esad, kendi mezhepsel bağlarını kullanarak bir azınlık ülkesi oluşturup diğer azınlıkları görmezden gelmiştir. Bu amaçla da ülkeyi Nusayrilere ve Esad ailesine teslim etmiştir.
- Esad ailesinin ve bir azınlığın oluşturduğu grup oligarşisi, ülke içinde giderek artan hoşnutsuzluklara evrilmiştir.
- Hafız Esad, her ne kadar yönetime geldiği ilk dönemlerde Suriye halkına adil bir yönetim vaad etse de bunda başarılı olamamış ve sahip olduğu dini kimliğinden sıyrılamayarak eşitlikçi bir lider olamamıştır.
- Nusayriler Hafız Esad yönetimi sayesinde Suriye'nin en ayrıcalıklı ve en seçkin sınıfını oluşturmuşlardır. Bütün devlet kademelerine Nusayriler yerleştirilmişlerdir. Ayrıca Hafız Esad'ın en sadık askerlerinin tamamı Nusayri'dir.

Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri hariç toplam üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm kendi içinde dört ana başlığa ayrılmıştır. İlk başlıkta öncelikle “Ortadoğu” kavramı olgusu üzerinde durulmuş ve Ortadoğu'nun kısaca sınırları anlatılmıştır. Ayrıca bu başlıkta semavi dinlerin de üzerinde durulmuştur. Bölümün ikinci başlığında, İslam dünyasında zamanla ortaya çıkan mezhep ve fırkaların kısa tarihçeleri ve yayılmaları incelenmiştir. Üçüncü başlıkta dinlerin tarihi süreçte siyasetle olan bağları ve ilişkileri ele alınmıştır. Son başlıkta ise, Suriye'nin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönemler ve evreler irdelenmiştir.

İkinci bölümde, genel olarak Suriye'nin sosyo-kültürel yapısı ele alınmıştır. Buna ek olarak Suriye'nin dini ve etnik yapısı ayrı ayrı analiz edilmiş ve Suriye iktidarını elinde bulunduran Nusayrilik ayrı bir başlık olarak incelenmiştir. Bu bölümde Suriye'deki azınlık iktidarı olarak Nusayrilerin yönetimdeki rolü ele alınmış ve ana bölüm olan üçüncü bölüme bir ön giriş yapılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde, Hafız Esad yönetiminin temel direği olan Baas Partisi'nin kuruluşu, gelişimi dönüşümü ve mezhep bağlarının yönetimin rotasını belirlemedeki gücü anlatılmıştır. Buna ilaveten, Baas Partisi içinde iktidar mücadeleleri sonucu partinin geçirdiği süreçler ele alınmıştır. Daha sonrasındaysa, partinin uygulamış olduğu politikalar sonucunda Suriye'de oluşan muhalif oluşumlar ve onların günümüz Suriye'si mevcut durumunun oluşmasındaki rolleri irdelenmiştir.

1.BÖLÜM:ORTADOĞU'DA DİNLER VE SURİYE

“Ortadoğu” teriminin ilk kez kullanılışı 20. Yüzyılın başlarına rastlar. Bu kavramı ilk kez kullanan Amerikalı deniz stratejisi uzmanı ve teorisyeni Alfred Thayer Mahan olmuştur. O dönemde İngilizler, Osmanlı Devleti için kullanılan Yakın Doğu-Near East tabirinin yeterli olmadığını düşünüp “Ortadoğu” kavramını geliştirmişlerdir. Ortadoğu kavramı ilk kez Mahan’dan itibaren kullanılmaya başlanmış olup terim, Arabistan ve Hint yarımadalari arasında kalan bölge için geçerli sayılmıştır. Ayrıca bu kavram, Birinci Dünya Savaşı sırasında öne sürülen Ortadoğu Kumandanlığı projesi ile birlikte anılarak kullanımı yaygınlaşmıştır(Çevik, 2005:13-15).

Ortadoğu’nun sınırlarını basit bir şekilde tanımlayacak olursak; yarımada olan Arabistan’ı ve Mısır’ı da kapsayan eski bilinen adıyla Mezopotamya bölgesidir. Açıkça bir ifade ile Atlas Okyanusu’na sınır bölgesinde yer alan bir sahadır. Ortadoğu, kendini çevreleyen denizler bakımından değerlendirildiğinde; Umman Denizi, Kızıldeniz, Karadeniz ve Doğu Akdeniz Havzası bölgelerinde yer alması itibariyle de çok önemli bir jeopolitik bir öneme sahiptir. Ama bu durum Ortadoğu’nun sadece jeopolitik bir öneme sahip olduğunu göstermez. Aynı zamanda tarihin her döneminde kültürler arası bir geçiş vazifesi de gördüğü için bu durum Ortadoğu bölgesini dünyanın kalbi noktasına yerleştirmiştir.

Afrika ve Avrasya kıtalarının aynı zamanda kavşak noktası konumunda olan Ortadoğu, “yedi deniz ülkesi” olarak da isimlendirilmiştir (Goldschmidt ve Davidson, 2008: 29).Ortadoğu’yu önemli kılan etmenlerin başında Mezopotamya ve Nil Vadisi’ni bünyesinde barındırması gelir. Bu bölge, dünya tarihi açısından önemli yere sahip olan ve nehir etrafında kurulmuş Mısır, Sümer ve Babil gibi medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. İnsanlığın devamı için gerekli olan tarım, şehircilik ve ticaretin ana vatani bu coğrafyadır. Yazıyı ilk kez bulan ve kullanan uygarlıklar Ortadoğu coğrafyasında yaşayan uygarlıklardır. Tarihte bilinen en eski barış anlaşması da (Ramses II ile Hitit Kralı Hattuşil arasında, M. Ö 1278) bu uygarlıkların ürünüdür(Turan ,2003: 18).

Tarih, yani yazılı tarih bu bölgede başlar. Ortadoğu, dünya medeniyetlerinin kültürel anlamda buluşma noktası olma özelliği taşıdığından ayrıcalıklı bir konuma

sahiptir.Tarih sahnesinde bu denli aktif yer alması biraz da bu özelliğinden kaynaklanmaktadır.Ortadoğu'ya dinler tarihi, dinlerin ortaya çıkışı ve yayılım bulduğu topraklar açısından da baktığımızda çok önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz.Ortadoğu bu anlamda tüm semavi dinlerin (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet) çıkış noktası olma özelliği taşımaktadır. Aynı zamanda uhrevi manada da bu bölge dinlerin yayılma imkânı bulduğu alandır. Bu sebepten dolayı bölge içerisinde yer alan dini açıdan öneme sahip belli başlı şehirler dünyanın merkezini oluşturmaktadırlar.

Bu şehirlerin ilki; Urfa'dır. Musevi, Hristiyan ve İslam dinleri peygamberlerinin atası olan Hz. İbrahim'in Urfa'da doğup yaşadığına, Nemrut ve halkının taptığı putlarla mücadele ettiği için burada ateşe atıldığına inanılmaktadır. Urfa her üç dinin mensupları için kutsal sayılmaktadır. Hz. İbrahim'in doğduğu mağara ve ateşe atıldığında düştüğü yerde oluşan Halil'ür Rahman Gölü (Balıklıgöl) üç dine mensup insanlarca ziyaret edilmektedir. Ayrıca Yakup peygamberin Harran'daki "Yakup kuyusu" olarak biline kuyunun başında dayısı kızı Rahel ile tanışıp evlendiğine, Musa peygamberin Şuayp şehri yakınındaki Soğmatar'da Şuayp peygamber ile buluştuğuna ve sihirli asasını Şuayp peygamberden burada almış olduğuna inanılır. (Erkol, ty:12)

Aynı zamanda Musa Peygamber, Yakup Peygamber ve Şuayp peygamber ile alakalı birtakım mucizelerin gerçekleştiği şehir de yine Urfa olarak bilinir. Örneğin; Musa Peygamber'in Şuayp Peygamber'den sihirli asasını Soğmatar'da aldığına inanılır.İkinci önemli şehir İslami kaynaklarda da belirtildiği gibi Kudüs'tür. Bu şehir, üç semavi din için büyük önem arz etmekte olup aynı zamanda Ortadoğu coğrafyasının da mihenk taşıdır.Müslümanların ilk kıblesi olan Mescid-i Aksa burada bulunmaktadır. Ayrıca yüce peygamber, miraca buradan yükseltilmiştir. Bu anlamda Kudüs, İslam dininin nurla taçlandığı yerdir.

Üçüncü ve son kutsal şehir Mekke'dir. Mekke, Hz. İbrahim'in oğlu Hz İsmail ile Kabe'yi inşa etmesi, peygamber efendimiz Hz. Muhammed'in 571 yılında burada dünyaya gelmesi, İslam dininin ilk bu toprakta ortaya çıkması ve dünyaya buradan yayılması, peygamber efendimizin bu topraklardan Medine'ye hicret etmesi, Medine'de siyasi mücadeleler sonucu Mekke'yi işgal etmesi ve Kiblegah'ın Kabe olması açısından Mekke İslam dini için önemlidir. "Sonuç olarak; bu saydığımız kutsal topraklarda tüm semavi dinlerin kutsal kitaplarında geçen yüce yaratıcının birçok mucizesi gerçekleşmiştir" (Güç, 2000:15).

Ortadoğu coğrafyası, üç büyük dinin bu bölgede ortaya çıkması ve dünyaya buradan yayılmış olması gibi faktörlerden ötürü, direkt olarak olmasa da dünyayı şekillendirmeye hizmet etmiş bir coğrafyadır.. Bu çerçevede dünya coğrafyası açısından ilahi ve mistik bir bölge olarak nitelendirilmektedir. Dinlerin doğması, elçiler yoluyla insanlığa ulaşması ve yayılması açısından Ortadoğu çok büyük bir öneme sahiptir.

1.Ortadoğu'da Dinler

Ortadoğu'nun dünya medeniyet tarihinde önemli bir yer işgal ettiği bilinen bir gerçektir. Binlerce yıl öncesinde de şuanda olduğu gibi Ortadoğu, yine aynı öneme sahipti.Çünkü bu topraklarda dünyanın ilk medeni kavimleri yerleşmiş, önemli siteler kurmuş, yazı bu kavimler tarafından keşfedilmiş ve medeniyetin önde gelen göstergelerinden biri olan ziraat bu topraklarda başlamıştı.

Medeniyetin meş'alesinin bu topraklarda yakılmış olması, doğal olarak değişik kökenli kavimleri buralara çekmiş ve bunlar Ortadoğu'nun en eski milletlerini oluşturmuşlardı (Memiş, 2006: 15). Yukarıda yazılanlara göre yorum yapacak olursak; Ortadoğu bu kadar oluşumun başlangıç noktasıyken dinlerin de başlangıç noktası olmasının gayet tabii bir sonuç olabileceği durumu ortaya çıkmaktadır. Tek tanrılı dinler olarak nitelendirdiğimiz ilahi dinlerin de doğuş yeri burasıdır.

Ortadoğu'nun tek tanrılı semavi dinlerin ortaya çıktığı coğrafya olması ve Suriye'nin de bu coğrafyada yer alması sebebiyle dinlerin ilk yayılım alanları da bu bölgeler olmuştur. Uzun bir süre Hristiyanlığın etkisinde kalan bölge, Hz. Ömer'in 636 yılında gerçekleştirdiği fetih neticesinde İslam hakimiyetine girmiştir. İslam dini de özellikle dört halife döneminde bazı bölünmelere sahne olmuş ve bu bölünmeler Moğolların Ortadoğu'yu istilasından sonra farklı formlara bürünmüştür.

Bir takım tarikat yapılanmaları ortaya çıkmış ve dinin yorumlanışına farklı boyutlar getirilmiştir. Ortadoğu'da sadece bu üç dinin etkileri görülmez. Aynı zamanda Zerdüştlüğün, eski Yunan dinlerinin ve Hinduizmin etkilerini de görmek mümkündür(Atlıoğlu, ty:2006).

1.1. Yahudilik

Tarihsel süreçte İbraniler, Yahudiler, İsrail oğulları ve Musevilik olarak nitelendirilen Yahudilik, semavi dinlerin en eskisi olup Tanrı'nın birliğine dayanan ilahi bir dindir(Aydın, 2000:10).Günümüzde İsrail ve Amerika'da çoğunlukta olmakla birlikte dünyanın farklı yerlerinde yaşayan yaklaşık 18 milyon Yahudi vardır. Ülkemizde büyük çoğunluğu İstanbul'da yaşayan 30 bin civarında Yahudi bulunmaktadır.

Ortaya çıktığı coğrafyanın Ortadoğu olması, hem geçmişte hem de günümüzdeki bazı dini tecrübelerin ortak olması sebebiyle Yahudilik, İslam ve Hıristiyanlıkla aynı köklerden beslenmektedir. (Aydın, 2015:285). Yahudiliğin din ya da millet olduğuyula ilgili net bir durum yoktur. Bu yüzden de Yahudilikte etnik kimlik ile din bir arada olduğundan dolayı bunları birbirinden ayırmak çok zordur(Sarıkcıoğlu, 2002: 249).Yahudi kelimesi, Yahudilerin Babil sürgününde olduğu dönemde ortaya çıkmıştır. Sürgün edildikleri Babil'in yerli halkı İsrail oğullarına geldikleri Yahuda Bölgesine istinaden "Yahudalı" anlamında "Yahudi" demelerinden kaynaklanmıştır(Adam, 2006 : 29). Bu sözcüğün Yakub'un dördüncü oğlu Yuda (Yahuda) ya ait anlamına geldiğine inanılır. Yahudi'nin Yahuda'nın Arapça versiyonuolduğu da söylenenler arasındadır. Bütün bu farklı söylentilere karşın, Yahudi kelimesi Yuda bölgesine yerleşmiş eski İsrail halkının yeni nesilleri için kullanılmıştır (Özmen, 2002: 26).

Yahudilik, günümüzde yaşayan dinler arasında farklı bir yere konulmaktadır. Bu yer onun milli bir din olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. İlahi olan her dinin evrensel olması gerekmektedir. Fakat Yahudilik, daha ziyade milli bir din olarak anılagelmiş ve bu isimlendirmenin Yahudiliğe Babil'e sürgün olaylarından sonra verildiği ileri sürülmektedir (Küçük, Tümer ve Alparslan Küçük, 2010:285).

Yahudilerin ırk mı yoksa bir din mi olduğuyula ilgili tartışmalar sürerken Özmen bu konuyla ilgili olarak Yahudilerin antropolojik olarak bir ırk olmalarından ziyade onların kültürel, tarihi ve etnik bir topluluk olduğunu iddia etmiştir. Bu toplulukları şu şekilde ayırmıştır: Aşkenazim denilen Kuzey Yahudileri Armenoyid topluluğundan, Sefardim denilen Güney Yahudileri ise güneydoğu topluluğundandır. Kavmi bakımından karışık bir topluluk olan Yahudiler daha çok içtimai ve dini bir

cemaat olarak kabul edilir(Özmen, 2002 :26).“İbrani kelimesi, Arapça ‘Ibr’ den gelmektedir. Bazılarına göre İbrani tanımı Kenanlıların yakıştırdığı bir addır ve “nehri geçenler” anlamına gelmektedir” (Graves, Patai, 2009:7).İbraniler Hz. İbrahim’in torunu Hz. Yakub’dan itibaren İsrail lakabı ile anılmışlardır. Ayrıca Hz. Musa’ya nispetle , “Musevi” adını da taşımaktadırlar. İsrail kavramına ilk kez XIX. sülale firavunlarından II.Ramses’in oğlu Mineptah (M.Ö 1232-1224) tarafından yaptırılan ve “İsrail anıtı” diye anılan kitabede rastlanmaktadır. İsrail sözcüğünün İbrani dilinde “ Abdullah, emir, Allah yolunda savaşan, gece yürüyen” manalarına geldiği nakledilmektedir(Kahraman, 2009 :76).

Yahudiliğin geçmişi hakkında bilgi edinebileceğimiz en önemli kaynak, Yahudilerin kutsal kitabı olan Tanah’tır. Yahudi tarihçiler, daha net bilgilere ulaşmak için başka kaynaklardan elde ettikleri bilgiler ile kutsal kitapları mukayese etmeye çalışırlar. Yahudi kutsal kitabı Tanah, alemin ve ilk insanın yaratılışından peygamber Malaki’ye kadar olan dönemi kapsar. Var oluştan Malaki’ye kadar geçen zamanda İsrail oğullarının başlarından geçen olaylardan söz eder. Bu hadiseler aynı zamanda Yahudilerin kutsal tarihini de oluşturur (Eroğlu, 2003: 28).Yahudilerin kısaca tarihinden bahsedecek olursak; bu noktada Yahudilerin kutsal kitabı olan Tevrat’ta yazılanlardan yararlanmak çok doğru bir adım olacaktır. Çünkü Tevrat Yahudiliği ve İsrail’i anlatan bir tarihi eser niteliğindedir. Zaten din tarihçilerinin de bu konudaki çalışmalarında yararlandığı en önemli kaynaktır Tevrat.

Kutsal kitap Tevrat’ta geçen ve Yahudi inancına göre Tanrı tarafından Yahudilere vaadedilmiş topraklar olan Filistin’den kısaca bahsetmekte yarar vardır.“Filistin” kelimesine ilk olarak M.Ö (1198-1167) yılları arasındaki bir kitabede rastlanılmaktadır. Dönemin Mısır kralı olan II.Ramses dönemindeki bu kitabeden edinilen bilgiler ışığında Filistinliler, o dönemde gerçekleşen deniz kavimler göçüne katılan Ege kavimlerinden biriydi. Çok uzun zamandan beridir Mısır’ın himayesi altında yaşayan bu deniz kavimleri Firavun döneminde özgürlüklerini elde ederek Filistin’in kuzeyine yerleştiler. O bölgenin asıl sahibi olan Filistinliler ise güneye gitmek durumunda kaldılar. Tarihsel süreçte bakıldığında yukarıda da söz edildiği gibi aslında İbraniler Filistin’de ortaya çıkmamışlardır.İbraniler Filistin’e geldiklerinde bugüne kadarki süreçte de dahil

olmak üzere hiçbir zaman Filistin bölgesine sahip olamamışlardır. Bu bölge uzun süre ona adını vermiş olan Filistinlilerin elinde kalmıştır(Parlar, 2006: 377).

Yahudilerin kutsal kitabı olan Tevrat'a göre tarihleri Hz. İbrahim ile başlar. Aynı zamanda İbranilerin büyük lideri olan Hz. İbrahim, Tevrat'ta yazılanlara göre Keldanilerin Ur şehrinde doğmuştur. Sami ırkına mensup olan İbraniler, Ur şehrinde ayrılarak Harran'a ulaşmışlardır. Tanrı Yehova, Hz. İbrahim'e Filistin'e (Kenan diyarına) göç etmesini emretmiş, Tanrının bu emrinin üzerine İbrahim Kenan diyarına göç etmiştir. Ama İbraniler oraya göç ettiklerinde kıtlığın baş göstermesi üzerine Mısır'a geri dönmek mecburiyetinde kalmışlardır (Adam, 2006:30).

Hz. İbrahim'den olma oğlu Hz.Yakup, yaptığı bir aldatmaca ile babasının değer verdiği Esav'ın yerine kendisini kutsal ve mübarek kıldırarak bu vesileyle İbranilerin başına kendisi geçmiştir.Hz. Yakup'un en küçük oğlu olan Yusuf'u diğer çocuklarından daha çok sevmesi ve ona ilgi göstermesi üzerine ağabeyleri, babalarının sevgisini kıskandıkları için kardeşleri Yusuf'u kuyuya atmışlardır. Mısır'a giden bir ticaret kervanı onu kuyudan çıkarmış ve Mısır'da Firavunun memuru olan Potifar'a satmıştır. Sarayda iyi bir eğitimle yetişen Hz. Yusuf, Mısır'da devletin mali işleriyle ilgilenmiş ve Mısır'ı büyük bir kıtlıktan kurtarmıştır (Doğrul, 1947: 214).

Hz. Yusuf'un bu başarısı civarda pek çok yerde dillenmiştir. Filistin'de yani Kenan ülkesinde büyük bir kıtlığın yaşanması üzerine Mısır'da ekonomik durumun epey iyi olduğunu öğrenen Hz. Yakup oğullarını biraz erzak yardımı almaları için Mısır'a göndermiştir. Hz. Yakup'un oğulları Mısır'a ulaştıklarında ülkenin ekonomi işleriyle bizzat ilgilenen aynı zamanda kuyuya attıkları kardeşleri Hz.Yusuf ile karşılaşmışlardır.Geçmişte yaşanan tüm o kötü hadiseler karşın Hz. Yusuf kardeşlerine iyi davranmış ve onları Mısır'a davet etmiştir(Adam, 2006: 30).

Mısır'da önceleri iyi bir yaşam süren Yahudiler, daha sonra Hz. Yusuf'un ölümü üzerine yeni firavunlar tahta geçmiş ve bölgede düzen ortadan kalkmıştır. Başa geçen bu yeni Firavun İsrailoğulları'nı köle olarak kullanmaya başlamış ve onlar için böylece buhranlı bir dönem başlamıştır. O sırada İsrailoğullarını bu sıkıntılı durumdan ve kölelikten kurtarıp "Arz-ı Mevud'a" (vaadedilmiş toprak

olan Filistin'e) geri göndermek için "Moşe" yani Hz. Musa, Tanrı Yehova tarafından görevlendirilmiştir (Küçük, Tümer ve Alparslan Küçük ,2010: 337).

Bu noktadan sonra Yahudilerintarihi Hz. Musa ve tanrı Yehova'nın ona göndermiş olduğu görevler ile devam edecektir. Ama öncelikle Hz. Musa'ya da kısaca bir değinmek gerekir.Hz.Musa, Yahudiliğin kurucusudur. Bu yüzden bu din "Musevilik" olarak adlandırılmıştır. Birçok kaynağa göre, Hz. Musa M.Ö 1250 yıllarında yaşamıştır.Musa isminin farklı anlamlarla açıklanmakla birlikte Tevrat'ın Huruç bölümüne göre "sudan çıkarılmış" anlamındadır. Ama aynı zamanda da İbranca Moşe kelimesi, eski Mısır dilinde "tanrı verdi" anlamına gelen bir kelimedir. Mısır'da doğan Hz. Musa İbranilerin atası kabul edilen Hz. İbrahim'in torunudur (Sarıkçıoğlu, 2002: 252).

Hz. Musa'nın çocukluğu sarayda geçmiştir. Sarayda en üst düzey eğitim alarak idareci ve komutan olarak yetiştirilmiştir. Çağın ilimlerini öğrenen Hz. Musa sanki gelecekte ona verilecek olan görev için ilahi bir güç ona bu eğitimi aldirtmiştir(Adam, 2006: 31).Hz. Musa'nın peygamber oluşundaki olaylar şu şekilde gelişmiştir. Bir gün kimsenin haberi olmadan Hz. Musa şehre indi. İki kişi orada kavga ediyorlardı. Bunlardan biri kendi soyundan diğer ise düşmandı. Kendisiyle aynı soydan olan adam ondan yardım isteyince onun yardımına koştu. Hz. Musa düşman olan adama bir yumruk attı ve adam öldü. Bu durumu zulme uğrayanı korumak için yapmış olsa da hadise onu üzdü ve Allah'tan af diledi. Olay kısa sürede duyuldu. Hakkında öldürme kararı alındığını öğrenen Musa, orayı terk edip. Medyen'e gitti(Küçük, Tümer ve Alparslan Küçük, 2010: 296-297).

Hz. Musa, Mısır'dan çıkmış ve çöle doğru yol almakta iken, Tanrı ona alev silüetinde görünmüş ve ona emirler vermiştir. Ona İbrani kavmini Firavun'un zulmünden kurtarmasını ve İbranileri Kenan diyarına götürmesini emretmiştir. Bu durum, aynı zamanda Hz. Musa'nın peygamberliğinin başlangıcı olmuştur(Challeye, 2007:132). Musa önderliğinde Mısır'daki esaretten kurtarılıp Sina'da Tanrıyla ahitleşmek suretiyle O'ndan birtakım emirler almaları İsrailoğulları tarihinde İbrahim'le yapılan ahitten sonraki ikinci dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu ikinci ahitleşme ile İsrail oğullarına tanrının "öz kavmi" olma ve ataları İbrahim'e vaad edildiği üzere Kenan topraklarını elde ederek burada yerleşme ve burayı yurt edinme ayrıcalığı bahşedilmiştir. Mısır'dan çıkış ve Sina'da tanrı ile ahitleşme olaylarına ilaveten İsrailoğulları'nın çölde geçirdikleri kırk yıl Tevrat'ın *Çıkış*'la başlayıp

Tesniye ile biten diğer dört kitabının temel konusunu oluşturmaktadır(Aydın, 2015: 292).

Yahudilik, Hz. İbrahim'in soyu olan İbranilere kadar dayanmaktadır. Her ne kadar dinin kurucusu Hz. İbrahim olarak işaret edilmişse de Yahudiliğin kurallarının düzenleyicisi, sistemleştiren ve kutsal kitap Tevrat'ı alan Hz. Musa olmuştur(Yüksel, 1999:99).Yahudiliğin en önemli özelliklerinden biri onun bir ahit dini olmasıdır. Yahudilik inancına göre Tanrı, Yahudilerin atası Hz. İbrahim, İshak ve Yakup ile ahit yapmıştır. Bu sözleşme gereği Tanrı, İsrail oğullarını güçlü bir soy ve devlet haline getireceğini aynı zamanda kutsal toprakları onlara vereceğine dair söz vermiştir (Adam, 2006: 35).

Burada da görüldüğü üzere, Yahudiler kendilerini Tanrı'nın özel kıldığı bir millet oldukları inancını taşımaktadırlar.Bu inançları, yüzyıllar boyu onları diğer milletlerden farklı bir yapıya bürünmelerine sebep olmuştur.Yahudiler Tanrı tarafından seçilmekle kendilerine ilahi hakikati insanlığa taşıma konusunda tarihi bir misyon verildiğine inanmaktadır. Onlara göre Tanrı'nın kendilerini seçmesi sayısız sorumlulukları beraberinde getirmektedir(Aydın, 2015: 329). Bu sorumluluklar da aslında onların dünyevi inançlarını canlı ve diri tutmalarına yardımcı olmuştur.

Musevilik her ne kadar sonunda herkesin ilahi affa uğrayacağına inanan evrenselci bir dini, Hristiyanlığı doğurmuş, bir diğerini, yani İslamiyet'i etkilemişse de belirli bir kavme özgü bir din olarak kalmıştır. Hristiyanlık ve İslamiyet'in aksine Museviliğin amacı bütün dünyayı Musevi yapmak değil, sadece Yahudileri Musevileştirmektir. Museviliğe göre Yahudiler için Tanrı'ya giden tek yol Museviliğdir; Yahudi olmayanlar ahlaklı bir yaşam sürdürdükleri takdirde cennete gitmek için Yahudi olmak zorunda değildir.(Halevi, 2003:164)

Yahudiler yaşadıkları bu tarihsel süreç içerisinde pek çok evrilme ve tarihi olay yaşamışlardır. Yahudi ulusunun dünyanın dört bir yanına dağılması, Museviliğin evrimini en iyi açıklayan tarihi olaydır. Sürgündeki (Galut) Yahudiler, kendi kendilerine bu yeni sınamanın dini bakımdan ne anlama geldiğini ve tarih içinde çeşitli kültürler arasında kimliklerini nasıl koruyacaklarını sordular. Cevapların çokluğu, cemaatin geçirdiği evrimlerin farklılığını açıklar (Tematik Ansiklopedi, 1994: 494).

Yahudiler, geçmişte maruz kaldıkları pek çok baskı ve olumsuz olaylara rağmen dini ve milli kimliklerini korumayı başarmışlardır. Onların bu başarıları sayesinde 1948 tarihinde kutsal topraklarda İsrail Devleti'ni kurmanın kapılarını açmıştır(Kaufman ve Eisenberg, 1987: 273). Bugün bile İsrail Devleti'ne baktığımızda Yahudilerin sahip oldukları güçlü inanç neticesinde güçlü bir devlet olduklarını görmekteyiz.

1.2.Hıristiyanlık

MS.I. yüzyılda Roma İmparatorluğunun gölgesinde küçük bir Yahudi mezhebi olarak ortaya çıkan ve IV. Yüzyılda Roma İmparatorluğunun resmi dini olan Hıristiyanlık, günümüzde yaklaşık iki milyarı bulunan taraftarlarıyla dünyanın en büyük dinsel geleneğidir.“Hıristiyanlık, M.Ö. 4 yılında dünyaya gelen M.S.28 yılında tebliğ hayatına başlayan ve M.S 30 yılında da çarmıha gerilerek idam edilen İsa-Mesih'in şahsı etrafında gelişip şekillenen Mesih-merkezli bir dinsel gelenektir” (Aydın, 2015: 359).

Hıristiyan kelimesi, Yunanca “Hristos”tan gelmekte ve Mesih'e bağlı olmayı ifade etmektedir. Bu anlamda İbranice' de yağlanmış anlamında “Maşiah” kelimesi kullanılmaktadır.Çünkü Yahudilikte Kralların vazifeye başlamadan önce “kutsal yağ” ile yağlanmaktadır. Bu uygulama; Yahudilerin “Gelecek Kurtarıcılar”ın bu şekilde adlandırmalarına sebep olmuştur(Küçük, Tümer ve Alparslan Küçük, 2010: 349). Buradan da Hıristiyanlığın ortaya çıkışında Yahudiliğin izlerini görmenin mümkün olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüz modern batı dünyasının inanç sistemini oluşturan Hıristiyanlığın çıkış noktası Ortadoğu'dur. Hz İsa Roma imparatorluğu içinde ayrı bir statüsü olan Filistin topraklarında doğmuştur. Vahiy burada gelmiş ve Hıristiyanlık ilk olarak buradan yayılmaya başlamıştır. Yahudilerin kışkırtması ile burada çarmıha gerilmiştir veya gökyüzüne kaldırılmıştır.(Çevik, 2005:11)

Hız. İsa'nın dünyaya geldiği senelerde Filistin, Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altındaydı. Yahudiler, çeşitli mezheplere ayrılmış ve bölünmüşlerdi. Hıristiyanlığın yeni yeni ortaya çıktığı sıralarda, Yahudilik sahip olduğu yapıdan farklı bir yapıya bürünmüş ve Helenistik kültüründen etkilenmekteydi. Yahudilikten kopma ve Helenleşme gibi eski kültürlerin etkisi altına girdiğinden dolayı, çok çeşitli

mezhepler var olmaya başlamışlardır.Yahudilik ve Hristiyanlık için önemli olan mezhepler:Ferisilik , Sadukilik , Zealot , Esenilik , Herodcular(Demirci, 1990 : 329).

Bu durumun yanı sıra, din çıkar için kullanılmış, Kudüs'te bulunan kutsal ibadet yerleri ticarethaneye dönüştürülmüş ve şekilcilik dinsel samimiyetin üzerini örtmüştü. M.Ö takriben 63 yıllarında, milliyetçi bir yapıya sahip olmalarından dolayı Yahudiler, Roma'nın etkisi altında kalmış ve putperest Romalıların zalimce dayatmalarıyla karşı karşıya gelmişlerdir (Turan, 2003:45).Bu baskıların artması, Yahudilerin tek tanrı inancına sahip olmalarından dolayı onları bu durumdan kurtulmanın yollarını aramaya itmiştir. Bu nedenle Yahudiler bir kurtarıcının, Mesih'in gelmesini beklemeye başlamışlardır. Hz. İsa, onların kurtarıcısını bekledikleri sırada ortaya çıkmıştır. Hz. İsa'nın havarileri dışında ona inanan insan sayısı çok azdı(Sander, 2001:45).

Bazı çevrelerin dini kendi amaçları uğruna kullanmaları ve puta tapınmadan ötürü Hristiyanlık geniş yayılma alanı bulamamıştır. Ancak Hz. İsa'nın ölümünden sonra özellikle fakir ve ümitsiz insanlar arasında yaygınlık kazanabilmiştir. Hristiyanlığın halkın içinde bu önlenemez yayılması Romalıların Hristiyanlara zulmetmelerine ve baskılara sebep olmuştur. Bu durumda özellikle de Pavlus'un Hristiyanlık yolunu seçmesi, Hristiyan dünyasında fikir çatışmalarının doğmasını ve Hristiyan dünyasının ikiye bölünmesini de beraberinde getirmiştir (Küçük ve Tümer, 2001: 267).

Hristiyanlığın kutsal yazısı İncil iki bölümden oluşmuştur. Bunların ilki İsrail-Yahudi dininin kutsal yazıları: Eski Tutsu. Öbürü özel Hristiyan belgelerini içerir: Yeni Tutsu. Din tarihinde bir din böylece başka dinin kutsal yazısını alarak her ikisini de tanrısal diye onaylar (Ergüven, 2000:94).İnciller, kilisenin kabul ve reddine göre kanonik ve apokrif diye iki bölüme ayrılmıştır(Kahraman, 2009:102). Hristiyanlık tarihi açısından fazlaca önem atfedildiği için kanonik sayılan ve Yeni Ahit külliyatına dahil edilen İnciller: Markos, Matta, Luka, Yuhanna'dır (Aydın, 2015:402).

Hıristiyanlığın kutsal kitapları olan İnciller dikkate alındığında, bu dinin ilk olarak adını aldığı yıllara baktığımızda genel olarak Hıristiyanlığın Filistinli bir Yahudi olan Hz.İsa'nın öğretisi ve hayatı çevresinde şekillendiği görülmektedir.Babil esaretinden kurtulan ve ümitle memleketlerine dönen Yahudiler, bu sefer de Roma'nın korkunç zulmü altında inliyorlardı. Onları ancak bir Mesih kurtarabilirdi. Bütün Yahudiler bu kurtarıcının geleceğini bekliyorlardı. Fakat bu husustaki telakkileri değişti.

Bir kısmı Mesih'i, Roma'nın zulmünden bir anda Yahudileri kurtaracak Davud neslinden bir prens olarak kabul ediyor, bir kısmı ise onun insanlar arasına sulh ve sükun getirecek bir barış meleği olacağına inanıyordu. Kudüs Roma işgali altında bulunuyordu. Pontus Platüs zamanında beklenen Mesih İsa zuhur etmiş, fakat hahamların, "Musa dinini bozuyor, Yahudi tahtında gözü var" şeklindeki şikayetleri üzerine idam edilmiştir(Kahraman, 2009:97). Ölümünün üzerinden çok uzun yıllar geçtikten sonra İsa'nın vermek istediği mesaj kilise tarafından kabul edilmiştir.

Kilisenin orijinal mesaj konusundaki geleneksel yorumu Hz. İsa'nın beklenen Mesih olduğudur. Kiliseye göre Mesihî niteliğindeki insanoğlu unvanı da Hz İsa'daki bu fonksiyona atıf yapar. Bu durumda Hz İsa'nın öğretisi Yahudiliğin revizyonundan ibaret olmayıp daha evrensel bir olguyu gündeme getirir. Bununla birlikte resmi kilise görüşü, Hz İsa'nın mesajını yalnızca tanrı krallığının kuruluş müjdesi ile sınırlandırmanın doğru olmayacağı şeklindedir. Onun mesajı, aynı zamanda Yahudi şeriatının ikmal ve tashihini öngören yeni akidelerin kabulünü de kapsadığı görüşleri de ileri sürülmüştür. (Kahraman, 1999:211)

Genel olarak Hıristiyan dünyaya bakıldığında üç temel Hıristiyan grubunun hakim olduğu görülmektedir. Bunlardan en büyüğü yaklaşık bir milyarı aşkın taraftar kitlesiyle Roma Katolik Kilisesi'dir. Merkezi Vatikan'da bulunan bu kilise oldukça merkezi bir yönetime sahip olmasına rağmen pratikte çeşitlilik arz etmektedir.XV. Yüzyıldan itibaren ortaya çıkan reform hareketleri sonucunda teşekkül eden ve tüm reform kiliselerini niteleyen Protestanlık dünya genelinde sahip olduğu 400 milyona yakın mensubuyla Katoliklerden sonra ikinci sırada gelir. Protestanlardan sonra üçüncü büyük Hıristiyan grubu tarihsel olarak Doğu-Roma(Bizans) imparatorluğu içinde ortaya çıkan ve adına Doğu Ortodoks Hıristiyanları denen gruptur(Aydın, 2015: 360-361).

Hıristiyan inancına, özellikle Katolikler'e göre İsa bedenini ve kanını sunmakla, havarilerinin kendisiyle birleşmelerini sağlamış, tüm insanlığın günahlarının bağışlanması için de kendisini Tanrı'ya kurban etmiştir (Britanica, 1993: 150-151).Havariler döneminde Hıristiyanlığa baktığımızda, özellikle havari Pavlus'un yeni dine girişi kilise tarihinde bir dönüm noktasıdır. Çünkü Pavlus'un Hıristiyan olması ile Hıristiyanlık onun yorumlarıyla yeni bir yön kazanmıştır(Sarıkcıoğlu, 2002:293).

49'lu yıllarda bu durum için Hz. İsa'nın yakınları ve havarileri bir araya gelip Hıristiyanlığın mevcut sorunlarını görüşmeye ve tartışmaya başlamışlardır. Bu sebeple 49 yılında bir araya gelen ilk konsilde Pavlus'un temsilcisi olduğu görüş kabul görmüştür. Böylelikle Pavlus, Hıristiyan dünyasında bir yer edinmiştir. Aynı zamanda kendisi, Hz. İsa'nın tanrılaştırılmasında etkin rol oynamış ve onun doğasıyla alakalı konuların da başlamasına neden olmuştur. Ancak bu duruma ve Pavlus'a bazı Hıristiyanlar itiraz etmişlerdir. Bunların başında havarilerin lideri olan Petrus ve Ebionitlerin lideri olan Yakobus geliyordu.Roma'nın imparatoru olan Neron, 64 yılında gerçekleşen yangının sebebi olarak Hristiyanları görmüş ve bu olaydan dolayı Hristiyanlara karşı baskı ve şiddetini artırmaya başlamıştır (Tonybee, 2000: 53).Bu baskı ve zulümler neticesinde Pavlus ve Petrus öldürülmüştür. Fakat tüm bu yaşananlara rağmen Hıristiyanlığın yayılmasının önüne geçilememiştir ve imparator Konstantin, 313 yılında Hıristiyanlara karşı daha ılımlı davranmaya başlamıştır. Bu şekilde, Hıristiyanlığın yaygınlaşıp kökleşmesi daha da kolaylaşmıştır (Küçük ve Tümer,2001: 369).

Yaşanan bu ılımlı olaylar sonucunda Roma, Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmiştir. Bu hadise Hristiyanlık tarihinde dönüm noktasıdır denilebilir. Çünkü Roma imparatorluğu sömürgeci bir devlettir ve onun bu dini benimsemesi hem Hristiyanlığın korumacılığını üstlenmesi hem de dinin daha geniş alanlara ulaşması açısından da önem taşımaktadır (Yıldırım, 1988:53). Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı bu derece benimsemiş ve korumuş olması nedeniyle Hıristiyanlık zaman içerisinde özellikle ezilen halklar tarafından daha uzak bölgelere de yayılma imkanı bulmuştur.

Hristiyanlık, Hz İsa'nın doğumundan bu yana geçen 2000 yıl içinde pek çok bölgede gelişmekle birlikte, bu zaman dilimi içerisinde kutsal topraklarda genellikle bir azınlık dini olarak kaldı. Sadece beşinci ve altıncı yüzyıllarda, Bizans İmparatorluğu egemen olduğu görece kısa dönem içerisinde, Hristiyanlar, bölge nüfusu içinde az farkla çoğunluğa sahip oldular. Yedinci yüzyılda İslam'ın doğuşundan sonra Hristiyanlar çoğunluk konumunu yitirdiler, bir yandan putperest ve göçebe kabilelerin, öte yandan Arap Hristiyanların kitleler halinde Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği dini kabul etmeleriyle bu demografik yapı kısa sürede tersine döndü. (Sennot, 2003:211)

Sayısız azınlık duruma düşen Hristiyanlar, son peygamber Hz. Muhammed tarafından tebliğ edilen İslamiyet karşısında güç kaybettiler. Bu dönemde aynı zamanda toplu olarak Hristiyanlık dinini terk edip İslam'ı seçenlerin sayısı da oldukça fazlaydı.

1.3.İslamiyet

Tarihsel değişim sürecinde, dini, kültürel ve siyasi açıdan geniş bir yelpazeye sahip olan Ortadoğu, sırayla verilecek olursa; Helenizm, Roma, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamlaşma süreçlerinin yaşandığı bir bölge olmuştur(Lewis, 2006: 284).İşte burada İslamiyet tüm bu inançların ve dinlerin birikimiyle süregelen, itikadi ve geleneksel evrelerin son zincirini oluşturan bir dindir (Parlar, 2006: 46).“Ortadoğu'daki üç büyük dinin en son ortaya çıkan ve nüfus bakımından en güçlü olanı İslamiyet'tir” (Çevik, 2005:20).

İslam terimi, sözlükte kurtuluşa ermek, teslim olmak, boyun eğmek, barış ve esenlik anlamlarına gelen *silm (selm)*kökünden türemiştir. Bu anlamda “İslam” kişinin tüm benliğiyle Allah'ın iradesine teslim olması veya diğer bir deyişle kendini Allah'ın eline teslim etmesi ve bu şekilde nihai barışa ulaşmasıdır. Nitekim bir diğer anlamıyla “İslam” , Allah'a itaat ve teslimiyetle kazanılan “iç barış” anlamına gelmektedir (Aydın, 2015: 427).“ Dünya nüfusunun beşte birini oluşturan yaklaşık bir buçuk milyar insanın dini olan İslam, VII. yüzyılın hemen başında Arabistan'da doğdu. Bu dinin doğuşu esnasında yeryüzünde çok sayıda din vardı. ‘İslam’ a ihtiyaç var mıydı?’ sorusu Batılı tarihçi P.K Hitti'nin ‘Asli şekli ile İslamiyet, Sami kavimlere ait dinlerin mantıki mükemmelleşmesidir’ cümlesinde cevap bulmuştu”(Küçük ,Tümer ve Alparslan Küçük 2010: 445). İslam dini, Hz. Muhammed (s.a.v.)

tarafından insanlara bildirilen son ilahi dindir. Ama bu din yalnızca Hz. Muhammed'in dininin adı değildir.

Ondan önce gelen Adem, Nuh, İbrahim, Musa ve İsa gibi bütün peygamberlerin dinlerinin adı da İslam idi. Dünyanın her tarafında zuhur eden (ortaya çıkan) bütün peygamberler Müslümandılar ve Müslümanlığı tebliğ ettiler. Resul-i Ekrem'in beyanına göre her çocuk Müslüman doğar. Çünkü Müslümanlık insanlığın fitri dinidir. Hz. Muhammed (a.s) İslam'ı icat etmemiştir, tebliğ etmiştir. Onu en son tebliğ eden peygamber olmuştur (Kahraman, 2009:130).İslam'ın temel özelliklerine geçmeden önce, insanlığın son peygamberi olarak kabul edilen Hz. Muhammed hakkında kısaca bilgi sahibi olmakta fayda vardır.

Hz. Muahmmmed, Abdullah ile Amine'nin kısa beraberliklerinin kutlu bir meyvesidir. 20 Nisan 571'de Rebiulevvel ayının 12'sinde Mekke' nin Kabe yakınlarında bir evde dünyaya geldi. Doğduğu yerde bugün bir kütüphane bulunmaktadır. Hz. Muhammed babasını görmedi. Annesi de küçük yaşta vefat ettiği için dedesi Abdulmuttalip'in himayesinde büyüdü. Süt annesinin yanında süt kardeşi Şeyma ile birlikte koyun otlattı. Süt annesi Sa'd kabilesinden Halime'dir. Hz. Peygamber sekiz yaşına geldiğinde dedesi vefat etti ve Hz. Muhammed'in bakımını amcası Ebu Talip üstlendi ve yeğenini yanına aldı. Amcası ticaret işiyle ilgilenirdi. Bu yüzden de Hz. Muhammed de küçük yaşlarda amcasına işlerinde yardım etmeye başladı (Yıldız, 1986: 190-191).

Hz. Muhammed 25 yaşlarındayken yaşça kendisinden büyük ve dul bir kadın olan Huveylid kızı Hatice ile evlenmiştir. Bu evlilikten Kasım ve Abdullah adında iki erkek, Zeynep, Rukiye, Ümmügülsüm ve Fatıma adında da dört kız çocuğu dünyaya gelmiştir(Aydın, 2015: 431-432).Hz. Muhammed, hayatının tamamında güzel ahlak sahibi idi. İçki kumar, eğlence meclisleri gibi o dönem Arap gençlerinin düşkün olduğu alışkanlıklardan uzak dururdu. Herkes onun karakterine saygı duyardı bu mümtaz özelliklerinden dolayı O'na "güvenilir" anlamına gelen " el-Emin" unvanı verilmişti(Yıldız, 1986:193).

Kırk yaşına ulaştığında Nur Dağı'nın Hira Mağarası'nda 610 yılının Ramazan ayının 27.günü Yüce Allah'ın melek elçisi Cebrail ona seslendi. Kendisinin Cebrail

olduğunu, Yüce Allah'ın kendisini, Muhammed'i peygamber seçtiğini haber vermek üzere görevlendirildiğini bildirdi ve ona abdesti, temizlenmeyi öğretti. Cebrail Hz. Muhammed'e (s.a.v) üç defa "Oku!" dedi. Böylece İslam dini Hz. Muhammed ile başlamış oldu(Küçük, Tümer ve Alparslan Küçük, 2010: 446).

Hz. Peygamber, bu yeni dine ilk önce yakın çevresindekileri davet etmiştir(Karaköse, 2004: 7-11).“Hz. Peygamber, ilahi emri yerine getirerek, yeni dini yaymaya başladığında, atalarının inanışlarını bırakmak istemeyen, puta tapan Mekkelilerden büyük tepki görmüştür. Bu dinin insanlar arasında eşitliği öngörüyor olması nedeniyle sosyo-ekonomik konumlarının tehlikeye girmesinden çekinen Ebu Leheb, Ebu Cehil ve Ebu Sufyan gibi Mekke'nin ileri gelenleri, dinin yayılmasında en büyük tepkiyi gösterenler olmuştur” (Turan, 2003: 48). Mekkeliler, İslamiyet eşitliği savunduğundan ve İslam'ın putperestliği kabul etmediğinden dolayı İslam'a karşı çıktılar ve İslam'ın yayılmasını engellemeye çalıştılar.

Mekke'de zor şartlar altında tebliğ faaliyetini sürdürmeye çalışan Hz. Muhammed, Kabe'yi ziyaret amacıyla gelen Medineli bir grupla şehrin yakınlarındaki Akabe'de karşılaştı ve onlara öğretisini anlattı. Onlar Hz. Muhammed'in anlattıklarından hayli etkilendiler ve ertesi yıl buluşmak üzere ayrıldılar. İki yıl peş peşe devam eden görüşmelerden sonra Medineliler, onu yurtlarına davet ettiler. Davetin kabul görmesi üzerine hazırlıklar yapıldı ve Müslümanlar taşıyabilecekleri kadar mallarını yanlarına alıp gizlice Medine'ye göç etmeye başladılar. Bu hadise yeni bir dönemin başlangıcı anlamına gelmekteydi(Aydın, 2015: 433).

Hicret olayı, dünya tarihi ve İslam tarihi açısından çok büyük önem arz etmektedir.İslam dininin kurtuluşu ve İslam icraatlarının başlangıç noktasıdır. İslam, hicret neticesinde özgürlüğüne kavuşmuş ve geniş kitlelere yayılma imkanı elde etmiştir. Hicretin tarih sahnesindeki yeri sadece dini değildir. Siyasi anlamda da etkileri büyük olmuştur. Tarihte bir dönüm noktası olan bu olay, hicretten on yedi yıl sonra, Hz. Ömer'in halifeliği zamanında İslam dünyası için “takvim başlangıcı” olarak kabul edilmiştir(Yıldız, 1986: 257).

Kur'an güvenilir elçi melek Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'in kalbine ve zihnine (2. Bakara 97; 26. Şu'ara 192-193) indirilmiş Allah kelmamıdır. Hz. Muhammed'in 23 yıllık peygamberlik yaşamı boyunca parça parça vahyedilen Kur'an ayetleri, kendisi tarafından ezberlenmiş ve vahiy kâtiplerine yazdırılmıştır. Her Kur'an ayeti birçok vahiy katibi tarafından tek tek kayda geçirildiği ve peygambere arz edilerek kontrol edildiği için Kur'an hiçbir değişikliğe uğramadan kendi peygamberine yani Hz. Muhammed'e vahyedildiği gibi günümüze kadar ulaşan yegane kutsal kitap olma özelliğini kazanmıştır(Aydın, 2015: 435).

Hz. Muhammed (s.a.v) M.S 7. Yüzyılın başlarında Suudi Arabistan'da İslamiyet'i kurduğunda ona inananları bir din kadar bir cemaat de sayılabilecek nitelikteydi. Etrafında bulunan ve komşu olan Bizans, Pers gibi güçlü devletler ayakta kalmaya direnirken, Müslümanlar Arap Yarımadası boyunca yayıldıkça güçlü bir imparatorluk oluşturmaya başladılar. Hz. Muhammed'in 632'de vefatının ardından 652 yılına kadar Ortadoğu'yu, Kuzey Afrika'yı, İran'ın tamamını ve Güney Avrupa'nın bazı bölgelerini fethettiler.

Suriye, Arap ordularının fethettiği yerler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Suriye'de Arap yönetimi, İslamiyetle birlikte pek çok yenilik getirmiştir. Arap kültürü ve Arapça bunlardan sadece birkaçıdır. Hz. Ali yönetiminden sonra Suriye, İslam Devleti'nin yeni merkezi aynı zamanda Şam Emevi İmparatorluğu'nun da başkenti haline gelmiştir. Bu dönemde Şam şehrinin önemi büyük oranda artmıştır. Emeviler Suriye'de köklü değişiklikler yapmışlar ve ülkeyi yeniden inşa etmişlerdir (Çelikkol, 2015:10).“Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği dinin, bugün Nijerya'dan Afganistan'a, Endonezya'dan Maldivlere kadar çok geniş bir coğrafyada bir milyardan fazla mensubu var. Yine de bu dinin kalbi Arap dünyasında atar, merkezi ise Mekke'dir” (Viorst, 2003:218).

1.3.1.İslam Dünyasında Fırkalar ve Mezhepler

İslam' ın iki temel kaynağını oluşturan Kur'an ayetleri ve hadisler, insan doğasından kaynaklanan anlayış farklılıkları, yaşanan tecrübeler ve içinde bulunulan dönemin özelliklerine göre farklı ihtiyaçların ve inanışların ortaya çıkmasına neden

olmuştur. Bir başka ifadeyle Kur'an, insanoğlunun zihnindeki tüm sorulara doğrudan cevap verebilecek ayrıntıya sahip olmadığı için, insanoğluna kendi sorunlarına kendilerinin çözüm bulabilecekleri bir alan bırakmıştır. Bu nedenle zaman içinde farklı yorumlar ve anlayışlar ortaya çıkmıştır. Müslümanlar, Hz. Muhammed döneminde bir tek ümmetti. Onun ardından ortaya çıkan yeni gelişme ve değişimlere paralel olarak, İslam toplumu arasında farklı sesler ve görüş ayrılıkları kısa sürede kendini belli etti.

Birincil halife Hz. Ebu Bekir'in hilafete geliş sürecindeki tartışmalar bir yana bırakılırsa Müslümanlar arasındaki ilk bölünme ve ihtilaflar, özellikle Hz. Osman'ın hilafetin ikinci yarısından sonra giderek su yüzüne çıkmıştır. Siyasi ayrılıklar zamanla itikadi ayrılıklara dönüştü ve birtakım fırkalar ortaya çıktı. Mezhepler yeni bir din olmayıp dini konuların farklı yorumlanması neticesinde ortaya çıkmış olan düşünce ekolleridir (Aydın, 2015: 460-461). Mezheplerin ilk ortaya çıkışı dini sebeplerden değil siyasi sebeplerden olmuştur. Siyasi bölünmeler, dini bölünmeleri beraberinde getirmiştir.

Fırka kelimesi, sözlükte "ayırarak ve bölmek" gibi anlamlara gelen fark kökünden isim olup, insanlar arasından ayrılmış belli bir grup ve topluluğu ifade eder. İslam fikir tarihinde kendilerine has siyasi düşünce veya itikadi telakkilere sahip bulunan gruplar için "siyasi akım" ve "itikadi mezhep" anlamında kullanılan fırka kavramı terim olarak "itikadi ve siyasi gayelerle vücut bulmuş fikirler ve şahıslar etrafında ki zümreleşmeler" olarak tanımlanmıştır. Burada İslam Mezhepleri Tarihi'nde çokça kullanılan "Fırka-i Naciye" kavramından da bahsetmek gerekir. Fırka-i Naciye, kısa ve öz bir ifadeyle "kurtuluşa erecek fırka" demektir. (Kubat, 2014:41)

İslamiyet'in gittikçe daha geniş alanlara yayılması, bazı siyasi anlaşmazlıkları beraberinde getirmiştir. Bu sorunların da odak noktası halifelik olgusu olmuştur. Bu olaylar neticesinde Müslümanlar birbirlerine düşmanlık beslemeye başlamışlar ve bazı topluluklara bölünmüşlerdir. Fırka (bölük, parti) olarak adlandırılan bu toplulukların başlıcaları Sünniler, Şiiler ve Hariciler'di. Ortaya çıkan bu ayrılıklar, İslam'ın temel öğretilerinin de farklı şekillerde yorumlanması sorunsalını doğurmuştur. Mezhepler de bu ayrılıkların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Zaman geçtikçe bu temel mezheplerin içinden de yeni mezhepler ve tarikatlar türemiştir. Bunların büyük bir çoğu yandaşlarını yitirip ortadan kalkmıştır. Bir bölümü de küçük topluluklar halinde varlığını günümüze kadar sürdürdü. Günümüzde İslam dünyası altında varlığını devam ettiren en büyük mezhepler

Sünnilik ve Şii'lik'tir(Britannica, 1993: 97). Peygamberin vefatı sonrasında yaşanan siyasi yetki üzerine çıkan tartışmaların getirdiği en önemli ikilem, şüphesiz Sünni-Şii farklılığı olmuştur.

Ortaya çıkan siyasi tartışmalarda Kur'an'dan sonra ikinci otorite olarak Sünneti kabul eden çoğunluk ki zaman içinde Sünniler olarak isimlendirildiler, siyasi tavır olarak Allah'a peygambere ve sizden olan *Ulül-emre* itaat etme konusundaki ayeti ve benzerlerini vurguladılar. Şiiler ise, Sünnilerin vurguladıkları Sünnet yerine “ Ehl-i Beyt'i –peygamberin hanesini- Kur'an'dan sonra ikinci otorite olarak kabul etmişlerdir(Mazman, 2013: 247).

2.1.Sünnilik

Sünnilik ya da Ehl-i Sünnet, sözlükteki anlamıyla “ manevi alanda çizilen yolu benimseyenler” manasına gelmektedir. Ehl-i Sünnet tanımlaması ise dini yaymakla görevli olan peygamber Hz. Muhammed'in İslam'ın esas konularını anlama ve benimseme şeklidir (Özgöker, Çelik, 2016: 191).Ehl-i Sünnet'e bağlı olanlara “ sağlam ve doğru inancı benimseyenler” anlamında “Sünni” adı verilir. M. Watt, Sünni teriminin ilk defa IV.yüzyılda kullanıldığını iddia etmişse de başka bir rivayete göre de kelime I.yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Ehl-i Sünnet tabiri ise ilk defa Hasan-ı Basri tarafından kullanılmaya başlamıştır (Bağçeci, 1994:525).

Genel olarak İslam düşünce tarihinde mezhep denildiğinde iki farklı yapıyla karşılaşılabilir. Bunlardan birincisi İtikadi-Kelami mezhepler: Harici, Şii, Mu'tezili, Eş'ari, Matüridi gibi. İkinci ise Fıkhi-Ameli mezhepler: Hanefi, Maliki, Hanbeli ve Şafilik gibi. Bu mezhepler ilerleyen süreçte az veya çok bir şekilde dönüşüm yaşamışlardır. Sünnilik de bu mezheplerle birlikte zaman içerisinde birtakım değişikliklere uğramıştır. İslamiyet'in yayılma imkanı bulduğu ilk zamanlarda Sünnilik, liderliğini Ebu Hanife'nin yaptığı Ehl-i Rey akımına karşı ortaya çıkmış ve Ehl-i Hadis ile bağdaştırılan bir akım olmuştur. Bu akım, Kelami düşüncenin karşısında yer alarak ilk Müslümanların yolundan gidilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak ilerleyen süre içerisinde mezheplerin ortaya çıkışları hız kazanıp ve kendine taraftar bulamayınca doğal bir sonuç olarak Sünnilik kavramı da anlam genişliği

kazanmıştır. İslamiyet'in V. ve VI. Yüzyıllarında fıkhı mezhepler artık kurumsal kimliklerini sağlamlaştırdınca Kelami mezheplerden Eş'arilik daha çok Şafilikle, Matüridilik de Hanefilikle birlikte anılmaya başlanmıştır. Böylece Sünnilik kavramı Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat olarak Hanefilik, Malikilik, Şafilik ve Hanbelilik ile Eş'ari ve Matüridiliği içeren geniş bir anlama kavuşmuştur (Demir, 2014: 8).

Sünnilikte Ehl-i Sünnet tabirinin net olarak açıklanmış hali "Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat" tir. Burada Sünnet ve Cemaatin münasebetleri, insanlığın doğasındaki beşeri deneyimlerden ileri gelmektedir. İnsanın bu dünyada sorumlu olduğu işler ona yüklediği anlama bağlıdır, anlam da kimliğe bağlıdır. Bu anlama kaynak olan unsurlar da cemaat, kimlik ve sünnettir. Anlam, özünde ontik bir yolculuk olan beşeri tecrübeyi gayesine ulaştıracak yönlülük hissi, kasd demektir. Bu yolculuk ise yalnız başına değil aynı amacı taşıyan bir cemaatle gerçekleşir. Cemaate bağlandıktan, kimlik ve anlam kazandıktan sonra ancak kişinin yapmış olduğu yolculuk anlamlı hale gelir. Bu sebepten ötürüdür ki Hanbeli mezhebinde kişinin tek başına kıldığı namazdan daha ziyade cemaatle birlikte kılması farz olunmuştur (Gencer, 2017: 3).

İslam'ın geçmişine bakıldığında Müslümanların iki ana gruba ayrıldıkları görülmektedir. Bunlar; Sünniler ve Şialar. Bölünmenin temel nedeni ise Hz. Muhammed'in vefatından sonra yönetimde kimin söz sahibi olacağı konusundaki anlaşmazlıktır. Yani siyasi anlaşmazlıklar, zamanla dini anlaşmazlıkları da beraberinde getirmiştir.

Ehl-i Sünnet inancının oluşmaya başlaması yaşanan ilk siyasi anlaşmazlıklardan sonra oluşmuştur. Bundan dolayıdır ki, ilk halifenin belirlenmesi olayında gerçekleşen anlaşmazlıklar dahil edilmezse, üçüncü halifenin şehit edilmesi olayına kadarki geçen sürede, Müslümanlar arasında üstünde önemle durulacak bir siyasi ikilik yaşanmamıştır. Ancak Hz. Ali'nin halifeliği dönemine gelindiğinde, Muaviye ve onun taraftarlarıyla girişilen siyasi mücadeleler sonucu Müslümanlar birbirlerini katletmişlerdir. Bu duruma bağlı olarak da iman, küfür, kader ve büyük günah gibi tartışmalar ortaya çıkmış ve bu günahları işleyenlerin akıbeti hakkındaki meseleler zihinleri meşgul etmiştir. Bu olaylardan sonra İslam dünyasındaki ayrılıkların sonu gelmemiş tam aksine bazı dönemlerde şiddetini artırarak devam etmiştir. Diğer taraftan da Şiilerin Hz. Ali'den önceki üç halifeyi yok saymaları da var olan anlaşmazlıkları daha da körüklemiştir.

2.1.1.Şiilik

Taraftar, partizan, yardımcı, bir amaç uğruna bir araya gelenler, bir lider etrafında toplananlar gibi anlamları bünyesinde barındıran “ş-y-‘a” köküne, kelime anlamıyla Kur’an-ı Kerim’de ve Hadis-i Şeriflerde sıkça rastlanmıştır. Şia kelimesi kökleşip de bugünkü anlamını kazanmadan önce de Arapçada kök yapısına uygun formda belli bir topluluğu ifade etmek amacıyla kullanılıyordu. Genel anlamdaki bu kullanılış, Hz. Hüseyin’in şehit edilme olayından sonrasına kadar da kullanılmaya devam etti. Sözcük, “eş-Şia” olarak kullanıldığında terim anlamı kazandı (Bulut,2017:2).

Terim olarak “Şia”, Hz. Muhammed’in vefatından sonra Ali Bin Ebi Talip ve oğullarını halifelik(imamet) için en layık kişi olarak gören ve onu nass(vahiyle ve tayin ile “meşru” halife kabul eden ondan sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan toplulukların müşterek adı olmuştur. Şiiliğin ortaya çıkışı ve yayılmasıyla ilgili farklı kaynaklarda değişik görüşler mevcuttur. Şiiliğin bazı kendi mevcut kaynaklarına göre, Şiilik aslında Hz.Muhammed hayatta iken doğdu ve o zamanlarda bile bazı cemaatler, Hz. Ali’nin Hz. Muhammed’ten üstün olduğuna inandılar ve Ali’nin Şia’sı olarak bir topluluk meydana getirdiler. Bir başka kaynak ise Şiiliğin Hz. Muhammed’in vefatının hemen ardından Hz. Ali’nin meşru bir halife olmasıyla birlikte tamamiyle durumun siyasi bir hareketten ibaret olduğundan bahsetmektedir. Dolayısıyla da siyasi bir hareket olarak Şiilik Hz. Osman’ın şehit edilmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere, ortaya farklı görüşler sunulmuştur (Özek, 1993:216-219).

Şia’nın ortaya çıkışı ile ilgili görüşler ne denli fazla ve birbirinden farklı olursa olsun buradaki önemli husus, Hz.Muhammed’in kendisinden sonra halefi olarak Hz. Ali’yi seçtiğine ve O’nun masumiyetine olan inançtır. Şiilik inancının en önemli problemi, ümmete önderlik edecek olan “imam”ın kimin olması gerektiği yani imamete dair görüş ayrılıklarıdır. Bu noktada üç temel görüş ortaya atılmış ve bu görüşler zamanla Şiiliğin kendi içinde bölünmesi sonucu oluşan fırkaları meydana getirmiştir. Bu fırkalar; Zeydiyye, İsmailiyye ve İmamiyye(İsna Aşeriyye) ‘dir.

Zeydiyyelik, İmam Seccad'ın vefatından sonra şehit oğlu Zeyd'in imametine inananların fırkasıdır. Bu grup, imametin sadece Hz. Fatıma'nın çocuklarına ait olduğuna inancı gütmektedirler. İmamet için ortaya atılan temel görüş, Fatıma neslinden gelen ve her alim, dindar, cömert ve cesur olan kişiye itaat edilmesi gerektiği görüşüdür. İsmailiyyelik, İmam Cafer Sadık'ın vefatından sonra O'nun büyük oğlu İsmail'i imam olarak kabul eden fırkadır. Bu inanca göre İsmail tüm insanlığın başına geçecektir ve yeryüzüne adaleti getirene kadar da ölmeyecektir. Yani İsmail Mehdi'dir. İmamiyye yani diğer bilinen adıyla İsnâ Aşeriyya ise hilafetin on iki imamda olduğuna ve son imamın da Muhammed bin Hasan el-Askeri olduğu inancı taşıyan fırkadır. Bu fırka, Hz. Muhammed'in kendisinden sonra halefi olarak Hz. Ali'yi seçtiği inancına tam itaat eder. Ancak sonrasında Hz. Ali'nin de Hz. Muhammed'in vasiyetiyle kendisinden sonraki imamları (on iki) tayin etmiştir(Kaymal, 2017:176-179).

Şiiliği; imamet, nass ile tayin ve masumiyet(Hz. Ali ve O'nun soyundan gelenlerin günahsız oldukları inancı) gibi bazı temel fikirlere dayandıracak olursak bu fikirlerin omurgası şüphesiz imamet anlayışı olacaktır. Şiilikte imamın görevi yalnızca politik ve dünyevi değildir. Aynı zamanda imamlık müessesesi, peygamberliğin devamı niteliği taşımaktadır. İmamın sahip olduğu unvanlar, peygamberin unvanlarıdır. İmamlar, peygamberlerin "ismet" sıfatlarından mütevellit, söylediği sözler ve yaptığı davranışlar hadis sayılmakta olup aynı zamanda teşride kaynaktır. İmamın belirlenmesi de tıpkı peygamberin nass(vahiy yoluyla) seçilmesi durumundaki gibidir. Şiilikte, peygamber ile imam arasında herhangi bir fark yoktur. Hatta daha derin bir araştırma yapılacak olursa Şiilerin imamları peygamberlerden daha üstün tuttıkları da görülmektedir(Kaya, 2015:20).

Şia, bir muhalefet hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Hareketin amacı alternatif bir siyaset olmuştur ve Ehl-i Sünnet düşüncesine oranla daha geç bir dönemde siyasi ve mezhebi anlamda temsil edilme hakkı elde etmiştir. Sünni düşünce devlet himayesinde kendine kurumsal bir kimlik edinirken Şii hareketi ise savunduğu düşünce yapısı nedeniyle sürekli tahribata maruz kalmıştır. Hilafetin ve siyasetin yalnızca Ehl-i Beyt imamlarının hakkı olduğu görüşünü savunan Şia, uğramış olduğu tahribat nedeniyle de takiyye (gizli tutma) ilkesini edinmiştir(Çelenk, 2014:56).

2.1.1.1.Selefilik

Sözlükteki genel anlamıyla; önce ya da önde olan veya gelen geçmişte kalan anlamındaki Arapça Selef kelimesi, sellefe kökünden türemiştir. Kelime aynı zamanda yaşça büyük olan ya da ileri gelen manalarında da kullanılmaktadır. “Selefilik” ise özel anlamı itibariyle vahyi ve nakli din içerisinde çok özel bir yere koyan aynı zamanda bu kavramlara tenkit ve tevil yapmayı yasaklayan zihniyettir(Ünal, 2015:58).

Günümüzde Selefiyye olarak bilinen siyasi ve mezhep ekolünün tarihsel geçmişi, İslam’ın ilk dönemlerine kadar uzanmaktadır. Bu düşünce yapısı esasında Hicret’in 2. Ve 3. Asrında ortaya çıkmış olup “Ehlü’l- Eser”, “Ehlü’l-Hadis” ve “Ashabu’l-Hadis” gibi isimlerle farklı dönemlerde anılagelmiştir. Ancak Selefilğin bugünkü var olan fikirlerinin sistemleştirilmesi İbn Teymiyye ve onun takipçileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Burada İbn Teymiyye ile birlikte anılması gereken ikinci önemli kişi ve aynı zamanda onun öğrencisi İbn Kayyimel-Cezviyye’dir. Bu iki isim sayesinde Selefilik düşüncesi kavramsal bir içerik kazanmıştır(Apak, 2014:39-43).

Koca (2015:16-17)’ya göre ise Selefilik, İslam’ı anlamlandırma ve yorumlama noktasında İslamiyet’in ilk üç neslini kendine rol model alan ve düşünce biçimini tarihin bir parçasından ziyade dinin tamamlayıcısı olarak gören gelenekçi ve muhafazakar bir akımdır. Koca, bu durumu “milliyetçi” ve “milliyetçilik” sözcükleriyle bağdaştırarak net bir biçimde ifade etmiştir. Burada milliyetçi, milli değerlerine sahip çıkan ve onu koruyan anlamındadır. Milliyetçilik ise milli değerleri savunma düşünce yapısı ve zihniyetinin adıdır. Aynı zamanda milliyetçilik, herhangi bir grubun veya partinin adı değildir ve genel bir düşünce tarzı ve zihniyettir. Dileyen herkes kendisine “milliyetçi” diyebilir. İşte Selefilik de İslam düşünce tarihinde selef-i salihin (salih insanların) yolundan gitme anlamına gelmekte olup herhangi bir grup veya fırkanın bu ismi almasına engel teşkil etmemektedir.

Selefilik inancına göre dinin bütün kaynakları nass’a(vahye) dayanmalıdır. Çünkü Allah, inanılması gereken her şeyi vahiy yoluyla bildirdiği gibi onları ispatlayacak olan dini çıkarımları da yine naslar vasıtasıyla göstermiştir. Bu yüzden de bunları anlama çabası dışında başka herhangi bir ispat aramaya da gerek yoktur. Dolayısıyla da Selefiler, buradaki ispatlar arasında akli olan ve nakli olan(

değiştirilemez) ayrımı yapmayı dini bir alt yapıya sahip olmayan akli alanı oluşturmayı reddederler. Akıl ve nakil arasında oluşabilecek herhangi bir çatışma durumuna karşı çıkararak açık bir şekilde akli delillerle sağlam nakil arasında uyumsuzluğun olmayacağı görüşündedirler. Ayrıca Selef'in yolundan gidenler bid'at (İslam'a aykırı olan şeyler) ve hurafelere karşı sert eleştirileri ve cedel metodu (tartışma) aleyhindeki tavırlarıyla öne çıkarlar(Yaman, 2009:401).

Selefiyye, İslam'ın ilk nesillerini ve onlarla beraber gelen nakilleri kutsallaştırdığı gibi bunu yaparken de akli hafife alır. Bu durum elbette ki akli hiç kullanmadıkları manası taşımaz ancak onlara göre ilk üç nesille birlikte gelen ayet, hadis gibi durumların anlaşılmasına akıl az da olsa katkı sağlayabilir fakat bu katkı sınırlı ölçüdedir. Akıl burada hakim değil şahittir; bozan değil destekleyendir. Akılın tek vazifesi inanmak, bi'at etmek ve nakil ile örtüşmeyen durumları akla yaklaştırmaktır(Sönmez, 2010:182).

Selefilik, kendi içerisinde birçok kola ayrılmakla beraber, ekol içinde ayrı dünyalar barındırmaktadır. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa selefler, üç gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, şu anki Camiye akımına denk gelmektedir. Ortaya çıktığı dönem, küresel bir cihat hareketi olan Kaide'yle aynı dönemdir. Bu nedenden dolayı bazı siyasetçiler, Camiye akımının, Kaide'nin panzehiri olabileceği konusunda ortak düşünceye sahiptirler. İkinci grup akımı, İlmî Selefilik olarak anılmaktadır. Bu akım, kendisini ilme adanmış ve ilim dışındaki konularla (siyaset ve cihat) ilgilenmemektedir. Böyle bir yönelim içerisinde oldukları için de devlet sefiliği onları kısmen de benimsemektedir. Üçüncü ve son grup akımı ise cihatçı seleflerdir. Onlara Batı basını tarafından "cihadist" etiketi yapıştırılmıştır. Bu akım genellikle popüler isim olarak IŞİD olarak anılmıştır(Özcan, 2015: 49-51).

Ortadoğu'da Suriye'de köklü bir geçmişi olan ancak uzun süre baskı altında olduğu için kendini belli edemeyen Selefilik, Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte gün yüzüne çıktı. Selefi gruplara katılan Suriyelilerin tamamını dinci radikaller olarak görmek yanlış olur. Sünnilerden din eğitimi olmayan sıradan insanlardan hatta eski Baasçılardan Selefi gruplara katılan çok sayıda insan oldu. Çünkü Selefilik yoğun şiddet altında yaşayan insanlara Sünni kimliklerini ifade edebilecekleri bir ortam, aidiyet duygusu, ruhani bir emniyet ve Şii'lere karşı savaşı meşrulaştıracak bir söylem sundu. Selefiliğin temel propagandalarından biri olan

ezilmiş, aşağılanmış, ayrımcılığa tabi tutulmuş insanları dünyada “ümmetin savaşçıları” yapıp ilahi ayrıcalığa sahip “seçilmiş fırka” ya dönüştürme Suriye’de kullanıldı ve etkili oldu(Topal, 2016 : 80-81).

2.1.1.2.Nusayrilik

Sahip olduğu inanç yapısı ve tarihi itibariyle fazlasıyla aydınlatılmayan Nusayrilik inancı hakkında bir takım akademik araştırmalar neticesinde sınırlı da bilgi elde edilmiştir. Fırkanın bu ismi almasının ardında çeşitli iddialar mevcuttur. Bunlardan birkaçı; Hz. Ali’nin hizmetçisi olan “Nusayr” adından dolayı, Nusayrilerin yoğun olarak yaşadığı yer olan Lazkiye bölgesinde bulunan Nusayriye Dağları’ndan dolayı ve fırkanın bazı özelliklerinin Hristiyan inancıyla benzeşmesinden ötürü “Nasrani” kelimesinin küçültmeli ismi olmasından dolayı bu ismi almış olabileceğine kaynaklı iddialardır. Fakat bütün bu iddiaları bir kenara bırakıp fırkanın adını kurucusundan almış olması muhtemeldir(Tuncel, 2007:270).

Bu durum diğer iddiaların yanında her şeyi açıklamaktadır. Mezhebin kurucusu Muhammed b. Nusayr en-Nemiri olup onunla ilgili bilgiler Nusayrilere kutsal sayılan Kitab’ül-Mecmu metninin başlarında da yer almaktadır. Ayrıca kitabın farklı bölümlerinde de Nusayri ve Nemiri adlandırmalarına yer verilmiştir. İlk dönem Şii tarihçileri, İbn’ün-Nusayr’ın görüşlerine atıfta bulunarak müritlerinin kendisini “Nemiriyye” adıyla anmasından bahsetmektedir. Buradan hareketle, fırkanın ilk adının Nemiriyye olduğu, daha sonradan “Nusayriyye” ismiyle devam ettiği anlaşılmaktadır. Nusayriliğin kurucusu Muhammed b. Nusayr en-Nemiri olmasına rağmen fırkayı sistemleştiren kişi Hüseyin b. Hamdan el-Hasibi’dir. Nusayrilik , batını karaktere sahip olup esasında Şii menşei bir mezheptir(Bulut, 2011:581-583).

Nusayri inancı, tarihsel geçmişine ve kurucularının iddia ettikleri görüşlere göre Batını bir özelliğe sahiptir. Mezhebin teolojisi tamamen Batını akımın üzerine inşa edilmiş ve diğer Şii mezheplerden de etkilenerek yeni bir dini sistem oluşturulmuştur. Batınlığın ana düşüncesi olan “batın-zahir” ikilisi de yine Nusayrilik inancında görülmektedir(Keser, 2002:17-18).

Bu düşünce yapısına göre tüm evren bu ikili sistem üzerine kuruludur. İnsanların algılayabildiği ve görünen şeylerin tamamı “zahir” kavramıyla açıklanmıştır. Aynı zamanda bu içerisinde yaşadığımız dünya, sıradan insanların algılarının çok üstünde olduğu ve kavranamayacak olan gizli dünyanın yani “batın alemi” nin yalnızca birer yansımasıdır.

Nusayriliğin Tanrı algılayışları diğer Şii mezheplerinden keskin bir biçimde ayrılmaktadır. Nusayriler, Hz. Ali’yi ilahlaştırmışlar ve öyle ki Kur’an-Kerim esas alınarak kendilerince bir şahadet bile oluşturmuşlardır. Kutsal kitapları olan Kitab’ül-Mecmu’da bu vaziyetler açıkça belirtilmiştir. Burada yazılan Ali’den başka ilah olmadığı, O’nun doğmadığı, doğurulmadığı ve hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı gibi özelliklerdir. Kitapta geçen şahadet: “ *Bana şahitlik ediniz ki apaçık bir şekilde bilinen ve tanınan suret-i mer’iyye Ali b. Ebu Talip’tir. O; ezelidir, birdir, tektir, sameddir, parçalanamaz, bölünemez, sayılamaz ve taksim edilemez. O, benim ve sizin ilahınızdır*” şeklindedir(Turan, 1996: 18).

Bugün Nusayriler; Ortadoğu’nun farklı coğrafyalarında dağınık şekilde yaşamaktadırlar. Çoğunlukta olduğu yerler, Suriye, Lübnan, Irak ve İran’dır. Suriye’de Nusayrilerin ana yerleşim bölgesi Lazkiye yakınlarındaki Nusayri Dağları’dır. Nusayri topluluğu ilk bakışta homojen bir yapıya sahipmiş gibi görülseler de esasında daha ayrıntılı bir araştırma yapıldığında, yaşanan olaylardan ve toplumsal yapılardan dolayı birtakım mezhepsel bölünmeler ve kendi içlerinde ayrışmalar yaşadıkları görülmektedir. Nusayri toplumsal ve dini dört büyük aşiret ya da aşiret konfederasyonlarına ayrıldığını belirtmek gerekir. Bunlar; Haydariyye, Şemsiye, Kamiriye, Gaybiyye (Öziç, 2013 : 8-9).

2.TARİHİ SÜREÇTE DİNLERİN ETKİSİ VE SİYASET İLİŞKİSİ

İslam düşüncesinde, din kelimesinin kökeni ile ilgili birkaç farklı görüş mevcuttur, ilk görüşe göre, din kelimesi, İbranî kökenlidir ve “hüküm” anlamı taşımaktadır. Bir başka görüşe göre ise; din kelimesi, Arapçakökenli olup “örf-adet” anlamına gelmektedir. (Çifçi ve Erdem, 2013:118) Din olgusu ilk insandan bu yana

süregelmiş evrensel bir olgudur. İnsanla birlikte var olmuş ve durum öyle gösteriyor ki insanla birlikte devam edecek bir kurumdur. Tarihte hangi döneme bakarsak bakalım ve ne kadar geriye gidersek gidelim, dinin veya inanışın olmadığı bir döneme rastlamak mümkün değildir.

Çifçi ve Erdem (2013: 118) ‘e göre din, Tanrı ile insan arasındaki ilişkilere dir. Bu ilişki ağı insandan Tanrı’ya ve Tanrı’dan insana olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. İnsandan Tanrı’ya doğru olan ilişkide, Tanrı’nın üstünlüğünü kabul etme,O’na itaat ve saygı vardır. Tanrı’dan insana doğru olanda ise emirler ve hakimiyet söz konusudur. Çifçi, bu noktada din olgusunun tarihin belli bir döneminde alelade şekilde ortaya çıkmış olmadığına ve sabit biçimde uygulanmamış olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü dine yüklenen anlam ancak onu yaşayan toplumun dinden ne anladığıyla ve toplumun dini hangi dönemde ne koşullarda yaşadığıyla kendini gösterebilir.

Siyaset kelimesi az çok farklı anlamları çağrıştırmaktadır. Bir anlayışa göre siyaset insanlar arasında bir “çatışma” bir mücadele ve kavgadır; bunun için güç elde etmek, iktidarı ele geçirmek ve onun sağladığı çıkarları paylaşmaktır. İkinci bir eğilime göre ise toplumda bütünlüğü dengeyi sağlamak; nimetleri kişisel olmaktan çıkarıp genelleştirmektir. (Aydın, 2006:20)

Bu kısa ve genel din ve siyaset açıklamalarından sonra, denebilir ki din ve siyaset ilişkisi insanlığın başlangıcı kadar eskidir. Kavramsal olarak dini, insanın kendini evrende konumlandırması; siyaseti ise onun fiziki ruh bulmuş hali olarak düşünecek olursak bu iki olgunun birbirini etkilemesi ve birbirlerinden ayrı düşünülememesi doğalmış gibi görünecektir.Gerçi pek çok toplumda ve değişik olgularda, dinsel olan ve siyasal olan birbirlerinden ayrılmamışlardır. “Mesela pek çok modern toplumda bile kuralları çiğnemek “suç” olduğu kadar “günah” tır da. Bilindiği gibi suç siyasal, günah ise dinidir”(Aydın, 2006:139).

Yukarıda da değinildiği üzere suç ve günah olan şeyler pek çok toplumda iç içedir. Suç olan şeyler aynı zamanda da günahdır. Aralarındaki tek ayrım birinin dini, ötekinin ise siyasi olmasıdır.

Din kendi etkisinin, bazı ritüeller, kılık-kıyafet ve habitus kalıplarında bedenler üzerinde tezahür etmesini ister. Siyaset ise bedenler üzerinde iktidar kurmak, onları itaat ettirmek ister. Bu siyaset ve din arasındaki rekabetin temelini oluşturur. Aynı beden çoğu kez bu ikisinin rekabeti arasında türlü sıkıntılar, gerilimler ve çatışmalar yaşar. Dünyanın şu veya bu düzeyinin şu veya bu şekli alması tartışmalarına katıldığı andan itibaren din de sonuna kadar siyasetin içine girmiş oluyor. (Aktay, 2015:161-162)

Siyaset ve din tarihi dönemlere bakıldığında genellikle iç içe olmakla birlikte aynı zamanda da birbirleriyle bir rekabet söz konusu olmuştur. Çoğunlukla insanlar bu iki olgunun arasında sıkışıp kalmış ve türlü sıkıntılar da yaşamışlardır.

Din faktörünün toplumsal ve siyasi bakımdan pek çok işlevi bulunmaktadır. Dinin en önemli toplumsal fonksiyonlarından biri, toplumda bütünleşmeyi sağlamasıdır. Devlet ile halkın örtüşmediği, yani devletin çok uluslu olduğu durumlarda –ki bunun tarihte örnekleri çoktur- dinin bu fonksiyonu barizdir. Böyle durumlarda insanlar üzerinde birleştirici etki doğuran din, gerek tarihi gerekse sosyolojik açıdan son derece büyük önem taşımaktadır(Salihpaşaoğlu, 2014: 22).

Dinin siyaset ile olan ilişkisine kısaca değindikten sonra biraz da tarihsel süreçte ilahi dinlerin siyaset ile olan ilişkilerine bakmakta fayda vardır.Yahudilikte, Musa Peygamberin öncelikli amacı ulus çapında bir din oluşturmak ve İsrail topluluklarını bir araya getirmektir. Bu sebepten dolayı da Museviliğin evrensel bir din olma gibi bir iddiası bulunmuyordu. Yahudi ırkını diğer ırklardan üstün tutan ve onları ve dünyaya hakim kılan bir Tanrı anlayışı bulunmaktaydı. Hıristiyanlığın amacı ise çok daha büyük çaplı dayanışma oluşturmaktır.

Yeryüzündeki insanların ve ulusların eşit olması gerektiğini savunduğu için daha geniş bir yandaş kitle elde etti. İsa Peygamber, yaşadığı dönem içerisinde yapılan haksızlıkları eleştirmiş ve ezilenlerin yanında durarak onların acılarını azaltmaya çalışmıştı. Fakat o, haksızlıkların olmadığı bir toplum düzeni üzerinde durmamıştı. Çünkü önemli olan dünyasal düzen değil, ruhun ait olduğu Tanrı'nın düzeniydi. İsa “ Sezar'a ait olanı Sezar'a, Tanrı'ya ait olanı Tanrı'ya verin” derken, Hıristiyanlığa gelinceye kadar var olmayan bir siyasal iktidar-dinsel iktidar ayrımını oluşturmuş oluyordu. Böylece bir yandan kurulu düzen ve iktidarlara yasallaştırılırken, öte yandan siyaset de dünyasal yaşamın basit bir ögesi olmaktan çıkmaktadır. Çünkü doğrudan Tanrı tarafından belirlenmiş olmaktadır.(Kışlalı, 1991:33-34)

Hemen hemen bütün dinler, bu dünyanın geçici ve yalan olduğunu savunmuştur. Halbuki İslam bu inançların tam tersi görüştedir. İslamiyet, sadece ahirete önem vermekle kalmaz aynı zamanda bu dünyaya da önem verir. Bu yüzden, ruhsal güç ve bedensel güç ayrımını göz ardı eden bir din olmuştur. Hıristiyanlık inancına göre kral, yönetme yetkisini Tanrı'dan alır. Tanrı bu yetkiyi hükümdara iki şekilde verebilir: Ya doğrudan ya da Papa aracılığıyla. Fakat İslamiyet'te durum aynı

değildir. Güç ve iktidar yalnızca Tanrı'ya aittir ve kimse O'na ortaklık edemez. Bu dünyada yaşanan gelişmeleri değiştirmek veya düzeltmek işini İslamiyet inancına göre Tanrı tek bir kişiye bırakmamış ondan tüm insanları sorumlu tutmuştur. Bu açıdan bakıldığında, Hıristiyanlıkta iktidar bireysel, İslamiyet'te ise toplumsal özelliklere sahiptir (Kışlalı, 1991: 40).

Yine genel yönetsel bir çerçeveden baktığımızda, Hıristiyanlıkta iktidar yetkisi tek bir kişiye verildiği için o kişi yaptıklarından dolayı hiç kimseye karşı sorumlu değil sadece Tanrı'ya karşı sorumludur. İslamiyet'te ise Tanrı ile kul arasında herhangi bir aracı yoktur ve kişi yaptıklarından dolayı direkt olarak Tanrı'ya karşı sorumludur. Devlet ile din kimi zaman beraber kimi zaman ayrı şekilde ama kompleks bir ilişki içerisinde olmuştur. Bu ilişkinin boyutlarını din, devlet ve toplum farkları belirlemiştir. Yani modern dönemlerde sekülerliğin ciddi bir ağırlık kazanmasına rağmen bu ilişkinin gerçekte tek türü yoktur (Aydın, 2006:142).

Sonuç olarak baktığımızda, hangi evrensel din olursa olsun ilk oluşmaya başladıkları andan itibaren bir şekilde siyasetle ya da devletle sürekli bir etkileşim halinde olmuştur. Bu etkileşimler zaman zaman çok şiddetli olmuş bazen de birbirlerinden tamamen bağımsız hareket etme şeklinde olmuştur.

4.TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE SURİYE

İslamiyet Öncesi Dönemden günümüze kadar olan süreçte Suriye, birçok evreden geçerek bugüne ulaşmıştır. Bu evreler Suriye'nin yapısından bazen bir şeyler eksilterek bazen de pek çok şey ekleyerek gerçekleşmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Suriye, pek çok medeniyete ve semavi dine ev sahipliği yapmıştır. İlahi din bağlamında Suriye'nin geçirmiş olduğu evreleri göz önünde bulunduracak olursak; özellikle son dönemde ülkede yaşanan kaosun temel nedenlerinden en önemlisine ulaşmış oluruz. Suriye, mezhep ve dini çerçeveden değerlendirilirse zengin bir ülkedir. Sahip olduğu bu mezhepsel zenginlik, dönem dönem Suriye'yi tehlikeli sulara atmıştır. Yıllardır inşaa edilmek istenen Arap kimliği, işte bu neden ötürü gerçekleşmemiştir. Bu bölümde Suriye'nin tarih yolculuğunda hangi aşamaları kaydettiği incelenecektir.

4.1.İslamiyet Öncesi Dönem

Yüzyıllardır anılagelen, güneyinde Arap çölü, kuzeyinde Anadolu, batısında Akdeniz ve doğusunda Fırat Nehri ile güneybatı Asya’da bulunan bölgeye Suriye adı verilmiştir. Bereketli topraklarda yer alması sebebiyle her türlü göç ve istilalara maruz kalan bu bölge, geçmişten günümüze pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Suriye, Ortadoğu’ya yeni bir form kazandıran I. Dünya Savaşı’ndan önce bugünkü Lübnan, Filistin ve Ürdün devletlerini de bünyesinde barındırıyordu. Şuan ki sınırlarına baktığımızda, kuzeyde Türkiye, doğuda Irak, güneyde Ürdün, güneybatıda Filistin, batıda Lübnan ve Akdeniz’e komşudur (İshakoğlu, 2012:33).

Farklı zamanlarda farklı isimler verilen bu bölge, Araplar tarafından Bilad eş-Şam (Şam Bölgesi) olarak nitelendirilmiştir.Bulunduğu konum itibariyle stratejik bir öneme sahip olan Suriye, Akdeniz, Anadolu ve Mezopotamya arasında yer almaktadır. Günümüzde Suriye’ye başkentlik yapan Şam ise tarihin en eski yerleşim yerlerindedir(Yavuz, 2005:9).

M. Ö 2500’lü yıllarda stratejik açıdan önemli hale gelen Suriye’de Akadlar hüküm sürmüşlerdir. Akadlar o bölgede güçlenirken sahil ve iç kısımlarda Kenaniler, Lübnan dağı eteklerinden Suriye’nin içerisine doğru ise Amurrular bulunmaktaydı. Fakat sonraki süreçte Sümerler, Akadlar’ın Suriye’deki hakimiyetini sonlandırmışlardır (Umar, 2004:4).

Suriye’nin tarihi çok eskidir. M. Ö 2000 yıllarında önce Hititlere, sonra da Babil Krallığı’na bağlıydı. 1300 yılında Mısır’ın bir parçası oldu. Bu arada Suriye topraklarının Akdeniz kıyılarında Fenikeliler de devlet kurmuşlardı. M.Ö IX. Yüzyılda Suriye’yi Asurlar aldı, ülkenin bugünkü adı onlardan kaldı.

Asurlar’ dan sonra birçok ellere geçti. M. Ö. VI. Yüzyılda İranlılar, IV. Yüzyılda Makedonya Kralı İskender Suriye’yi aldı. M. Ö . 312 yılında İskender’in generallerinden Seleukos bu bölgeyi ele geçirdi, Suriye, Irak, Filistin, İran ve Anadolu’nun büyük bir parçasını içine alan Seleukos Devleti’ni kurdu. Suriye M. Ö 64’te Roma İmparatorluğu’na bağlandı. İmparatorluk ikiye bölününce Doğu Roma’nın (Bizans’ın) bir parçası oldu (Hayat Ansiklopedisi, 1979:2959). “Suriye tarih boyunca Kenanlılar, İbraniler, Aramiler, Asurlular, Babilliler, Persler,

Yunanlılar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular, Haçlılar ve Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiştir” (Ürün, 2016:47).

Geçmişte Akatlar, Sümerler, Babililer, Finikeliler bölgede hüküm sürmüşlerdir. Bölge, çok defa Hititler ile Mısırlılar arasındaki çekişmelere tanıklık etmiş ve tarihteki ilk yazılı anlaşma olan Kadeş Anlaşması’ndan sonra Suriye’nin kuzey bölgeleri Hitit yönetimine girmiştir. Asur ve Pers İmparatorlukları’nın hakimiyetlerinden sonra, Makedonyalılar tüm Suriye’yi işgal etmişlerdir. Büyük İskender’in ölümünden sonra imparatorluğu generalleri arasında pay edildiğinde Suriye Sellud devleti idaresine girmiştir (Çelikkol, 2015:9). Sellud Devleti idaresinde uzun bir süre kalan Suriye’nin bugünkü adının Sellud adından geldiği sanılmaktadır. Ancak bu konudaki bilgiler net değildir.

Büyük İskender yönetiminden sonra Suriye’ye hakim olan Romalılar, Suriye’yi kendilerinin bir eyaleti gibi yönetmişlerdir. Roma’nın ikiye bölünmesiyle Suriye, Bizans hissesine düşmüştür. Ancak bu dönemde Bizans’ın zayıf olması Suriye’nin Müslümanlar tarafından Fethini kolaylaştırmıştır. (Umar, 2004:5)

Bugünkü Suriye toprakları, Hz. Ömer döneminde M. Ö 634,635,ve 636 yıllarındaki seferlerle fethedildi. Emevi Devleti’nin merkez üssü ve aynı zamanda Memlük Devleti’nin de yönetim merkezi Suriye’nin başkenti Şam idi. 1260 yılında Şam, Memlük Devleti’nin başkenti olmuş, 1400 yılında Timur tarafından ağır şekilde tahrip edilip yıkılmıştır. 1517’de Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı egemenliğine girmiş ve tam 403 sene boyunca Osmanlılar tarafından yönetilmiştir (Ürün, 2016:47).

4.2. İslamiyet Dönemi

Hz. Muhammed Suriye’ye yönelik fetih hareketlerinde bulunmak amacıyla bir ordu hazırlamış ve Zeyd b. Harise komutasındaki orduyu Bizans’a bağlı Gassaniler üzerine göndermişti. Hz. Ebubekir halife olunca Suriye’nin fethine karar verdi ve 634 yılının başlarında Medine’de bir ordu toplayarak Halid bin Velid’in komutanlığında Suriye üzerine gönderdi. İslam ordusu dört bir yandan Suriye’yi kuşattı ve Bizans komutanı Sergius yenilgiye uğratarak öldürüldü. Halid bin Velid komutasındaki kuvvetler ile Bizans askerleri Kudüs yakınındaki Ecnadin’de karşılaştı ve 636’da

yapılan savaşı kaybeden Bizanslılar, büyük bir yenilgiye uğratılmış ve böylece Suriye, kapılarını Müslümanlara açmış oldu(İshakoğlu, 2012: 53-54).

Suriye'ye yapılan seferler Hz. Ömer döneminde daha planlı şekilde gerçekleşmiştir. 636 yılında yapılan Yermuk Savaşı'nı Arap yönetimindeki İslam orduları kazanmış ve Suriye'deki Bizans hakimiyetini epey zayıflatmışlardır. Bu savaşla tüm Suriye'nin yönetimi İslam ordularına geçmiştir. Suriye'deki yenilgisinin ardından Bizans komutanı Heraklius : *"Ey Suriye elveda! Düşman için şimdi burası ne mükemmel ülke olacaktır"* demiştir. Suriye'nin fethi, İslam ordularına ve camiasına büyük ayrıcalık sağlamıştır. Hz. Ali'nin vefatından sonra Şam, İslam Devleti'nin merkezi haline gelmiş ve daha sonra hilafetin merkezi Suriye'ye taşınmıştır (Umar, 2004:6).

661 yılında Emevi Devleti kuruldu ve Suriye ilk defa bir devletin siyasi merkezi haline geldi. Bununla birlikte Suriye daha önce bünyesinde barındırdığı Yunan ve Roma medeniyetlerinin izleri ile içinde bulunduğu Arap kültürünü çok iyi şekilde sentezlemiş ve dönemin kültürel ve siyasi alanda adeta yükselen yıldızı olmuştur. 750 yılında başlayan Abbasi hakimiyeti sürecinde Suriye toprakları, önemini az da olsa kaybetmiştir. Sonraki süreçte tam üç asır boyunca bölgede egemen olmak isteyen Arap Emirlikleri ve Selçuklu Devletleri arasında bir mücadele alanı olmuştur. Suriye'de Selçuklu etkisinin zayıflamasıyla Nurettin Zengi 1154 yılına kadar tüm Suriye'de hakimiyetini sağlamlaştırmış, aynı dönemde Haçlılara karşı da önemli başarılar elde edilmiştir (Dağ, 2015:98-99).

1171 yılında Zengilerin bir komutanı olan Selahaddin Eyyubi, Mısır'a ulaşmış ve Fatımi Devleti'ni sonlandırmıştır. O saha içerisinde, Mısır'ı da kapsayacak şekilde Selahattin Eyyübi güçlü bir devlet inşa etmekle beraber, 1187 yılında gerçekleşen Hittin Savaşı'nda Haçlıları büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Ne yazık ki bu kazanılan zafer fazla uzun sürmemiş, 1193 yılında Selahattin Eyyübi'nin vefatından sonra son bulmuş ve devlet eski gücünü toplayamamış ardından da yıkılmıştır (Aydos ve Duran, 2000:21-22). 1250 yılında Eyyubilerin egemenliği son bulduktan sonra bölgede hakimiyeti ele geçirenler Memlukler olmuştur. 1260 yılındaki Ayn Calut Savaşı'nda Sultan Baybars komutasındaki Memlukler, Moğolları bozguna uğratmış ve saldırıları engellemişlerdir. Memlukler Haçlıları o bölgeden çıkararak Suriye'nin hakim devleti haline gelmişlerdir (Yavuz, 2005:42).

Memluk Devleti 15. yüzyılda güçlü bir devlet haline geldi. Yine o yüzyılın en güçlü devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti ile Memlukler arasında girişilen güç mücadelesi ve siyasi anlaşmazlıklar Suriye bölgesinin çatışma alanı haline gelmesine neden olmuştur. Yavuz Sultan Selim, Mısır Seferi'ne çıktığı sırada, 24 Ağustos 1516 yılında Mercidabık Savaşı'nda Memlukleri yenerek Suriye'yi Osmanlı topraklarına katmıştır(Aydos ve Duran, 2000: 21-22).Bu tarihe kadar pek çok İslam Devletleri'nin istikrarsız yönetimlerine maruz kalan Suriye, 15. Yüzyıldan 20.yüzyıla kadar olan süreçte Osmanlı idaresinde nispeten barış ve refah dönemi yaşamıştır(Dağ, 2015:99).

4.3.Osmanlı Dönemi

Suriye toprakları, Yavuz Sultan Selim komutasındaki Osmanlı ordusunun Memlukleri 1516 yılında Mercidabık Savaşı'nda mağlubiyete uğratmasının ardından Osmanlı hakimiyetine girdi. Bilad-ı Şam olarak adlandırılan tarihi Suriye toprakları, Osmanlı klasik döneminde Şam, Halep, Trablusşam ve Sidon (Beyrut ve Sayda) vilayetlerine ayrılarak yönetildi. Osmanlılar Şam başta olmak üzere Suriye'nin çeşitli bölgelerini yönetirken nüfusun çoğunluğunu oluşturan Sünnilerin yerel liderleriyle işbirliği yaptı. Bu işbirliği, uzun vadede toprak sahibi kentli Sünni sınıfın Suriye siyasetinin başat gücü olarak ortaya çıkmasına yol açacaktı (Okur ve Salık, 2016:1-3).Bu durumla beraber, bazı yerel topluluklara da belli sınırlar içerisinde özerk olma hakkı verilmiş ve din adamları da yönetimde yer almıştır.

Osmanlılar, 16. Yüzyılda Suriye'yi ele geçirdiklerinde buradan beklentileri; gelirlerin toplanması, haccın güvenli bir şekilde yapılması, Osmanlı egemenliğinin kabulü ve bu durumun sürüp gitmesinden ibaretti. Bunu dışında kalan sosyal ve ekonomik faaliyetleri yöreye ve özerk kurumlara bırakmışlardı. Bu nedenle Osmanlılar, Suriye'de Memluklerin kullanmakta olduğu idari taksimatı değiştirmeye de pek gerek duymamışlardır. (Baktıaya, 2017:29)

16. ve 17.yüzyıldaki olan dönemde, Arap eyaletlerine genellikle Türk valiler görevlendirilirdi. Ancak 18. yüzyıla gelindiğinde Türk valilerin yerine daha ziyade yerel valiler göreve getirildi. Bu durum, haliyle bölgede Osmanlı merkezi otoritesini olumsuz etkilemiştir(Choueiri, 2011: 276). Oluşan bu otorite boşluğundan dolayı, Fransız İhtilali'nin de etkisiyle 18. yüzyılın sonlarına doğru bölgede bazı isyanlar baş

göstermiştir. Böylelikle Avrupalı Devletlerin askeri müdahaleleri kaçınılmaz olmuştur (Yavuz, 2005: 54-56).

Bu arada Mısır'ı işgal eden Napolyon Bonapart'ın donanmasının Ebukır'da yakılmasından sonra Fransa ile irtibatı kesilmiş ve adeta Mısır'da kuşatılmış hale gelmişti. İstanbul üzerine yürümeyi, bunun için de Suriye'ye sefer yapmayı seçen Napolyon, Mısır'dan Suriye üzerine hareket etmiş ancak Akka'da konuşlanmış bulunan Cezzar Ahmet Paşa'nın direnişiyle karşılaşmış ve büyük kayıplar vererek geri dönmek zorunda kalmıştır(İshakoğlu, 2012:69).

1798 yılında Fransa'nın Mısır'ı işgali üzerine bölgeye gönderilen askeri kuvvetlerin içerisinde Mehmet Ali Paşa da vardı. Fransızların bölgeden çekildikten sonra da orada kalan Mehmet Ali Paşa, Mısır'da etkin bir güç haline geldi. Bu duruma ek olarak Osmanlı Devleti de kendisini 1801 yılında Mısır'a vali olarak atadı. Balkanlarda gerçekleşen Rum milliyetçiliğinin isyan başlatması üzerine Osmanlı, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım istedi. Yardım karşılığında Girit ve Suriye valiliklerinin kendisine verilmesini isteyen Kavalalı, Osmanlı'nın yardımına geldi. Ancak Osmanlı Devleti sonraki süreçte Mehmet Ali Paşaya vadettiği yerleri vermeyince iki taraf arasındaki ilişkiler bozulmaya başladı (Şen, 2004:22-23).

Kısa süre içerisinde Kavalalı Mehmet Ali Paşa Mısır'da kendi egemenliğini duyurdu ve hemen ardından komutanlığını oğlu İbrahim Paşa'nın yaptığı bir orduyu Suriye'ye göndererek 1832'de Suriye topraklarını da himayesi altına almıştır(Altundal, 1988:57). Bu sırada olayı öğrenen Osmanlı Devleti de boş durmayıp kaybettiği yerleri geri alabilmek adına Suriye'ye bir ordu yollamıştır.

1839 yılındaki Nizip Savaşı'nda Osmanlı ordusu Mehmet Ali Paşa tarafından yenilgiye uğratılınca, Avrupa devletleri olaya müdahale etmek durumunda kalmıştır ve Mehmet Ali Paşa Suriye'den geri çekilmiştir. Böylece Osmanlı hakimiyet bölgesinde yeniden sağlanmıştır (Ünal, 1977:201-202). "Fakat bu süre zarfında Mısır yönetimi, Avrupalı diplomatların, misyonerlerin ve tacirlerin ülkeye girmesine izin vererek Suriye'yi tamamen Avrupa nüfuzuna açık hale getirmiştir"(Choueiri, 2011:276). I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti için bir hayli önem arz eden merkezlerden biri olan Suriye, Şerif Hüseyin'in oğlu olan Faysal komutasındaki bir ordu ile İngilizlerin de yoğun destekleriyle işgal edildi(Aydos ve Duran, 2000:23).

Suriye, bu geçen süre zarfında Osmanlı yönetiminden memnun kalmamış ve Osmanlı'dan kurtulmanın yollarını arıyordu. Sonunda Suriye, bu amacına uluslararası hukukla ulaşmış oldu. Nisan 1920'de gerçekleşen San-Remo konferansında Milletler Cemiyeti'nin aldığı karar, Suriye'nin Fransa'nın mandasına bırakıldığına dairdi. Suriye'deki bazı direniş örgütleri duruma karşı çıktılar fakat başarılı olamadılar (Balbay, 2006:19). Böylece Suriye'de birçok çatışmanın ve ayaklanmanın başlayacağı yaklaşık 25 yıl sürecek olan Fransız Manda dönemi başlamış oldu.

4.4.Fransız Manda Dönemi

19.yüzyılda Kahire ve Şam Ortadoğu'da alevlenmeye başlayan Arap milliyetçiliğinin merkezi konumundadırlar. Avrupalılar, Osmanlı'yı parçalamanın yollarını aradıkları sırada Arap milliyetçiliğini Osmanlı'ya karşı kullanmışlar ve milliyetçiliği sonuna kadar desteklemiştir. Bu anlamda bölgedeki yabancı okulların en temel ideolojileri Arap milliyetçiliği olmuştur(Çelikkol, 2015:12).Arap milliyetçiliğini kendi lehlerine kullanmakta gecikmeyen Avrupalı devletler, ülkeyi idare edebilecekleri şekilde parçalara ayırmışlardır.

Fransa ve İngiltere'nin Ortadoğu'yu kontrol altına almasıyla Osmanlı Devleti'nin Arap eyaletleri birleştirilerek Avrupa'nın ulus-devlet sistemi bölgeye yapay bir biçimde dayatılmış oldu. Bilad-ı Şam toprakları Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin olmak üzere dörde bölünerek İngiltere ve Fransa arasında paylaşıldı (Okur ve Salık, 2016: 15).

Fransa'nın Suriye'yi istemesinin ardına yatan en önemli neden, Fransızların Suriye'ye yaptığı yatırımlar ve Levant bölgesinde bir sömürge sağlamak istemesiydi. Fransa'nın Suriye'yi yönetirken amaç edindiği temel siyaset, ülkenin kendi kendini idaresini kolaylaştırmaktı. Bunu uygularken de esas gaye, ulusal bilinci uyandırmamaktı. Ulusal anlamda birleşmeyi engellemek adına ülkeyi etnik unsurlara böldü ve bu olaydan sonraki siyasi anlayış "böl ve yönet" oldu. Bu politikasını ilk uyguladığı yer Lübnan olmuştur. Fransa bölgede, Beyrut, Trablus ve Bekaa Vadisi'ni de kapsayacak şekilde bir Lübnan Devleti'ni kurdu (Yıldırım,2016:20-21). Lübnan

Devleti'nde de uzun yıllar sürecek bir manda dönemi devam etti. Lübnan da aslında Suriye gibi sınırları suni olan ve sonradan oluşturulan bir devlettir.

Lübnan'da yapılan aynı şey 1920-1924 arası dönemde Suriye'ye de yapılmıştı. Fransızlar, Halep (Aleppo), Şam (Damascus), Lazkiye (Latakia, Cebel Ansariya) ve Cebel-i Dürzi'yi dört ayrı eyalet haline getirerek her birinin ayrı hükümete ve ayrı Fransız danışmanlara sahip olmasını sağlamıştır. Bunların dışında İskenderun (Alexandretta) sancağı ayrı bir özerk idari yapıya kavuşturulmuştu.(Arı, 2012:136)

Suriye topraklarında kurulan devletlerde yönetim mekanizmalarında Suriyeliler yer alsa da Fransız idarecilerin onayını almadan hareket etmeleri mümkün değildi. Fransızların bu katı merkezîyetçi politikalarının nedeni, Suriye'deki milliyetçi dalganın Kuzey Afrika'daki kolonilerine sıçramasından endişelenmeleriydi. Fransızlar bu sebeple, milliyetçiliğin hüküm sürdüğü şehir merkezleri ile kırsal yerlerdeki farklılıkları ön plana çıkararak bağımsızlık hareketlerini engellemeye çalışmışlardır.

Fransa, Suriye'de daha önce de bahsedildiği gibi bölerek yönetmek politikasını izlemiştir. Suriye'de öncelikle dini anlamda bir bölücülük yaptı. Suriye'de Sünni Müslüman kesimin çoğunlukta olduğu bölgelerini Halep ve Şam olarak ikiye ayırdı. Lazkiye ve çevresinde bir Alevi Devleti, Cebel-i Druz'da ise bir Dürzi Devleti oluşturuldu. Sonraki süreçte, Şam ve Halep Devletleri Suriye Devleti olarak birleştirildi (Çelikkol, 2015:16).

Fransa, Suriye'de kurmuş olduğu mandater yapıyı daha da güçlendirmek için bölgede etnik ve dini farklılıklardan açıkça yarar sağlamak ve bunları istismar etmekteydi. "Böl-yönet" politikasının bir başka amacı da dini ve mezhepsel farklılıklardan ötürü ülkeyi parçalamaktı. Suriye'yi ayrı idari birimlere bölen Fransızlar, Suriye toplumunun devlet-altı mezhep kimliklerini güçlendirerek Arap milliyetçiliğini zayıflatmayı ve Suriye ulusal kimliğinin gelişimini engellemeyi hedefliyorlardı. "Ayrıca bölgenin küçük siyasi birimlere ayrılmasıyla grupları birbirlerine karşı kıskırtmak, ödüllendirmek ya da cezalandırmak da kolaylaşacaktı"(Okur ve Salık, 2016:15).

Suriye’de farklı kesimlerin farklı ulusalcılık anlayışları vardı. Bu anlayış farklılıkları, ilerleyen süreçlerde isyanlara ve demokrasi sürecine zarar verecek şekilde askeri darbelere de zemin hazırlayacaktı. Fakat yine de ulusalcı yapının Suriye’nin demokratikleşme sürecine kattığı olumlu sonuçları görmezden gelmemek gerekir.Nitekim 1926 yılında ulusalcılar, Fransa’dan ulusal birliğin sağlanması, ulusal ordunun organize edilmesi ve demokrasi açısından önemli bir gelişme olan seçimlerin ve anayasanın yapılması gibi ülkenin bağımsızlığının kazanması yolunda önemli taleplerde bulunmuşlardır (Şen, 2004:93).

Söz konusu talepleri Fransa, 1927 yılında kabul etti. Nisan 1928 yılında yapılan seçimlerde büyük kentlerdeki ulusalcıların kurmuş olduğu muhafazakâr yapıdaki Halk Cephesi Partisi (al- Kutla al- Watanniya) oyların çoğunu aldı. Bu dönemdeki meclis kurucu meclis niteliğindedi. Hazırlanan yeni anayasada, Suriye’nin tam bağımsız, egemen ve bölünmez bir bütün olduğundan, hükümet şeklinin cumhuriyet olduğundan ve anayasasının liberal hakların temeli sayılan eşitlik ve özel mülkiyet gibi hakları garanti altına aldığından söz edilmekteydi(Şentürk, 2003:15). Ancak Fransa’nın anayasadaki ülkenin bölünmez bütünlüğüne karşı çıkması sonucunda meclis 1930 yılında Fransızlar tarafından feshedildi. Yeni seçimlerin yapıldığı aynı yılda tekrar Halk Cephesi Partisi üyelerinden oluşan yeni bir hükümet kuruldu(Şen, 2004:94).

İkinci Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde, Almanya’da Nazi iktidarı geldikten sonra, Avrupa’daki dengeler büyük bir değişim içerisindeydi. Bu değişimin yaşandığı zamanlarda Fransa’nın odak noktası Avrupa’daki bu gelişmelerdi ve Suriye’nin giderek artan bağımsızlık taleplerini reddedecek durumda değildi.1936 yılında Fransa, Suriye ile bir anlaşma imzalamak durumunda kaldı. Anlaşmaya göre, manda yönetimi son bulacak, Suriye üç yıl içinde bağımsız olacak, Fransa ile Suriye askeri ittifak kuracak ki bu çerçevede Fransa Suriye’de iki hava üssü bulunduracak, Fransa Alevi ve Dürzi bölgelerde beş yıl boyunca asker bulundurabilecek ve Alevi ile Dürzi Devleri Suriye Devleti’ne katılacaktı(Çelikkol, 2015:17).

Dünyadaki dengeleri alt üst edecek olan İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasından sonra 1940 yılında Fransa’da yönetimde bulunan Vichy hükümeti, Almanya’ya boyun eğmiş ve teslim olmuştur. Böylelikle başında Fransa’nın bulunduğu Suriye’nin denetimi de Almanlara geçmiştir.1941 yılında Ürdün’deki

Arap askerlerinin de destek verdiği İngiliz ve Fransız askerleri, Vichy hükümetine karşı bir harekatta bulunarak Suriye’yi geri almışlardır. Bu gelişmenin üzerine Fransa Suriye’ye bağımsızlık vereceğine dair vaadlerde bulunmuştur. Ancak yine de Fransa, resmi olarak bitirmedikçe manda yönetiminin devam etmesine karar vermiştir (Okur, 2009:149).

1945 yılına gelindiğinde De Gaulle, Suriye’nin bağımsızlığını tanımaya hala gönüllü değildi. Halep ve Şam gibi başlıca şehirlerde bağımsızlık talep eden büyük halk gösterileri patlak verince Fransa, Şam’ı yoğun bir biçimde bombalayarak Suriye’nin bağımsızlığını engellemeye çalıştı. Fakat Fransızların bu politikası diğer Arap devletleri tarafından tepkiyle karşılanınca Ortadoğu’da kendi çıkarlarının zarar göreceğini düşünen İngiltere bir kez daha sürece müdahil oldu. İngiltere, Abd(Amerika Birleşik Devletleri) ,Sovyetler Birliği ve Birleşmiş Milletler’in yoğun baskısına maruz kalan Fransa, uzun süren müzakereler neticesinde Suriye ve Lübnan’dan çekilmeyi kabul etti. Fransız birliklerinin Levant Bölgesi’ni terk etmesiyle Suriye 17 Nisan 1946’da resmen bağımsızlığını kazandı(Okur ve Salık, 2016:24).

4.5.Bağımsızlık Dönemi

4.5.1.Askerî Darbeler Dönemi (1946- 1970)

Ortadoğu uzmanı Barry Rubin, Hafız Esed öncesi Suriye’yi “dünyanın en istikrarsız ülkesi” olarak tanımlamaktadır. Rubin’in belirttiği gibi Suriye, bağımsızlığını kazandığı 17 Nisan 1946 tarihinden Hafız Esed’in kansız bir darbe ile iktidarı ele geçirdiği 13 Kasım 1970 tarihine kadar birbiri ardına askerî darbelerin yaşandığı ve istikrarlı bir siyasal sistemin kurulamadığı bir ülke olmuştur (Salık, 2016:33). Aslında bu durumun yaşanmasının nedeni hiç şüphesiz ki, Suriye’nin zayıf devlet yapısıydı. Suriye’nin kendi içinde farklı bölgelere ayrılması ve Suriye ulusal kimliğinin emperyalist devletler tarafından yok edilmesi, bağımsızlık sonrası devleti olumsuz yönde etkileyen faktörlerdendi. Bu sebepten ötürü, Ortadoğu’da çözülemeyen bir kimlik sorunu mevcuttu.

Suriye’de aynı yılda üç darbenin gerçekleşeceği 1949 yılının ilk askeri darbesini, 30 Mart 1949’da aynı zamanda Sünni bir general olan Albay Hüsni Zaim gerçekleştirmiştir. Darbeye Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency- CIA) ‘nın da destek verdiği bilinmekle beraber durumun sonrasında Albay Hüsni Zaim parlamentoyu feshetmiş ve kendisini cumhurbaşkanı olarak ilan etmiştir(Akdemir, 2011:211-213).

Hüsni Zaim’in ilk icraatları olumlu yöndeydi. Zaim, hayat pahalılığına karşı mücadele etti, orduyu yeniden düzenledi, kadınlara oy kullanma hakkını verdi ve ayrıcalık bildiren bey ve paşa gibi unvanları kaldırdı. Tüm bu gelişmelerbu durum Suriye için ümit vericiydi. Bu süreçte Hüsni Zaim yine politikacılarla iyi ilişkiler geliştirmenin yollarını aradı fakat birçok politikacı ona gereken desteği ne yazık ki vermedi. Bu yaşananlardan sonra Zaim, sivil bir hükümet kurmada başarılı olamayınca Nisan 1949’da parlamentoyu feshetti. Bunun üzerine tüm yetkiler kendisine geçmiş oldu. Böylece Hüsni Zaim Suriye’nin ilk askeri diktatörü olmuştu (Şen, 2004:181).

Albay Hüsni Zaim darbesinin üzerinden çok kısa süre aralıklarla Suriye’de iki darbe daha gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisini Albay Sami Hinnavi 14 Ağustos 1949’da yapmış ve yönetime geldiğinde gerçekleştirdiği ilk icraat, Hüsni Zaim’i idam ettirmek olmuştur. İkincisi ise aynı yılın 19 Aralık 1949 tarihinde, Albay Sami Hinnavi tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu darbe Suriye’nin geleceği için önemli bir dönemde, Büyük Suriye’nin bir gereği olarak Irak’la birleşme fikri doğrultusunda önemli adımlar atıldığı dönemde, yapılmıştır. Darbeyi Albay Edip Çiçekli, Albay Sami Hinnavi’nin ülke çıkarlarını gözetmeyerek ve Irak ile işbirliği içinde olduğunu iddia ederek gerçekleştirmiş ve yönetimi ele geçirmiştir (Jaber, 1970:38). Böylece Suriye’de bir yıl içinde üç farklı askeri darbe gerçekleşmiştir. Bu darbeler, ülke içi iktidar hesaplaşmalarının dış bağlantıları konusunda da bize ipucu vermiştir.

İktidarı devralan Albay Edip Çiçekli tüm siyasi partileri kapatmış ve askeri bir diktatörlük inşa etmiştir. Ülkenin başkanlık sistemiyle yönetilen bir cumhuriyet olduğunu öne sürmüş ve 1953 yılının Temmuz ayında yapılan referandumda kendisi cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Arı, 2012:139).

Edip Çiçekli'nin de otoritesi kısa sürmüş ve yine bir Albay olan Faysal el-Atasi 25 Şubat 1954'te Edip Çiçekli'ye karşı bir darbe gerçekleştirmiş ve darbe sonunda yönetim sivillere devredilmiştir. Yapılan seçimler sonucunda Millet Partisi ve Halk Partisi ittifak sağlamış ve iktidara gelmiştir (Şentürk, 2003:13). Gerçekleşen bu son darbeye ise Suriye siyasetinde yeni bir aktör olan Baas partisi etkin bir rol oynamıştır. Baas Partisi seçimlerde 22 milletvekili çıkarmıştır. 1954-1958 yılları arasında Suriye siyaseti, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaş geriliminden doğrudan etkilendi.

ABD'nin başını çektiği Batılı devletlerin İsrail' yaklaşımı, Suriye'yi doğal olarak Sovyetler Birliği ile ittifak kurmaya mecbur etti. Sovyetler Birliği'nin yanı sıra Batı emperyalizmine karşı Mısır, Suriye'nin yakınlaşma içine girdiği diğer bir devlet oldu(Salık, 2016:41-43).1955 yılının Ekim ayında Şam yönetimi, Mısır ile askeri ittifak anlaşması imzalamıştır.

Bu ittifakın bir sonucu olarak, 1958 yılının Şubat ayında, Suriye ve Mısır'ın devlet başkanları ortak bir bildiri yayınladı ve Birleşik Arap Cumhuriyetleri (BAC) adı altında Suriye ve Mısır'ın birleştiğini duyurdular. Bu süreçte BAC, Baas Partisi'nin de kurulması için aktif şekilde faaliyetlerde bulunmuştur. Fikirsal anlamda, Suriye siyasetine önemli ölçüde yön vermesine rağmen 1961 yılında Mısır'ın izlediği yanlış politikalar yüzünden çok fazla bir yol kat edememiş ve Suriyeli Yarbay Abdülkerim Nahlavi öncülüğünde gerçekleşen bir darbe ile son bulmuştur (Mercan, 2012:57). 1961-1963 yılları arasında geçen periyod, "Ayrılıkçı Dönem" olarak Suriye siyasi tarihindeki yerini alırken, sivil politikacılar arasında ve ordu içinde yaşanan mücadeleler nedeniyle yaşanan siyasal kaos bu döneme damgasını vurmuştur(Salık, 2016:44-45).

Aralık 1961'de kurucu meclis oluşturmak için seçime gidilmiş, Baas Partisi ve Nasır yanlısı grup seçime katılmamış ve seçimlerin sonucunda meclis cumhurbaşkanı olarak Nazım el-Kudsi'yi, başbakan olarak da Maruf Davalibi'yi seçmiştir. 28 Mart 1962'de Nahlavi öncülüğündeki subaylar yeni bir askeri müdahale bulunarak Kudsi'yi tutuklayıp Davalibi'yi görevden uzaklaştırmışlardır. Ancak

gerçekleşen darbe karşıtı protestolar sonucu Kudsi tekrar yönetime getirilmiş ve darbeci subaylar sürgüne gönderilmiştir.

Baas Partisi'nin askeri kanadının öncülüğünde 8 Mart 1963'te gerçekleştirilen askeri darbe, modern Suriye tarihinin en önemli kırılma noktası olarak tanımlanabilir. Bu darbe, Suriye'de 1946 yılından beri bazı zamanlarda kesintiye uğrasa da bir şekilde devam eden demokratik parlamenter sistemini tamamiyle bitirmiştir. Bu tarihten sonra Suriye'de Baas Partisi öncülüğünde bir tek-parti rejimi kurulmuş ve kurumsallaştırılmıştır. Darbenin ikinci önemli sonucu kentli Sünni elitlerin tasfiye edilmesi ve kırsal sınıftan gelen Alevilerin Suriye'nin yeni yönetici elitleri olarak ortaya çıkmalarıdır. Böylece Suriye tarihinde siyasal liderliğin ilk döngüsü sona erip ikinci döngüsü başlamıştır (Salık, 2016:27). 1961 darbesiyle başlayan sağa kayış 1963'te Baasçılara yakın subayların yönetimi el koymasıyla durmuş ve Suriye Baasçıların kontrolü altına girmiştir.

1966'ya kadar Baas iktidarına karşı da darbe girişimleri olmuş fakat başarılı olamamıştır. 1966 yılında ise Salah Cedit öncülüğünde gerçekleştirilen darbe ile Sünni olan Emin Hafız yönetimden uzaklaştırılmıştır. Baas Partisi içinde gerçekleşen bu darbe sonrası Baas'ın kurucuları olan Salah Bitar ve Mişel Eflak'ın içinde bulunduğu birçok Baas lideri tutuklanmış ve yönetim Baas içindeki radikal solcuların eline geçmiştir. Nurettin Attasi devlet başkanı olurken Hava Kuvvetleri Komutanı ve aynı zamanda Savunma Bakanı olan General Hafız Esad da ülkenin en güçlü kişilerinden biri olmuştur. (Kıymaz, 2012:23)

Tarih 1970'i gösterdiğinde, siyaset sahnesine doktrinier Baasçı general Salah Cedit ile pragmatist general Hafız Esad çıkmıştır. Her ikisi de Alevi olan liderler, birçok alanda birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışmışlardır. Filistin sorununu ele alış farklılıkları, Sovyetler Birliği ile ilişkiler, Arap politikaları konusunda ihtilaf ve dış politikadaki sorunların çözümüne ilişkin önerilerdeki farklılıklar gibi meselelerde bir yarış hali içerisinde olmuşlardır. Bu yarış 1970 yılında Hafız Esad'ın galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Bu gerçekleşen darbe Suriye'de o güne kadarki en köklü siyasi dönüşümü başlatmıştır. 1971 yılında yapılan referandum sonucu ülkenin geleceği için önemliydi. Oyların %99,2'sini alan Hafız Esad devlet başkanı olarak seçildi. 1970'li ve 1980'li yıllarda birkaç küçük çaplı darbe teşebbüsü gerçekleştiyse de bu durum, yeni kurulan Hafız Esad'ın otoritesini etkilememiştir (Dağ, 2015:103-104).

4.5.1.1.Hafız Esad Dönemi (1971-2000)

Hafız Esad, Suriye’de Alevilerin yoğun olarak yaşadığı bölge olan Lazkiye’de dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı ve daha on altı yaşındayken Baas içinde faaliyet göstererek aktif bir parti üyesi haline geldi. eğitimini 1951’de kaydolduğu askeri akademide eğitimine devam ederek buradan bir hava subayı olarak mezun oldu (Arı, 2012:144).1961’de Suriye’nin BAC’dan ayrılmasıyla beraber Esad, daha rahat bir faaliyet ortamı bulmuş ve 1963 Martında Esad ve arkadaşlarının düzenlediği darbe sonucu Baas’ın iktidara gelmesi sağlanmıştır. Baas yönetiminin iktidara gelmesiyle beraber yönetim kademesindeki Sünni ağırlığını ortadan kaldırmak için büyük bir tasfiye hareketi başlamıştır. Eski Sünni bürokrasinin yerine çoğunluğunu Alevilerin oluşturduğu Baas üyeleri yerleştirildi (Arı, 2008:458-459).

Hafız Esad’ın Suriye’de iktidara gelmesinden sonra öncelikli olarak önem vermek zorunda kaldığı husus, otoritesinin sağlanması ve meşruiyetinin ülkesindeki tüm kesimler tarafından kabul edilmesi olmuştur. Leverett’e göre Hafız, rejimin istikrarını üç ana aşamada gerçekleştirmeyi başarmıştır. Ülke içerisindeki güç merkezleri üzerinde üstünlük kurmak, bu üstünlüğü pekiştirmek için gerekli sosyal tabanı oluşturmak ve otoriter bir başkanlık sistemi oluşturmak olmuştur (Gürson, 2010: 68).

Hafız Esad, dünyanın en istikrarsız bölgesinde bulunan Suriye’yi bir tür “ polis devleti” ne dönüştürerek ülkeyi kısa zamanda barış ve istikrara kavuşturmuştur. Esad’ın iktidarı ele geçirdiği 1970’lere kadar Suriye sonu gelmeyen darbelerin gölgesinde istikrarsız bir ülke görünümündeydi. Hiçbir lider kendisine güvenli bir siyasi çember oluşturamamıştır(Amanov, 2004: 234).

1970 yılının Kasım ayında gerçekleştirdiği parti içi darbeyle yönetime el koyarak ülke tarihine damgasını vuracak olan Hafız Esad, Esad ailesinin hakimiyetini başlattı (Mercan, 2012:69). Bu tarihten itibaren Hafız Esad 200 yılına kadar olan süreçte ülkeyi 30 yıl boyunca tek başına idare etmiştir. 1971’den itibaren Baas Partisi ve Hafız Esad yönetiminde tek olarak söz sahibi olmaya başladı. Esad bu süre içerisinde mutlak rejimini güçlendirmek ve oluşabilecek muhalefeti etkisiz hale

getirebilmek adına 7 Mart 1972’de Ulusal İlerici Cephe’yi kurdu.UİC içerisinde Komünist Parti, Arap Sosyalist Birliği, Arap Sosyalist Partisi ve Sosyalist Birlikçiler bulunuyordu (Salık, 2016:54).

1973 yılında hazırlanan ülkenin yeni daimi anayasası oylamaya sunuldu ve halkın çoğunluğunun onayıyla kabul edildi. Bu anayasa bir yandan rejimi resmi bir nitelik kazandırırken diğer yandan da Esad’ın gücünü daha da sağlamlaştırmıştır. Aynı zamanda bu anayasa, Esad’a ülkenin ve rejimin tek temsilcisi olma hakkını tanımış ve başka bir siyasi partinin varlığına imkan tanımamıştır(Caner, 2012:37).

Otoritesini iyiden iyiye güçlendiren Esad, Sovyet tarzı bir yönetim tipini tercih etmiştir. Bu nedenle tüm kurumları kendine bağlamıştır. Sosyal devletin gerekleri olarak sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi kurumları devlet idaresine almıştır. Hafız Esad bu dönemde iktidardaki yerini güçlendirmek devletin tüm kademelerine yakınıdakileri ve en güvendiği kişileri atamıştır. Kürtleri ve Türkmenleri zamanla yönetimden uzaklaştırırken bir taraftan da bürokrasi, askeriye ve istihbarat gibi devletin en kritik noktalarına Nusayrileri(Alevileri) yerleştirerek Suriye’de küçük bir Nusayri Devleti’ni kurmuştur.

Hafız Esad, kendinden öncekilerden çok daha sistematik ve etkin davrandı. İktidara gelmeden on yılı aşkın bir süre önce, Silahlı Kuvvetlerin kumanda yapısı üzerindeki mevkiini sağlamlaştırdı. Kendi taraftarlarıyla birlikte silahlı kuvvetleri, kontrollerini tehlikeye sokabilecek unsurlardan – özellikle kentlerdeki Sünni subaylardan- temizlediler ve “sadık bir mezhepçinin” liderliğinde “ideolojik bir ordu” kurdular. Böylece Esad, kendisini iktidara getirmesi ve orada sürekli tutması konusunda orduya güvenebilirdi. Çünkü o, askeri darbeler yapmak veya yapılacak olanları kırmak için özellikle gerekli olan ordunun kumanda merkezleri ve üniteleri üzerinde çok sıkı bir kontrol sürdürdü. O’nun “ideolojik ordusu” savaşta anlamsız olmakla beraber, halkı zorla idare etmek ve halkın nefretine rağmen düzeni muhafaza etmek için etkin bir jandarma gücü idi. (Abdullah, 1985: 57-58)

1973 yılında İsrail karşısında göreceli de olsa zafer kazanan Esad, otoritesini sağlam temellere oturtmayı başarmıştır. Nitekim kazandığı bu zafer ona 1973 yılında yapılan seçimlerde tekrar devlet başkanlığı kazandırmıştır.Hafız Esad, yönetimde tek söz sahibi olarak gücünü bu kadar artırırken, büyük bir kısmı Sünni kesim olan Suriye’de hafife alınamayacak bir muhalefetle de karşılaşmıştır. Sünni muhalefetten rejime karşı ilk tepkiler,1973’te Hama ve Humus’ta başlattıkları gösteriler olmuştur.

1976 yılına gelindiğinde ise büyük denilebilecek düzeyde iki tane isyan çıkmıştır fakat ikisi de Esad kuvvetlerince bastırılmıştır.

Esad rejimine ciddi manada muhalif olan grupların başında Müslüman Kardeşler örgütü bulunmaktadır. Zaman zaman Müslüman kardeşler ve Esad güçleri karşı karşıya gelmişlerdir. Ancak bu karşılıklı çekişmenin en şiddetlisi 1982 yılında Hama’da gerçekleşmiş, rejim güçleri bu isyanı bastırmak için işi katliam boyutuna vardırırmaktan geri kalmamışlardır(Çelikkol, 2015:51).

Hama’nın dışında Humus ve Halep şehirlerinde kontrol Sünni kesime geçmek üzereyken ayaklanma, Hafız Esad’ın kardeşi olan Rıfat Esad tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Ele geçirilen şehirlerde rejim güçleri hiçbir ayırım yapmadan toplu şekilde kıyımlar gerçekleştirmiştir. Hükümetin yürüttüğü operasyonlarda sadece Hama değil tüm Suriye’de muhalefet olarak görülen ya da potansiyel muhalefet olabilecek binlerce insan ya öldürülmüş ya da tutuklanmıştır.Bu olaylarda, birçok farklı kaynaktan on bin ile yirmi beş bin kişinin hayatını kaybettiği bilgileri yer alır(Arı, 2012:151).Bu olay tarihte “Hama Katliamı” olarak bilinmektedir. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Müslüman Kardeşler’in Suriye’de Hafız Esad’a olan muhalefeti önemli ölçüde azalmıştır.

Suriye’de ses getirecek çapta büyüklükte olan bu hadise, Alevilerin kendi içlerindeki dayanışma ve mezhep bağlarını güçlendirdi ve aynı zamanda Hafız Esad’ı rakipsiz bir konuma yükseltti. Müslüman Kardeşler ise bu yenilgiden sonra çok büyük şekilde yaralar almıştır (Şen, 2004: 279).1985 yılında yapılan seçimlerde Hafız Esad, oyların % 99.9 ‘unu alarak 7 yıllık yeni bir dönem için tekrar başkan seçilmiştir.

1985 yılında Hafız Esad, dış politikada da etkin rol alma amacı güdüyordu. Bu amaçla diplomasi alanında Ortadoğu’da var olan sorunların çözümüne ilişkin girişimlerde bulunmuş ve Ortadoğu’da hakimiyet alanını daha da genişletmeye yönelik bir takım çalışmalar yürütmüştür. Bu sebepten ötürü, Suriye’nin dış politikasında Batı’ya karşı ılımlı bir tutum hakim olduğunu söylemek mümkündür

(Aydos, Duran, 2000:25).1980’li yıllarda Suriye, Sovyetler tarafından yoğun şekilde silahlandırılmaya devam edilen bir ülke oldu. Zaten 1980 Ekiminde imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması askeri ve siyasal ilişkilerin güçlendirilmesini öngörmekteydi.1984’ün sonlarına gelindiğinde ise Suriye, Moskova’nın askeri yardımlarından tatmin olmadığını belirterek 1987’de aldığı bir kararla Moskova’ya yeni üs kolaylıkları vermeyeceğini açıkladı. 13,000 Sovyet uzman bulunan Suriye’de uzman sayısı 3,000’ e düşürüldü (Arı, 2008 : 467).

1990 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Soğuk savaş dönemi bitmiş, ülkeler için yeni bir siyasi dönem başlamaktaydı. 1970’lerden Soğuk Savaş’ın bitimine kadar Sovyetler dış politikada önceliklerine uygun olarak Ortadoğu’daki bazı devletlerle iş birliği yapmıştır. Bu devletlerin başında Suriye vardır. Suriye, Hafız Esad’ın iktidara gelmesinden sonra kendini Sovyetler Birliği’nin Ortadoğu’daki en güvenilir ve en istikrarlı müttefiki olarak görmüştür. Bu sebeptendir ki Sovyetler Birliği’nin dağılması en çok Suriye’yi sarsmıştır.

ABD’nin 1980’ler boyunca Ortadoğu’daki rakibi olarak algılanan Suriye, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının hemen ardından karasız ve belirsiz bir gelecekle karşı karşıya kalmıştır. Ulusal çıkarlarından taviz vermeden uluslararası sisteme ve yeni dünya düzenine uyum sağlamak, Esad’ın dış politikasının önceliği haline gelmiştir. Soğuk Savaş’ın bitmesinden sonra, özellikle Körfez Krizi’ni izleyen dönemde Suriye, hızlı bir şekilde Batı’ya doğru yönelmiştir. Ortadoğu barış süreci bağlamında Suriye, Golan Tepelerinin geri verilmesi koşuluyla İsrail ile barış yapmaya hazır olduğunu göstermiştir(Amanov,2004:232-233).

1994’te dönemin en büyük sorunu olan Arap-İsrail mücadelesini çözüme ulaştırmak için ABD başkanı Clinton ve Hafız Esad bir araya gelerek bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Bu görüşme, 2000 yılına kadar devam edecek olan bir sürecin başlangıcı olması açısından önem taşımaktadır. Her ne kadar sorun çözülememişse de süreç sonunda Hafız Esad bu durumdan kazançlı çıkmıştır. Çünkü Clinton, problemin çözülememesinin nedeni olarak Suriye’yi değil İsrail’i göstermiştir(Mearsheimer, Walt , 2009:329).

İstikrarsızlıklar ülkesi olan Suriye’de 30 yıl boyunca iktidarda tek adam olarak kalmayı başaran ve düzeni önemli ölçüde tahsis eden Hafız Esad’ın sağlığı iyiden iyiye bozulmaya başlamıştı. Nitekim Esad, 10 Haziran 2000 tarihinde hayatını kaybetti. Esad, ölmeden önce kendisinden sonra yerine gelecek olan kişiyi büyük oğlu olan Basil Esad’ı hazırlamıştı. Ancak Basil Esad’ın 1994 yılında trafik kazası sonucu hayatını kaybetmesi tüm planları değiştirdi. Sonuç olarak Suriye’nin yeni başkanı Beşar Esad olmuştur.

4.5.1.2.Beşar Esad Dönemi (2000-....)

Hafız Esad’ın 2000 yılında vefatının ardından ülkede bir yönetim boşluğu oluştu. Aslında Hafız Esad ölmeden önce oğlu Basil Esad’ı varisi olarak belirlemişti. Ancak Basil’in ani ölümü nedeniyle onun yerine Londra’da tıp eğitimi alan kardeşi Beşar Esad’ın yönetime gelmesi kararlaştırıldı. Beşar Esad ağabeyi Basil’in vefatının ardından Londra’dan Şam’a geri çağırılmış ve askeri eğitim görmesi sağlanmıştır. Devlet yönetimi için gerekli her adım daha önceden planlanmış ve seri biçimde gerçekleşmiştir. Şam’da bulunan zırhlı birlikler okulunda kurmay binbaşı olarak göreve başlayan Beşar Esad, 1966 yılı başlarında yarbay, 1999 yılı başlarında albay rütbelerine terfi ettirilmiş ve dış politikada aktif olarak yer alması sağlanmaya çalışılmıştır. Tüm bunlar yaşanırken daha öncesinde babası Hafız Esad’ın Nusayri kadrosuyla sağlamlaştırdığı devlet kademelerinde, Nusayri bile olsalar Beşar Esad için tehdit oluşturabilecek bütün yapılar ve üst düzey generaller tasfiye edilmiştir(Çelikkol, 2015: 59).

72 yaşına kadar Suriye’de devlet başkanlığı yapmış olan Hafız Esad 2000 yılı haziran ayında vefat etmiştir. Esad ailesi ve Baas Partisi bu geçiş dönemini bir problem yaşamadan atlatmış ve beklendiği gibi Beşar Esad Cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Beşar Esad, babası Hafız öldüğünde 34 yaşındaydı ve Suriye anayasasına göre cumhurbaşkanı seçilme yaşı 40 idi. Fakat bu küçük anayasal sorun da hemen çözülüp anayasanın konuyla ilgili maddesi değiştirilip cumhurbaşkanı seçilme yaşı 34’e düşürülmüştür. Böylelikle Beşar Esad’ın cumhurbaşkanı olmasının önü açılmıştır. Babasının vefatından hemen sonra Beşar Esad, babasının yerine 17 Haziran’da Baas Partisi’nin genel sekreteri olarak göreve getirildi. Ancak kısa süre

içerisinde ülkede yapılan 10 Temmuz 2000 seçiminde, oyların %97 'sini aldı ve Suriye'nin yeni devlet başkanı oldu.

Batıda eğitim görmüş bir göz doktoru olan Beşar Esad, babasından farklı kimi demokratik adımlar atmışsa da 2011 yılının Mart ayında Ortadoğu'da büyük yankı uyandıran olaylardan etkilenerek yapılan halk gösterileri karşısında babasının geçmişte gösterdiği olumsuz tavrı takındı. Halkın reform talepleri ve bu talepler doğrultusunda yapılan gösterilerde çok sayıda kişinin hayatını kaybetmesinin ardından Muhammed Naci el-Otri'nin başbakanlık görevinde olduğu hükümet, 29 Mart 2011'de istifa etti. Aynı gün başkent Şam başta olmak üzere pek çok şehirde on binlerce kişi hükümet yanlısı gösteriler düzenledi. 2000 Haziran'ından 2001 Ağustosuna kadar uzun süredir sessiz kalan Suriye sivil toplumu bu yeni atmosferden yararlanmasını bildi ve demokratik açılımlar gerçekleştirdi.

Ülkedeki yazarlar, akademisyenler, araştırmacılar, sanatkarlar; özgürlük, insan hakları, yolsuzlukla mücadele, halkın yönetime katılımı ve sürgünde olanlarla tutukluların durumu gibi uzun zamandır konuşulmayan ve tabu haline gelmiş konularda tartışma zemini buldular. Toplantılar, forumlar, tartışma programlarının sayısı bir anda çoğaldı. Reformların hızlandırılmasını savundular(Gürson, 2016:234). Toplumsal, siyasi ve iktisadi alanda birçok reformların yapıldığı bu dönem “ Şam Baharı” olarak anılmıştır.

Ne yazık ki Beşar Esad'ın ülke içinde ve dış siyasette birçok yenilik getirdiği Şam Baharı fazla uzun sürmemiştir. Muhalifler, Esad'ın ülkede yaptığı reformları yeterince tatmin edici bulmamıştır. İçeride giderek büyüyen muhalefete 2002 yılı ortalarından itibaren Beşar Esad'ın cevabı sert olmuşve birçok muhalefet tutuklanmıştır. Bu arada dış politikada yaşanan gelişmeler de Esad'ın yavaş yavaş batıdan uzaklaşmasına neden olmuştur(USAK, 2011:36).

Maalesef babasının izini süren Beşar Esad, kendi halkını hunharca katletmekten geri kalmamış, hatta kimyasal silah kullanmayı da göze almıştır. Batılı güçlerin seyrettiği bu zulüm tarihin sayfalarında kara bir leke olarak yer alacaktır (Ürün, 2016 :49-50). Beşar Esad'ın devlet başkanı olmasıyla birlikte, özellikle Suriye'nin Ortadoğu'da kilit bölge olduğu da göz önüne alınırsa Suriye, bölgesel ve

uluslararası bazı güçler tarafından izlenmeye başlanmıştır. Başkan Esad'ın yapacağı hamleler dikkatle izlenmiştir.

ABD, Suriye rejimi tarafından daima muhalif olarak görülmüştür. Ayrıca ABD, Ortadoğu'da Suriye'yi sürekli köşeye sıkıştıran devlet olarak İsrail'in de müttefikidir. Bundan dolayı babası gibi tıpkı Beşar Esad da ilişkiler gerginse bile diyalogdan vazgeçmeyip iletişimi bırakmamıştır (Bar, 2006: 418). Fakat Beşar Esad da babası Hafız 'ın yaptığı gibi ABD ile olan ilişkilerinde münasebetini devam ettirmesine rağmen her daim temkinli ve tedbirli davranma yolunu seçmiştir. Nitekim ABD ve koalisyon güçlerinin 2003 yılında Irak 'ı işgali ilişkilerde bir dönüm noktası etkisi yaratmıştır. Bu işgalle birlikte ciddi anlamda kendi güvenliğinin de tehlikeye girdiğini hisseden Esad, bu işgale karşı çıkmış ve ABD'nin karşısında yer almıştır. ABD ise Esad'ın bu hamlesiyle birlikte Suriye'ye cephe almıştır.

Suriye dış politikasında yer bulan diğer bir devlet de Lübnan'dı. 1991'den 2005'e kadar olan süreçte Suriye, Lübnan iç ve dış politikasındaki temel güç idi. Lübnan'da artan iç muhalefet ve Esad'ın Hizbullah aracılığıyla İsrail'e karşı saldırılar düzenlemesi dengeleri büsbütün değiştirmeye yetmiştir. Esad'ın Lübnan'da kontrolü tekrar eline alabilmek için Lübnan eski başbakanı Refik Hariri'ye suikast düzenlediği iddiası, Suriye'yi uluslararası alanda köşeye sıkıştırmıştır. İçerde ve dış siyasette fazlasıyla baskılara maruz kalan Esad, Lübnan'daki askerlerini geri çekmek durumunda kalmıştır. Sadece Batılı devletlerin tepkisiyle kalmayıp bazı Arap ülkeleri de Esad yönetimine tepki göstermişlerdir. Suriye'nin uluslararası alanda giderek yalnızlaşması onu daha çok İran'a yakınlaştırmıştır. 2003'ten sonra İran ile ilişkilerini daha da geliştirmiştir. Bu arada Hizbullah, Hamas, İslami Cihat gibi örgütlerin de kontrolünü üstlenen Suriye, bu örgütleri ABD ve İsrail'e karşı caydırıcı bir unsur olarak kullanmaktan çekinmemiştir.

2.BÖLÜM: SURİYE'DE DİNİ -ETNİK YAPI VE NUSAYRİLİK

1.SURİYE'NİN ETNİK YAPISI

Ortadoğu ülkeleri arasında en fazla etnik çeşitliliği bünyesinde barındıran ülke Suriye'dir. Bu anlamda heterojen bir yapıya sahiptir. En fazla heterojen nüfusa sahip olan ülke Suriye'dir (Abdullah, 1985:29). Bu durum Suriye'deki etnik yapıyla birlikte kültürel çeşitliliği de beraberinde getirmiştir. Bu çeşitliliği ve parçalı toplumsal yapının temel nedeni daha ziyade Suriye'nin bulunduğu coğrafyadır. Bu özelliğinin yanı sıra aynı zamanda transit bir bölge olan ve Ortadoğu bölgesinde ezilmiş, zulüm görmüş ve dışlanmış halkların sığındığı bir ülke olan Suriye'de ne kadar sayıda dağlık bölgeler varsa o oranda da etnik yapı oluşmuştur. Ülkedeki çeşitli etnik ve dini yapılar, varlıklarını günümüze kadar devam ettirebilmiş olup Suriye'nin toplumsal yapısında ve siyasetinde izler bırakmışlardır (Ataman, 2012:10).

Suriye'nin toplam nüfusu resmi verilere göre 2011 verilerine göre 23.7 milyondur. Etnik yapıya gelince ; %88 Arap, %9 Kürt, % 2.8 Ermeni, %1 Türk, %1 Rum. Kalan nüfus; Süryaniler, Keldaniler, Nasturiler, Çerkezler ve Yahudiler'dir (Kıymaz, 2012:34).

Suriye tarihsel süreç içerisinde, pek çok medeniyeti bünyesinde barındırmış ve onlara ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca bulunduğu konum sebebiyle, dinlerin ve medeniyetlerin yıllarca etkileşim kurdukları bir kavşak noktasıdır. Bu özellikleri nedeniyle Suriye'de pek çok uygarlık ve onların sahip oldukları farklı dini ve etnik unsurlar bir arada yaşama kültürünü ve hoşgörüyü bu topraklara getirmişlerdir. Suriye, Ortadoğu ülkeleri içerisinde gerek dini iktidar mücadeleleri gerekse kültür çatışmaları anlamında en komplike ülkesidir. Osmanlı Devleti'ndeki hakimiyet süreci içerisinde Osmanlı toplumundan fazlasıyla kendine pay çıkarmış ve dönüşmüş ve dönüştürmüştür. Tarih boyunca bir dizi darbelere sahne olan Suriye halkı, bu süreçte epeyce yıpranmıştır. Bu bölümde, Suriye'nin yüzyıllardır bir parçası olan etnik ve dini unsurlar incelenecektir.

1.1.Araplar

Tarih sahnesinde Arapların Suriye'ye yerleşmesi Emeviler dönemine kadar uzanmaktadır. Suriye, önce Emeviler ve sonrasında ise birinci Abbasi halifesi döneminde tamamen Arapların egemenliği altına girdi ve bölgede daha önceden hakim olan Hristiyan inancı ortadan kalkmıştır. Burada yaşayan halkın büyük bir kısmı Müslüman inancını benimsedi ve Arap yöneticilerin hoşgörülü politikaları sayesinde fazlasıyla gelişme göstermişlerdir. Bu durum sadece Müslüman olan kesim için geçerli olan bir durum olmayıp yerleşik olan Hristiyanlar da kendi dinlerini ve dillerini rahatça yaşayabilecekleri refah ortamına kavuşmuşlardır(Le Bon, 2014:103).

Milliyetçilik akımının ve Batının Ortadoğu bölgesine etkin müdahalesi olan 19.yüzyılın öncesinde Araplar, Kürtler, Çerkezler ve Ermeniler gibi ana etnik gruplar Osmanlı İmparatorluğu'nun gölgesinde Suriye'de barış içinde yaşamaktaydılar. Bu ortamın oluşmasını Osmanlı Devleti, uyguladığı adil politikalara borçludur. Bunun yanı sıra etnik grup içerisinde var olan Sünni Arap kesimin de ülkenin ekonomisinde ve siyasetinde etkin rol aldığını belirtmek gerekir. Osmanlı Devleti himayesinde devam eden bu barış ortamı Fransızların Suriye'de uyguladığı böl-yönet politikasından sonra yerini kaosa bırakmıştır. Bu tarihten sonra ülkede etnik ve dini bölünmüşlük hakim olmaya başlamış ve Arap kimliğiyle azınlık kimlikleri çatışmaya başlamışlardır. Suriye, bağımsızlığını kazandıktan sonra ise batılı manada bir ulus-devlet modeli inşa etmeyi ve milli bir Suriyelilik kimliği geliştirmeyi başaramamış bunun yerine siyasi bilinç taşımakla beraber ulus-üstü (Pan-Arap ve ulus-altı (bölgesel) bağlar, ulus-devlete bağlılık aleyhine ön plana çıkarılmıştır (Atlıoğlu, 2006: 7).

Araplar, Suriye'deki etnik yapının büyük bir kısmını oluşturmaktadırlar. Yine büyük bir çoğunluğu da Sünni mezhebine mensuptur. Diğer kalan Araplar ise Alevi, İsmaili ve Şii mezhebindendir. Aralarında Hristiyan Araplar da bulunmaktadır. Hristiyan Arapların önemli bir bölümü de Ortodoks Grek Kilisesi, Suriye Ortodoks Kilisesi ve Katolik Grek Kilisesi'ne bağlıdırlar. Araplar Suriye'de Lazkiye ve Es-Süveyda dışındaki yerlerde nüfus bağlamında çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Genellikle kentli-tüccar sınıfı temsil etmektedirler.İsrail'in hakimiyetinde bulunan Golan'da 200.000 Arap yaşamaktadır. Araplarda Suriye kimliğinden ziyade Arap kimliği ağır basmaktadır (Erdoğan, 2015:42).Suriye

halkının yüzde 90'a yakını anadilleri olan Arapça konuşan bir Arap ulusudur. Bununla birlikte etnik dile sahip azınlıklar Suriye'deki "azınlıklar mozaiğinin" önemli bir bölümünü oluştururlar (Abdullah, 1985:30).

1.2.Kürtler

Suriye'de etnik dil konuşan en büyük azınlık ve nüfusun yaklaşık %9'unu oluşturan kesim Kürtlerdir. Büyük bir kısmı Sünnilik mezhebine mensup olan Kürtlerin içinde az da olsa Hristiyan ve Yezidi de bulunmaktadır. Yaygın olarak Sünni kesimin kullandığı dil Kuzey Kurmançisi'dir. Bunun yanı sıra Hristiyan olan Kürtler de Süryanice ve Neo-Aramice'nin farklı lehçelerini konuşmaktadırlar(Atlıoğlu,2006:8).

Suriye'deki hakim Kürt nüfusuna bakıldığında Kürtlerin tek ve bütün bir coğrafyada yaşamadıkları göze çarpmaktadır. Genel olarak Suriye'deki Kürt kesim, birbirlerine uzak ve herhangi bir toprak bağı olmayan üç temel bölgenin üç önemli şehrine yerleşmişlerdir. Bu bölgeler; Kürt Dağı Bölgesi, Ain al-Arap (Kobani) ve Cezire bölgeleridir. Suriye'deki Kürt nüfusunun Afrin yakınlarındaki Kürt Dağı Bölgesi'nde %30'u, Kobani bölgesinde %10'u ve Cezire(Kamışlı ve Amuda çevresi) bölgesinde de %40'ı yaşadığı bilinmektedir. Bu bölgelerdeki Kürtlerin önemli bir kısmı oranın yerlisi olmayıp birçoğu Türkiye'den gelmişlerdir. Özellikle Cezire bölgesi bu duruma örnektir. Genel yapıya bakıldığında Kürtlerin en yoğun yaşadığı bölge Cezire'dir. Kürtler buradaki dar bir sınırdaki yaklaşık 700 köyde yaşamaktadırlar. Daha net açıklayacak olursak; bu bölgeler esasında Mardin ve Şırnak illerinin güney kısımlarıdır (Bozbuğa, 2012: 2-3).

Kürtlerin yaşadığı bölgelerin birbirinden bağımsız olmasından dolayı Kürtler, ortak bir toprak parçasına sahip olma duygusu taşımaktadırlar. Bu sebeptendir ki Türkiye'nin güneydoğusu, Irak'ın kuzeyi, İran'ın batısı ve Suriye'nin kuzey doğusunun birleştirilip bu oluşan bölgede "Kürdistan" adıyla yeni bir ulus devlet inşa etme amacı taşımaktadırlar. Kürdistan, kelime olarak dağlı halkın yaşadığı yer manasına gelmektedir ve bir Güneş Ülkesi olarak da nitelendirilmektedir. Batı Kürdistan olarak Suriye'nin kuzeyi "Rojova" yani Güneş ve Gün anlamı taşımaktadır (Sökmen, 2016:232-233).

Kürtler, Suriye’de yaklaşık 1.8 milyonluk nüfusa sahiptirler. Ancak bu sayı kesin olmayıp Suriye yanlısı kaynaklarda nüfusun 2.5 milyon olduğu ifade edilmektedir. Bu konuda azami rakam yarım milyondur. Esasında bu durumun yaşanmasının temel nedeni, Suriye hükümetlerinin Kürtleri ayrı bir etnik grup olarak görmemesi ve tüm Suriye halkını Suriyeli Arap olarak görmesidir. Bu nedenle Kürtlerin bir kısmı asimile olmuş ve Araplaşmışlardır (Özkaya, 2007:91).

Suriye’de Kürt halkı, ekonomik refah düzeyi olarak genellikle fakirdirler. Yoğun olarak yaşadıkları Cezire bölgesini coğrafi anlamda elverişli olduğundan dolayı büyük bir kısmı tarımla uğraşmaktadır. Yine Kürtlerin kalabalık olarak yaşadığı yerlerden biri olan Haseke vilayetinde zengin petrol yatakları bulunmaktadır fakat devlet buraya yatırım yapmamıştır. Buradaki Kürtlerin kalkınmalarını önlemek amacıyla bu yatırımların yapılmadığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra bölgeye planlı olarak Kürt nüfus arasına Araplar yerleştirilmiş ve demografik denge oluşturulmaya çalışılmıştır (Erkmen, 2012:14).

Toplum yapısı olarak bakıldığında Kürtler, aşiretler veya dini cemaatler şeklinde bir karakter benimsemişlerdir. Burada vurgulanan özellikle aşiret yapılanması, Kürtlerde toplum düzeninin siyasetten ekonomiye kadar neredeyse tüm alanlardaki ilişkileri düzenleyen ve belirleyen bir durumdur. Kürt milliyetçiliği olgusu Suriye Kürtleri’nde, aşirete olan bağlılık ile bağdaştırılan bir olgu olmuştur. Ulusçuluk ve aşiret algıları birbirlerinden farklı değildir. Bu duruma en güzel örnek; İlerici Demokrasi Partisi’nin kurucusu olan Hemide Heci Darweş, aynı zamanda da bir aşiret lideridir (Uluç,2016:210).

Suriye’deki varlıkları boyunca Suriye vatandaşı olarak görülmeyen ve dışlanan bir millet olan Kürtler, yıllar boyunca bunun mücadelesini vermişlerdir.2003 yılında Alman Parlamentosu’nun Suriye’deki Kürtlerin halihazırdaki durumlarıyla ilgili yapılan rapora göre; Suriye’de yaşayan 225 bin Kürt Suriye vatandaşı sayılmamaktadır. Ayrıca raporda, Kürtlerin kültürel, sosyal ve siyasal hakların tamamen dışında tutularak ayrımcılık yapıldığı bilgisi de yer almıştır. Almanya Demokratik Sosyalist Parti (PDS) milletvekili Petra Pau tarafından Federal Parlamento Bilimsel Araştırmalar Servisi’ne hazırlattığı raporda,

1946 'da Suriye'deki Kürtlerin bazı hakların elde ettiği ancak 1962 yılında Baas iktidarının yönetime geldikten sonra devletin bu hakları geri aldığı belirtilmiştir(Bingöl, 2013:44).

1.3.Türkmenler

Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügat-ı Türk adlı eserinde, Türkmenlere bu adın “Zülkarneyn” tarafından “Türk-Manend” (Türk'e benzeyen) şeklinde verildiğini belirtmiştir. Ancak öte yandan bu isim İslam dünyasında İslamiyet'i kabul eden Türk kitlelerine bu adın verildiği ve buradan zaman ilerledikçe “Türk-men” kelimesinin olduğu şeklindeki görüşler daha çok kabul görmüştür. Aynı zamanda birtakım tarihçi yazarlar, bu adın “Türk-i iman” kelimelerinin birleşerek oluştuğunu ve “imanlı Türk” anlamına geldiğini iddia etmişlerdir (Gündüz, 2009:15).

Suriye'ye Türkmenlerin bugünkü gelişleri 1071 yılı öncesine kadar uzanmaktadır. Suriye'ye ilk Türkmen gruplarının gelişi 9. Yüzyılda Tolunoğulları'ndan Ahmed Bey'in bölgeyi idare altına almasıyla başlamıştır (Kirişçioğlu, 2013:6). 20. Yüzyılda Türk nüfusunun önemli bir kısmı Suriye'den ayrılmıştır ve bugün Suriye Türkmenleri denilen kesim orada kalmıştır. Bugün Suriye'de varlığını sürdüren Türkmenler, 20 Ekim 1921 Ankara İtirafnamesi ile büyük bir kısmı Suriye sınırları içinde kalan ve çoğunluğu Türkmen boylarına mensup olan Türklere dir. Suriye'de bu isimle anılan Türkmenlerin en büyük kolu Oğuzlardır. Aynı zamanda Suriye'de Kafkasya'dan gelen Kıpçak Boyları da vardır(Abbasov, 2016:254-255).

I. Dünya Savaşı'nın sonrasında imzalanan Mondros Anlaşmasıyla birlikte Suriye'de uzun yıllar sürecek olan manda dönemi başladı. Bu süreçte Suriye, Irak ve Lübnan gibi devletler emperyal güçlerle işbirliği yoluna giderken bölgedeki Türkmenler hiç vakit kaybetmeden Halep ve Lazkiye'de savunma birlikleri oluşturup işgalci güçlere karşı direnmişlerdir.

Günümüzde Suriye'de yaşayan Türkmen nüfusa dair resmi rakamlar veya veriler bulunmamakta olup orada bulunan Türkmenlerin belirttiklerine bakılırsa Suriye'de Türkçe konuşan Türkmen sayısı yaklaşık olarak 1,5 milyon

dolaylarındadır. Bu sayıya Türkçeyi unutmuş Türkmenler de dahil edilirse nüfusun 3,5 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu Türkmenler, her ne kadar dillerini unutmuş olsalar da sahip oldukları kimlik bilincini kaybetmemişler ancak bölgenin dili ve kültürü ile bütünleşmişlerdir. Özellikle küçük gruplar halinde yaşayanlar büyük ölçüde Araplaşmışlardır. Günümüzde Suriye Türkmenlerinin yaşadığı yerler: Şam, Halep, Humus, Lazkiye, Rakka, İdlib ve Dera'dır. Burada Şam bölgesinde yaşayanlara Şam Türkmeni denirken Halep ve Rakka bölgesindekilere Halep veya Culap Türkmeni, Lazkiye Türkmenlerine ise Bayır-Bucak Türkmenleri denilmektedir (Öztürkmen,2012:6).

Türkmenler, Suriye'nin yapı taşlarındandır ve yüzyıllardır yaşadıkları coğrafya burasıdır(Uzun, 2016:11). Türkmenlerin bir kısmı Türkçe konuşup gelenek ve göreneklerini yaşatırken diğer kısmı ise asimile olmayı ve kültürel değerleri kaybetmeyi seçmiştir. Bunun şüphesiz ki en önemli nedeni Türkiye'nin kendilerine olan ilgisizliğidir. Bundan dolayı da Suriye'de Türkmenler siyasi anlamda bir örgütlenme oluşturamamışlardır. Lazkiye'deki birkaç köy haricinde Türkmenlerin konuşlandığı tüm bölgeler, Sünni inancını benimsemişlerdir (Bağlıoğlu, 2013:383).

Ekonomik olarak temel geçim kaynakları incelendiğinde, Suriye'de Türkmenlerin geneli tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Sayıca az bir kısmı ticarete özellikle ayakkabı sektörü ticaretinde hakimdirler. Diğer sektörlerde hakim olamamalarının ana nedeni hükümet politikasının Araplar dışında diğer azınlıkları yok sayma çabasıdır. Suriye'de Türkmenler de tıpkı Kürtler gibi devletin birçok imkan ve olanağından kasıtlı olarak geri bırakılmıştır. Nitekim, 1970'te Hafız Esad devlet başkanlığına geldiğinde yönetim mekanizmalarındaki diğer etnik unsurlarla birlikte tüm Türkmenleri de tasfiye etmiştir (Yılmaz, 2012:2).

2. SURİYE'NİN DİNİ YAPISI

Semavi dinler olarak nitelendirilen Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'in doğduğu topraklar olan Suriye ve çevresi, aynı zamanda tek tanrılı bu dinlerin yayılma alanları da olmuştur. Öncesinde Roma İmparatorluğu zamanında tamamen Hristiyan inancını benimsemiş olan bölge, 636 yılında Hz. Ömer'in fethi neticesinde İslam inancını kabul etmiştir. Başlarda politik bir ayrılık olarak kendini gösteren

sonrasında ise dinin farklı yorumlanmasından kaynaklı olarak farklı yorum ve şekillerinin oluşmasına neden olan Dört Halife Dönemi'nde başlayan dini ihtilaflar, özellikle Moğolların Ortadoğu'yu istilasından sonra daha da artmıştır. Yüzyıllar boyu çeşitli medeniyetlere ve farklı kültürlere ev sahipliği yapmış olan Suriye'de Zerdüştlüğün, eski Yunan dinlerinin ve hatta Hinduizmin etkilerini de görmek mümkündür(Atlıoğlu, 2006:10).

Günümüzde Suriye'nin dini yapısına bakıldığında, nüfusun %90'ını Müslümanlar, %10 civarını da Hristiyanlar oluşturmaktadır. Azınlık denilebilecek düzeyde Yahudi ve Yezidi de bulunmaktadır. Sünni Müslümanlar dini yapı açısından Suriye'de nüfusun çoğunluğunu oluşturur. Suriye'deki tüm nüfusun yaklaşık % 74'ünü oluşturan Sünniler, Lazkiye ve es-Süveyda eyaleti dışında her yerde çoğunluktadır(İshakoğlu, 2012: 46).

2.1.Sünni Müslümanlar

Suriye'de Sünniler toplam nüfusun yaklaşık %74'ünü oluşturmaktadır. Lazkiye ve Es-Süveyde eyaletleri dışında kalan tüm bölgelerde çoğunluktadırlar(Erdoğan, 2015:39). Nüfus olarak kalabalık olmalarından dolayı Sünni kesim, Memlükler ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde birtakım siyasi güçlerce desteklenmişlerdir. Bu durum, Hafız Esad'ın yönetime gelişine kadar devam etmiştir. Fransız Mandası döneminde Fransızların temel politikaları azınlıklar üzerinde böl-yönet şeklindeydi.

Fransızların bu yönetim şekline rağmen Sünni kesim, Suriye bağımsızlığını kazandıktan sonra 1946'da yönetimi kentli Sünni elitler devralır (Atlıoğlu,2006: 15). Ordunun azınlıkların yeri olduğu ün salmıştır ve bu yüzden Sünni elit kesim, meslek olarak askerliği savaşlarda Fransızlara hizmet edildiğinden dolayı aşağı görüp küçümsemişlerdir. Sünni iktidar, bağımsızlıktan sonra askeri açıdan zayıf bir yapıya sahiptir. Sünniler, üst düzey yetkileri elinde bulundurmanın askeri kontrol için yeterli olacağına inancındadırlar ve zaman zaman ordu ihmal edilmiş olup orduya ayrılan fonlar azaltılmıştır. Ancak bu sırada azınlıklar ordunun bel kemiğini oluşturacak mevkilerde konuşlanmaya başlamışlardır(Pipes, 2012:23).

1949 ve 1963 darbeleri ile mevcut Sünni subayların çoğu tasfiye edilince, alt kademedeki Nusayri subayların etkinliği arttı ve Nusayriiler kilit noktaları ele geçirmeye başladılar (Bağlıoğlu, 2013:379). Nusayriiler orduyla birlikte yavaş yavaş Baas Partisi'ni de kontrollerine aldılar. Suriye'de Sünni kesim, Osmanlı Devleti'nden bu yana siyasette ve yönetimde aktif bir şekilde söz sahibi olmuşlardır. Baas rejiminin ülkeyi yönettiği zamana kadar siyasetin yönünü Sünniler belirlemişlerdir. Fakat Hafız Esad'ın iktidarını ve gücünü sağlamlaştırdığı dönemden itibaren nüfus olarak çoğunlukta olmalarına rağmen yönetsel olarak azınlık konumuna düşmüşlerdir. Dini bağlamdan değerlendirildiğinde Suriye'de Sünni Araplar daha hakim konumdadırlar. İslami ve Araplık bilinçleri gelişmiş olan Sünniler, Baas rejimine kadar ülkedeki en önemli siyasi ve ekonomik aktör olarak ön planda kaldılar (Ataman, 2012:10). Fakat sonraki süreçte aktifliklerini kaybettiler.

Abdullah (1982:29)'a göre eğer Suriye'de dini azınlıklardan birisi herhangi bir ulusal yapı oluşturmak isteseydi bu sayılarından dolayı mutlaka Sünniler olurdu. Ancak ne yazık ki Sünnilerin bu çoğunlukta olma durumları, şehirli, köylü ve bedevi Sünniler arasındaki çekişmelerden ötürü parçalanıp yok olmuştur. Bu sebeptendir ki bazen Suriye "boş merkez" ismiyle anılmaktadır.

Suriye iç savaşında Sünnilerin konumuna bakıldığında ise büyük bir bölümünün Özgür Suriye Ordusu'nda yer aldıkları görülmektedir. Tahmini olarak Suriye'de 2,5 milyon kadar Türkmen nüfusu bulunmaktadır ve Türkmenlerin tamamına yakını da Sünni Müslümanlardır. Suriye'deki iç savaşın kısa özeti, çoğunlukta olan Sünni Müslümanların azınlıkta olan Nusayri yönetime karşı çıkması ve başkaldırması şeklinde tanımlanabilir. Bu nedenle bu yaşanan iç savaş mezhep savaşları olarak değerlendirmek aynı zamanda çoğunlukta oldukları halde hakları ihlal edilen grupların mücadelesi olarak görmek mümkündür (Özgöker, Çelik, 2016:192).

2.1.1. Müslüman Kardeşler

1928 yılında Mısır'ın İsmailiye kentinde Hasan el-Benna tarafından kurulan Müslüman Kardeşler, önceleri Cemiyetü'l-ihvani'l-müslimin (Müslüman Kardeşler Cemiyeti) adıyla kurulmuştur. Uzun bir süre cemiyet olarak faaliyet gösteren bu dini ve siyasi hareket, sonraki süreçte bir örgüt olarak Ortadoğu'nun birçok ülkesinde

farklı eylemlerde bulunmuşlardır(Kılavuz, Mercan, Güder, 2012:30). Benna'nın teşkilatı ne şekilde kurduyuyla ilgili bilgiler farklı kaynaklarda mevcuttur. Bunların içinde en geçerli olanı ise kendilerini İslami mücadeleye adanmış o dönem gençlerinin Benna'yı böyle bir cemiyet kurması ve bu cemiyetin liderliğini üstlenmesi konusunda ikna etmeleri olmuştur. Onların bu kararlı duruşlarından etkilenen ve lider olmayı kabul eden Benna, “ Şimdi İslam'a davetin askerleri olmak üzere Allah'a yemin edelim. Bizler İslam'ın hizmetinde olan kardeşlerimiz, o halde bizler Müslüman kardeşlerimiz” diyerek cemiyetin adını “Müslüman Kardeşler” olarak belirlemiştir(Pınar, 2015:141-142).

Müslüman Kardeşler teşkilatı esasında toplumsal bir harekettir. Burada toplumsal denmesinin nedeni, örgüte üye olmak için Müslüman olmak dışında hiçbir farklı kriterin aranmamasıdır. Buna istinaden hareket, belli bir mezhebe, etnik kimliğe veya herhangi bir toplumsal tabakaya bakmamaktadır. Öyle ki bireyin ne ölçüde dindar olduğuyula bile ilgilenmemektedir. Çünkü hareketin kurucusu Hasan el-Benna, bu teşkilatın dünya genelinde manevi bir örgüt olduğu kanaatindedir. Benna'ya göre bu örgüt, Kur'an ve Sünnete çağrıdır (davet), sünnete uygun olan yöntemler benimsenmiştir ve ruhun özü hakikattir.Teşkilat sadece dini alanda faaliyet göstermemiş aynı zamanda ekonomide, siyasette ve sosyal alanlarda da ciddi anlamda icraatları olmuştur (Çakmak, 2007:78).“Müslüman kardeşlerin üye sayısı, 1936 yılında 800, 1938 yılında 200,000, 1948 yılında 500,000 kişiye ulaşmıştır. 1950'den sonraki yıllarda üye sayısının 500,000'i aştığı ve 2000 şubesi olduğu tahmin edilmektedir” (Ertosun, Topak, 2016:559-560).

Hasan el-Benna, dünya çapında bir örgüt oluşturma arzusundan dolayı Ortadoğu'nun ve Kuzey Afrika'nın önemli ülkelerine müritlerinden gruplar göndermiştir. Mısır'daki İhvan'ın(Müslüman Kardeşler) bir alt birimi olan “İslam Dünyası ile İrtibat Bölümü” ağırlıklı Müslüman nüfusa sahip olan ülkelere fikirlerini ve ideolojilerini öğretmek ve oralarda İslami hareketler düzenlemekle görevlendirilmiştir. Verimli hilal ülkelerinden olan Suriye de teşkilattan etkilenmiş ve yapı bakımından Mısır'dakine benzer şekilde bir örgüt ortaya çıkarmıştır. Yalnız Suriye'deki İhvan Mısır'dan farklı olarak o yıllarda ülkede hüküm süren Fransız Mandası'na karşı İslami Cemiyetlerin halihazırdaki varlıkları ve onların birleşmeleri olmuştur (Akkaya, 2016:160-161).

Suriye Müslüman Kardeşler Örgütü'nün kurucusu Humuslu Mustafa es-Sıbai'dir. Sıbai, Kahire'de öğrenim gördüğü yıllarda Benna'nın derslerine katılmış ve onun fikirlerinden fazlasıyla etkilenmiştir. Böylece 1946'da Sıbai, Suriye'de Müslüman Kardeşler örgütünü kurmuştur (Atlıoğlu, 2013:2). Amacı Suriye'de İslam Devleti kurmak olan Sıbai, Şma'daki "Muhammed Gençliği", Halep'teki " İslam Cemiyeti" ve "Dar'ül Erkam Cemiyeti" nin liderleri ile ortak bir karara varmış ve tüm cemiyetleri Suriye İhvanı çatısı altında birleştirerek liderliğe kendisi gelmiştir. Bu şekilde Suriye'de Fransız Mandası'na karşı çıkan İslamcı gruplar tek bir ideoloji etrafında toplanarak Suriye İhvanı'nı oluşturmuşlardır. Mısır'daki İhvan'ın etkisiyle kurulmuş olsa da Suriye İhvanı ve diğer ülkelerdeki örgütler arasında herhangi bir hiyerarşik bir bağ bulunmamaktadır. Teoride hedefler aynıysa da pratikte ve yerelde her ülkenin kendi dini şeriat normlarını uygulama yöntemleri birbirinden farklılık göstermektedir (Gürpınar, 2014:118).Suriye Müslüman Kardeşler Teşkilatı, 1940 ve 1950'lerde Suriye'de orta sınıfın, elit tabakaya ve otoritesine çoğu kez etkin bir şekilde karşı koymasına imkansağlayan teşkilatlardan biriydi (Abdullah, 1985:107).

Teşkilata üye olanlar genellikle halkın orta ve aşağı kısmında olanlardır. Bunlar; şehrin izbe yerlerinde yaşayan pazar halkı, ulema, öğretmen, mühendis ve bürokrat gibi seçkin olmayan kimselerdir. Temel ilkeleri, sosyal adalet ve sosyal dayanışma olmuştur. Suriye İhvan'ına göre ülkenin sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümü İslami nizamla olmalıdır. Bunun için de öncelikle hükümetin dış güçlere bağıllığını sonlandırması, feodalizmin ve üst sınıfların egemenliklerini bitirmesi gereklidir. Bunların yanı sıra, işçilerin çalışma koşulları iyileştirilmeli, toprak sahibi olmaya da bazı kısıtlamalar getirilmeli ve ülkenin her vatandaşına ücretsiz eğitim imkanı tanınmalıdır. En önemlisi de milli bilinç geliştirilmelidir. Ancak bu şartlar sağlandığı takdirde Suriye emperyal ülkelerden kendini koruyabilir. Teşkilatın çalışma programı bu ve bunun gibi gayeler taşımaktaydı.

Müslüman Kardeşler, politik bir parti gibi hareket ettiler ve cemiyet olma özelliklerini yitirmediler. Buna rağmen onlar kendilerini daha geniş alanlar nüfuz eden ve İslam toplumlarının bağrından kopmuş bir teşkilat olarak nitelendirirler. Mustafa Sıbai, " *Bizim hareketimiz ne bir cemiyet ne de politik bir parti hareketidir. Bizimki İslam ümmetinin bütününün kuşatan ruhtur. Bu yeni bir devrimdir*" diyordu

(Abdullah,1982:111). Bu yeni devrim olarak nitelendirilen hareket, İslamı tüm dünyayı kuşatan bir ideoloji olarak görmeyi amaçlamaktaydı. Müslüman Kardeşler, tüm sosyal hayatı kapsayan ve Müslümanların karşılaştığı bütün sorunların üstesinden gelecek yegane sisteme İslam Nizam'a(Nizam el-İslam) davet ediyordu.Bu sistem Suriye halkını kölelikten ve bozulmaktan kurtaracak tek sistemdi.

2.1.2.Diğer İslami Gruplar

Suriye, yüzyıllardır çok çeşitli etnik ve dini unsuru bir arada bulunduran mozaik yapısıyla Ortadoğu'daki en heterojen ülkedir. Ülkedeki en fazla orana sahip azınlık Nusayrililer'dir. Ancak ülkedeki tek azınlık Nusayrililer değildir. Nusayrililerden sonra önemli bir azınlık da Dürziler'dir.“Dürzilik, Fâtımîler'in altıncı halifesi el-Hâkim Biemrillah döneminde el-Hâkim Biemrillah'ın ilahlılığını iddia eden dini siyasi bir mezheptir” (Tan, 2012:62). Ortaya çıkan bu fırkanın her ne kadar inanç esasları Hamza b. Ali (el-Hâkim'in veziri) tarafından belirlenmişse de fırkayı sistemleştiren ve taraftar toplamak için çalışmalar yapan şahıs Neştekin ed-Derezî'dir. Sonraki süreçte fırkaya kurucusunun adına istinaden “Dürzilik” adı verilmiştir (Şenzeybek, 2011:175-176). Bir başka görüşe göre ise Dürzilik ismi, Müslümanlar Kudüs'ü ele geçirdikten sonra oradaki bir kaleye sığınarak hayatta kalmayı başaran Hıristiyan bir komutan olan Comte de Dreux'tan gelmiştir (Koyuncu, 2016:191).

Dürzi halifesi el-Hâkim, 1017 yılında kendini Tanrı ilân ettikten sonra sırta kadem basmıştır. Tıpkı Alevilik inancında olduğu gibi son imamın ölmeyip bir gün Mehdi olarak geri döneceği inancı Dürziler'de de vardır. Onlar da el-Hakim'in bir kurtarıcı Mehdi olarak geri döneceğine inanırlar. Bu batınî inanışlarından ötürü sonraki halifelerden tepki gördükleri için Dürziler, Suriye'ye göçmüşlerdir (Atlıoğlu,2006).

Dürziler'in inanışlarına göre Hamza b. Ali bir peygamberdir. Hamza b. Ali, o dönemde kendisini tek ve biricik imam aynı zamanda küllî akıl olarak takdim etmiştir. Bu şekilde Dürzilik, İsmaililikten farklı olarak ilk kez imamet makamını ehl-i beytin dışına çıkararak ayrılmıştır. Dürzilik, inanç noktasında Nusayrilikle ortak yönleri bulunsa da uygulama noktasında bariz ayrılıklar söz konusudur. Bunlardan

biri de Dürzilere göre Allah, her yüzyılda bir herhangi bir insanın suretine bürünür ve yeryüzüne insanların arasına iner. Bu duruma ilaveten, Hamza b. Ali de yüzyılda bir kere farklı insanların bedenine hülûl eder ve halkın arasında yaşar (Artokça, 2013:4-8).

Günümüzde Dürziler Suriye’de daha çok ülkenin güneyinde bulunan Cebel-el Arap bölgesindeki dağlık alanlarda yaşamaktadırlar. Suriye’de toplam Dürzî nüfusu 400.000 dolaylarındadır. Bu bölgede en yoğun yaşadıkları şehir, el-Süveyde’dir. Suriye’deki toplam Dürzilerin neredeyse %90’ı bu bölgede yaşarlar. Bölgede yaşayanların tamamı Dürzî oldukları için burada güçlü bir toplumsal bağdan söz etmek mümkündür (Koyuncu, 2016:192).

Suriye’de toplu halde yaşayan dini azınlıkların bir diğeri de İsmaililerdir. İsmaililik, on iki imamların altıncısı olan İmam Cafer es-Sadık’ın oğlu Musa Kazım’ın yerine büyük oğlu İsmail’in imamlık makamına gelmesini savunanların kabul ettiği bir görüştür (Es-Seyyid, 2012:128). İsmail, babası Cafer es-Sadık’tan önce vefat etmiştir. Fakat İsmaililer, ona rağmen Cafer es-Sadık’ın sözünü vahiy kabul ederler ve inançlarından vazgeçmezler.

Dönemin egemen gücü Abbasilerin baskı ve zulümlerinden dolayı çekinen İsmaililer, inançlarını uzak yerlerde gizli bir şekilde yaşamaya başladılar. Bu dönem İsmaililer için gizlilik dönemidir. İsmail’in ölümünden sonra imamlık makamı, oğlu Muhammed el-Mektum’a geçmiştir. Muhammed, aynı zamanda İsmaililerin oluşturdukları “Mektum(gizli) İmamlar” hareketinin de ilk imamıdır. İsmaililikte ikinci dönem, Yemen’de İsmaili Devleti’ni kuran El-Hasan bin Havşeb ile başlamaktadır. Böylece İsmaililer Kuzey Afrika’da da yayılma imkanı bulmuşlardır. İsmaililerin son dönemi olan genişleme dönemi ise Suriye’nin Selemiyye kasabasında Ubeydullah el-Mehdi’nin ortaya çıkmasıyla başlar. Sonraki süreçte İsmaililer’in devlet merkezleri Mısır olmuştur. On sekizinci imam olan el-Mustansır’ın da ölümünden sonra İsmaililer el-Mustansır’ın oğulları Nizar ve el-Mustali arasında ikiye ayrıldılar. Daha sonra Nizariler Doğu İsmaililer, Mustailier de Batı İsmaililer olarak anıldılar (Athioğlu, 2006).

İbadetleri yorumlama konusunda Nusayrilerle benzeşen İsmaililere göre yapılması gereken tek şey, imamlara ve daîlere (davetçi) bîat etmektedir. Bu nedenle

ibadetleri: “Bu nedenle, namaz; imama tabii olmak, imamı övmek, oruç; imamın sırrını saklama, zekât; nefsi temizlemek, daveti kabul edenlere bilgi ulaştırmak, hac; imamın ziyaretine gitmek, gusül abdesti ise anlaşma yenilemek” şeklindedir (Arayancan, 2010:195).

Suriye'nin toplam nüfusunun %1,5'ini oluşturan İsmaililerin büyük çoğunluğu, Hama şehrinde ve onun yakınındaki Mesyef ve Selemiye bölgelerinde yaşamaktadırlar. 9. ve 10. Yüzyıllarda Selemiye bölgesinde İsmaililer egemen güç konumundaydılar. Fakat 11. Yüzyılda çeşitli nedenlerden ötürü Lazkiye'ye kaçmışlardır. Suriye'deki İsmaililer, Nizari'dir.1876 yılında II. Abdülhamit'in kendilerine toprak vermesi üzerine eski memleketlerine geri dönmüşlerdir. İsmaililer, Suriye ordusunda ve devletinde diğer azınlıklar gibi çeşitli görevlerde bulunmuşlardır. Nusayriler iktidarı ele geçirdiklerinde İsmaililer'i kendilerine bir tehdit unsuru olarak görmedikleri için herhangi bir problem yaşamamışlardır (Koyuncu, 2016:193).

Suriye'de dini azınlıklar içerisinde en az orana sahip olan kesim Yezidîlerdir. “Yezidî” kelimesinin kökenine ve nerden geldiğine dair çeşitli iddialar bulunmaktadır. Bunlardan birincisine göre Yezidilik, Muaviye'nin oğlu Yezid'i kutsal sayan bir inanıştır ve mezhebin adı ona ithafen verilmiştir. Diğer bir yandan da Yezid ile bir bağlantısı yoktur. Onun yerine, eski bir inanış olan Zerdüştlük'te horoz kutsal kabul edilmektedir. Yezidilik inancında da her şeyin yaratıcısı ve sahibi olan Tanrı “Melek Tavus” horoz şeklinde tasvir edilmektedir. Hz. Adem'den sonra ikinci ataları kabul ettikleri Ezda (Tanrı verdi) ‘ya nispeten bu mezhebe Ezidi/ Yezidi denmiştir (Ergun, 2008:8).

Yezidilerin peygamberi olarak görülen Şeyh Adi b. Musafir, Suriye'de Baalbek bölgesinde dünyaya gelmiştir. Genel olarak bilinene göre kendisi I. Mervan'ın soyundan gelmektedir (Lescot, 2014:19-20). Yezidilerin orijinali Kürtçe olan Kitab'ül Cilve (Vahyin kitabı) ve Mushaf-a Reş (Kara Kitap) adlarında iki tane kutsal kitapları vardır. Yezidiler, Kitab'ül Cilve kitabının peygamber olan Şeyh Adi'ye Melek Tavus tarafından gönderildiğine inanmaktadırlar. Kitab'ül Cilve'nin bilinen nüshası, 8 sahife ve 109 satırdır. Diğer kutsal kitap olan Mushaf-a Reş ise Şeyh Adi tarafından kaleme alınmıştır (Atlıoğlu,2006).

Yezidilik, kapalı bir toplum yapısına sahip inanç sistemidir. Yezidiler İncil'e, Kur'an'a ve ateşe saygı duymaktadırlar. Öyle ki ibadethanelerinde Kur'an'dan ayetlere rastlamak mümkündür. Diğer inançlar tarafından şeytana tapınmakla suçlanan Yezidiler, esasında Şeytan'ı da Tanrı kabul ederler. Aynı zamanda Tanrısal varlığın iyilik ve kötülük olmak üzere ikiye ayrıldığı görüşündedirler. Burada iyiliği temsil eden Tanrı'dır, kötülüğü temsil eden ise Melek Tavus yani Şeytan'dır. Yezidiler Tanrı ve Melek Tavus arasında sürekli bir çekişmenin olduğuna inanmaktadırlar.

Yezidilik inancından okuma-yazma öğrenmek yasaktır. Bu yüzden Yezidilerin büyük bir kısmı okuma-yazma bilmediklerinden dolayı gelenek sözlü kültür halinde sonraki kuşaklara aktarılmaktadır. Ana dilleri Kürtçe olan Yezidiler, daha ziyade Irak'ta tarikatın dini merkezi olan Musul'un Kuzeydoğusunda Şeyhan'da ve bu kentin batısında olan Sincar'da yaşamaktadırlar. Irak'ın dışında Yezidilerin yaşadığı diğer ülkeler, Türkiye, İran, Ermenistan ve Suriye'dir. "Suriye'de birbirinden yaklaşık 400 km mesafede bulunan iki Yezidi kolonisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki Cezire'de ve ikincisi Cebel Sim'an bölgesinde Efrin Vadisi'nde ve Kürd Dağı'nda bulunan birkaç köydedir." Suriye'de Yezidi nüfusu 5.000 dolaylarındadır (Koyuncu, 2016:194).

2.2.Hıristiyanlar

Suriye, 8. Yüzyılda Müslüman Arapların hakimiyeti altına girene kadar o coğrafyada en kalabalık grup Hıristiyanlar idi. Müslümanların egemenliğine girdikten sonra her ne kadar azınlık konumuna düşmüş olsalar da kimliklerini korumayı başarmışlardır. Bu durumun en önemli sebebi, İslamiyet'in kitabı ve peygamberi gönderilen bir din olan Hıristiyanlığa karşı göstermiş olduğu saygı hoşgörüdür. Edinmiş oldukları anayasal hakları ve eğitim seviyeleriyle Hıristiyanlar, Suriye'de belirli dönemlerde söz sahibi olmuşlardır (Erdoğan, 2015:41).

2.2.1.Arap Hıristiyanlar

İslamiyet'te Hıristiyanlar, Ahl el- Kitap(Kitabı Olanlar), yani Hz.Muhammed'den önce peygamberler yoluyla ilahi vahye şahit olan önceki kutsal kitapların ve yazıların emanet edildiği insanlar olarak görülürler (Atlıoğlu, 2006:18). İslam'ın onlara vermiş olduğu bu ayrıcalıklı statü, Hıristiyanların ibadethanelerini ve dini kurumlarını ellerinde tutmalarına olanak sağlamıştır. Müslümanların Hıristiyanlara olan korumacı yaklaşımı, Osmanlı İmparatorluğu döneminde meşru bir boyut kazandı ve Hıristiyanlar bir "millet" olarak anıldılar. Hıristiyanların Suriye'de Fransız Mandası dönemindeki konumları Fransa'nın da desteğiyle hatırı sayılır bir yerdedir. 1930 Anayasası ile devlet kademelerinde kendilerine sağlam mevkiler edinmişler ve eğitim seviyelerini olabildiğince yükseltmişlerdir. Bunların yanı sıra Hıristiyanların kendi emekleri sayesinde elde ettikleri zenginlik, Suriye'de Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki ekonomik farkı daha da arttırmıştır.

Günümüzde Hıristiyanlık üç ana mezhebe ayrılmış durumdadır. Bunlar; Katolik, Ortodoks ve Protestan Kilise'dir. Bu mezhepler ve kiliseler de kendi aralarında farklı kollara ayrılmaktadır. Hz. İsa'nın tabiatıyla ilgili ortaya atılan farklı görüşlerle birlikte baş gösteren bu bölünmeler, sonraki süreçte daha da artarak devam etmiştir. Suriye'de Hıristiyanlar arasında da bu bölünmelerin olduğu açıkça görülmektedir. Hıristiyan cemaati kendi içinde Ortodoks Süryani, Protestan, Maruni (Katolik Arap), Katolik Süryani, Katolik Keldani, Ortodoks Nasturi, Katolik Asuriler, Gregoryen Ermeni, Katolik Ermeni, Ortodoks Rum ve Katolik Rum şeklinde ayrılmıştır. Bunlar içerisinde Ortodoks Kiliseler, Grek Ortodoks Kilisesi veya diğer adıyla Melkit Kilisesi ayin törenlerinde Yunanca ya da Arapça kullanırlar. Suriye'nin çeşitli bölgelerine dağılmış olan Hıristiyanlar içerisinde en fazla nüfusa sahip olan grup Grek Ortodokslardır. Ayrıca Grek Ortodoksların büyük bir bölümü etnik kimliği olarak Arap'tırlar. Zaman zaman başka güçlü devletlerden de önemli destekler gören bu kilisede, 20.yüzyılda Arap milliyetçiliği baş göstermiştir. Tarihte bunun en canlı örneği, Baas Partisi'nin önemli kurucularından olan Mişel Eflak'ın aynı zamanda bir Grek Ortodoks olmasıdır.

Büyük bir kısmı, Grek Ortodoks veya Suriye Ortodoks kiliselerine bağlı olan Hıristiyan Araplar, nüfus bakımından azınlıkta olmalarına karşın hukukta ve birçok hakta Müslümanlarla eşit derecededirler. Batı kökenli bazı kaynaklar, Suriye'de

Hıristiyanların nüfusun %10'unu oluşturduklarını belirtse de Suriye'nin kendi resmi kaynaklarında bu oran %8'dir. Ülkedeki dağılım oranları ise farklılık göstermektedir. Suriye'de Hıristiyan nüfusun %20'si Deir Ezour'da, %10'i Halep'te, %15'i sahil bölgelerinde ve %5'i de Şam ve Asi Nehri civarında yaşamaktadır. Hıristiyan Araplar ise daha çok Şam, Lazkiye, Humus, Hama gibi şehirlerde ve Hama yakınlarında bulunan Hıristiyan Vadisi (Wadi al-Nasara) 'nde yaşamaktadırlar. Esasında o bölgede Hıristiyanlığı ilk benimseyenlerin başında Suriye halkı bulunmaktadır. Aramiler yani eski Suriyeliler, İsa Peygamberin dilini (Aramice) ilk kullanan topluluk, Hıristiyanlardır. Suriye'nin güney taraflarına ilk yerleşenler de yine Hıristiyanlar Gassaniler'in bir kısmı sonraki süreçte İslamiyet'i benimsemişlerdir (Çelik,2012: 2).

İlerleyen bölümlerde anlatılacağı üzere Baas Partisi kurucularından olan Mişel Eflak, aynı zamanda bir Hıristiyan Arap'tı. Bazı Sünni kesimler tarafından hem Hıristiyan olup hem de Arap milliyetçisi olunamayacağı konusunda eleştirilen Eflak, bu konuda şu cümleleri kurmuştur: “ Hıristiyan Araplar milliyetçi duyguları tümüyle uyanıp özlerine döndüklerinde İslamiyet'in onları doyuran ulusal kültürleri olduğunu anlayacak ve onu Arap kimliklerinin en değerli ögesi olarak görececek, sevecek ve koruyacaklardır” (Van Dam, 2000:42).

2.2.2.Ermeniler

Ermenilerin Suriye'deki geçmişleri çok eskilere dayanmaktadır. Suriye'nin Halep kenti, Ermeniler için Memlükler'den bu yana en önemli şehir merkezi olmuştur. Tarihte Ermeniler farklı nedenlerden dolayı Suriye'ye göç etmişlerdir. Bunlardan ilki ve en büyüğü, 20.yüzyılda Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkarmış olduğu “Tehcir Kanunu” sonucu gerçekleşmiştir. Osmanlı'da tarih kaynaklarında adı geçen tehcir kelimesi esasında, aynı ülke sınırları içerisinde bir yerden bir yere taşınmayı gerektiren “zorunlu göç” manasında kullanılmıştır (Halaçoğlu, t.y:4).

Ermenilerin daha sonraki göç dalgası ise Fransızların Anadolu'yu boşaltmasıyla birlikte Kilikya'dan Halep' e göç eden yaklaşık 50.000 Ermeni ile gerçekleşmiştir. Sonraki aşamada bu Ermeni göçmenler, El-Cezire bölgesinde bulunan Kamışlı ve Haseke gibi yerleşim yerlerini kendilerine yurt edinmişlerdir.

“Günümüzde, Suriye nüfusunun %2 civarı dini ve etnik azınlık olan Ermenilerden oluşur. Çoğunluğu Ermeni Ortodoks Kilisesi’ne (diğer adıyla Gregoryen Kilise), bir kısmı da Ermeni Katolik Kilisesi’ne bağlıdır” (Atlıoğlu,2006:20). “Ermeni Ortodoks Kilisesi, inanç olarak Monofizit öğretisini savunur; ancak ayinlerinde Ermenice’yi kullanır” (Akdemir, 2000:207).

Suriye’de Ermeniler, Fransız Mandası döneminde Fransızların Sünni Müslümanlara karşı oluşturduğu “Troupes Speciales” birliklerine katıldıklarından dolayı uzun bir süre Araplar tarafından düşman olarak görülmüşlerdir. Bu gelişmelerden ötürü Baas Partisi ve BAC dönemlerinde Ermeniler baskıya maruz kaldılar; kendi dillerinde çıkardıkları yayınlar ve bazı kültürel faaliyetleri yasaklandı. Fakat tüm bu yaşananlara rağmen Ermeniler Suriye’de asimile olmadan kimliklerini korumayı başarmışlardır. Hafız Esad yönetime geldiğinde Ermeniler kaybettikleri haklarını geri kazanmışlar; kendi dillerinde eğitime müsaade edilmiş, gazete çıkarmalarına imkan tanınmış ve Ermenice’yi tekrar özgürce kullanabilmeye devam etmişlerdir (Erdoğan,2015:42).

Suriye’de yaşanan iç savaştan Ermeniler de fazlasıyla etkilenmişlerdir. Ermeniler bu süreçte bir yandan her ne kadar taraf tutmak istemeseler de diğer yandan devletin yanında yer alıp kendilerini güvende hissetmek istiyorlardı. Kesin olan şeydu ki Ermeniler bütün bir Suriye’den yanaydılar. İç savaş, şiddetini daha fazla arttırdıktan sonra Suriye Ermenileri ve Halep Ermenileri ülkelerini terk edip Ermenistan’a ve Lübnan’a sığınmak zorunda kaldılar (Makrikügi, 2015:8). “Ermenistan Diaspora Bakanlığı’nın verilerine göre 2015 ilk yarısı itibariyle Ermenistan’da 12 bin Suriyeli Ermeni bulunuyor ve bunların 9 bini Ermeni vatandaşlığına geçmiş durumdadırlar” (Ozinian, 2015:2).

2.3.Nusayri Müslümanlar

Nusayrilik, İslamiyet içindeki heterodoks akımlardan biridir (Atlıoğlu,2006:23).Hz.Muhammed’in vefatından sonra başlayan hilafeti kimin alacağı konusundaki tartışmalar, zaman içerisinde Müslümanlar arasında bazı bölünmelere neden olmuştur. Bu bölünmelerin ve ayrılıkların neticesinde Hz.Ali’nin tarafını tutanlar Şii eğilim olarak İslamiyet’te Sünnilikten sonra ikinci büyük akımı

ortaya çıkarmış oldular. “İşte hilafet ve velayet meselesini İslam’ın rükünleri arasına yerleştirip iman konusu haline getiren Şii eğilimin ileri safhalarında yer alan eğilimlerden biri de Nusayriliktir” (Batur,2013:57).

Buradaki ihtilaflardan da ziyade bazı araştırmacılar, Nusayriliği İslam öncesi dönemlere götürerek mezhebin eski putpereset inanışlardan Şialaştığını öne sürmüşlerdir. Araştırmacılarından bir kısmı ise Nusayriliği sahip olduğu bazı inanışlardan (uluhiyet inancı gibi) dolayı Hristiyan diniyle bağdaştırmaktadır. Ancak bu gibi tezlerin dayanağı pek mümkün görünmemektedir. Eski kaynaklara bakıldığında eski adları Nemiriyye olan Nusayrilere günümüzde “Fellah” ya da “Arap Uşağı” denilmektedir (Soğukoğlu, 2013:488).

Arapça’da Fellah çiftçi anlamı taşımaktadır. Bu tabirin kullanılmasının nedeni çok eskiden beri Nusayrilerin büyük toprak zenginlerinin yanında bir işçi ya da yanaşma olarak çalışmalarından ileri gelmektedir. Arap uşağı söylemi ise Nusayrilerin etnik kökenlerinin ön plana çıkmasından kaynaklanmaktadır (Türk,2013:31). Nusayrilerin kullandığı ana dil yaşadıkları bölgenin de hakim dili olan Arapça’dır. “Bazı kesimlerde ise “Arap” adlandırması görülmekte, ancak dil referanslı adlandırmaya inanç mutlaka eklenmekte ve bunun sonucunda da “Arap Alevisi” şeklinde bir kavram ortaya çıkmaktadır”(Aksoy, 2010:201).

Fransızlar,Suriye’de manda yönetimini kurduğunda yaptıkları ilk icraat azınlıkların yaşadığı bölgelerde ayrı devletler oluşturmak oldu. Fransa’nın böl ve yönet politikasıyla Lazkiye ve çevresi ile Güney Suriye’de oluşturduğu küçük devletlerden olan Nusayri ve Dürzi Devletleri sonraki süreçte Suriye’ye dahil olmuşlardır. Ayrıca Fransızlar bu dönemde Nusayrileri “Alevi” olarak nitelendirdiler ve Alevi olarak gruplandırıdılar (Çelikkol, 2015: 24-25). Burada Nusayrilere verilen Arap Alevileri nitelendirmesiyle Anadolu’daki Alevi inancının birbirine karıştırılmaması gerekir. Ancak Nusayriler kendilerine verilen bu isimden oldukça memnundular ve bu durum kendilerini hakikatte Şia’nın bir kolu olarak tanıtmalarına olanak sağlamaktaydı. Abdullah (1982:42)’a göre de Alevi yakıştırmaları, Nusayrilerin geçmişleri kadar kirli değildi ve Hz. Ali gibi haysiyetli ve mübarek bir insanla anılmak, İbn-i Nusayr’ın adı ile lekelenmekten çok daha yeğdi.

2.3.1.Nusayrilik ve Alevilik

Nusayrilik inancı, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretinden sonraki 3.yüzyılda, miladi takvime göre ise 10.yüzyılda ortaya çıkmıştır. İbn Nusayr, hemen hemen tüm kaynaklarda Nusayrilik inancının kurucusu olarak kabul edilir. İbn Nusayr, Şii imamlarının on birincisi olan Hasan el-Askeri'nin babı (kapısı) olduğunu iddia ederek ortaya çıkmıştır (Keser, 2006:66).

On ikinci imam olan Muhammed el-Mehdi'ye beş yaşındayken imamlık verildi. Muhammed el-Mehdi 11 yaşındayken 266 yılında Samerra'da çok sıcak bir günde serinlemek için yer altı odasına girdi ve orada kayboldu. Nusayriler, ona hiçbir şey olmadığına ve beklenen Mehdi olarak geri döneceğine inanmaktadırlar (et-Tavil, 2000:145). İbn Nusayr, son imamın bu şekildeki gaybetinden sonra kendisinin imam olduğunu savunmuş ve Ehli Beyt' e olan aşırı sevgi (gulat)den dolayı imamlara ilahi bir mana yüklemiştir (Arıkan, 2012:19). Nusayrilikte çok önemli bir yere sahip olan imamlar ve onların Babları şu şekildedir (Türk, 2013:42-43):

İmamlar Babı

1.İmam Ali b. Ebu Talip	Selman el-Farisi
2.İmam Hasan el-Mücteba	Kays b.Varaka
3.İmam Hüseyin eş-Şehid	Ruşeyd el-Heceri
4.İmam Ali Zeynülabidin	Abdullah el-Galib el Kabili
5.İmam Muhammed el-Bakır	Yahya b. Muammer b. Ümmittavil es-Sumali
6.İmam Cafer es-Sadık	Cabir b. Yezid el- Cu'fi
7.İmam Musa el-Kazım	Muhammed b. Ebi Zeyneb el-Kahili
8.İmam Ali er-Rıdael	Mufaddal b. Ömer
9.İmam Muhammed el-Cevad	Muhammed b. Mufaddal
10.İmam Ali el-Hadi	Ömer b. el-Furat

11. İmam Hasan el-Askeri

Muhammed b. Nusayr el-
Basri en-Numeyri

12. İmam Muhammed el-Mehdi

Her ne kadar Nusayriliğin kurucusu İbn Nusayr olsa da mezhebi daha sonraları Abu Abdullah al-Hüseyin İbn Hamdan al-Hasibi geliştirerek sistemli hale getirmiştir (Gülççek, 2005). Nusayrilerin kendilerine özgü bir inanç sistemleri vardır. Bu konuda araştırma yapmış bazı kişiler, Nusayriliğin karma bir inanç olduğunu öne sürerler. Çok önceki çağlarda Suriye’de Fenikeliler putperest inancına sahiptiler ve güneş, ay, yıldızlara tapınıyorlardı. Bu inançların üzerine bir de Hristiyanlık inancında var olan Kutsal Üçlü ve bayram, ayinlerdeki ritüeller eklenince doğal bir etkileşim söz konusu oldu. Çünkü Nusayrilikte de buna benzer gizli bir teslis inancı vardır. Ayn, Mim ve Sin üçlüsünden oluşan Kelimetü'l-Sır bulunmaktadır. Her biri farklı bir mana barındırır. Ayn, göz demektir; Allah’ın tecellisini görmek anlamak mahiyetinde kullanılır. Ayn, aynı zamanda yüce olan Hz. Ali’yi temsil eder. Mim, Hz. Muhammed’tir. Sin ise Peygamberin İranlı olan sahabetisi Selman-ı Farisi’dir. Yüce olanın babıdır (Atlıoğlu,2006). “Yahudilik ve Hristiyanlığı bildiği halde Müslümanlığı bekleyen, Hz. Muhammed’i arayıp bulan, onun sahabetisi olandır. Dine döndürendir, bilgili örnek kişi, rehber ve öğretmendir” (Türk,2013:48).

Nusayri inancına göre insanlar önceleri semavi ve ilahi varlıklar olarak yaratılmışlardır. Fakat düşüşlerinin bir sonucu olarak şu anki şekil ve formlarını kabullenmişlerdir. Onları diğer mezheplerden ayıran en önemli inanışlarından biri de reenkarnasyona (tenasüh) inanmalarıdır. Buna göre insanlar bu dünyadan ayrıldıktan sonra ruhlar sürekli olarak başka bir insanın bedeninde, bir bitkide veya hayvanda yeniden hayat bulacaklardır. Bu sirkülasyon ta ki gerçek özleri olan semavi varlıklara dönmesi ile sonlanacaktır. Hz. Ali’nin yıldızların prensi olduğuna inanılır ve Nusayri inanışa göre güneşle ya da ay ile özdeşleşmiştir (Abdullah, 1985:47). Bu özelliklerinden dolayı Nusayrilik batini bir mezhep olarak görülmüş, Hz. Ali’yi ilahlaştırdıkları için suçlanmış ve Şia’nın müfrit kolu olarak değerlendirilmiştir.

Bir diğer önemli inanış, Nusayri inancında gizlilik ve takiyye’dir. “Takiyye”, sır tutmak anlamına gelmektedir. Her kapalı toplumlarda olduğu gibi sır tutma da

Nusayrilikte önemli bir yerdedir. Bunun için bir dizi önlemler alınmıştır. Örneğin, mezhebin sırları kadınlara ve çocuklara verilmez. Ayrıca onlar dini ayin veya törenlere de katılamazlar. Yalnızca yetişkin erkekler sırları saklamakla görevlidir. Sırta sahip olmak önemli bir meziyettir ve sırları ifşa edenler en ağır şekilde cezalandırılacaklardır. Aynı zamanda bu kişileri öldüklerinde toprak dahi kabul etmeyecek ve ruhları bir hayvan cesedine girecektir. Görüldüğü üzere Nusayriler kendi inançlarının başka toplumlar tarafından öğrenilmemesi için üst düzey tedbirler almışlardır. Böyle davranmalarının ardında şüphesiz, geçmişte diğer İslam inançları tarafından dışlanmaları ve suçlanmaları durumu yatmaktadır (Bulut, 2011:595).

Nusayrilere göre, Allah bazı peygamberlere hulül etmiş (girmiş), bazılarında tecelli etmiş, bazılarını da kendisi için isim kılmıştır. Allah; Adem, Yak'up, Nuh ve Musa peygamberlere hulül etmiş, Şit, Yusuf ve Yuşa'yı kendisine isim edinmiştir (Batur,2013:68). Nusayri inancında Allah'ın zahiren bilinmesi için kendini insanlara göstermesi gereklidir. Aksi takdirde bilinmesi mümkün değildir. İşte bu noktada tam da bu sebeptendir ki Allah, kendini insanlara Hz.Ali olarak göstermiştir. Ali, görünen ve bilinen şekliyle imamdır. Fakat bilinmeyen ve görünmeyen alemde o aslında ilahtır. Doğmamıştır, doğrulmamıştır, yemez, içmez ve ölmemiştir. Ezeli ve ebedi hep var olacaktır (Güngör, 2017:51).

Hız.Muhammed, Veda Haccı'ndan sonra Mekke'den Medineye dönerken Gadir Humm denilen su çukurunun bulunduğu yerde Allah'ın emrine uyarak Hz. Ali'ye biat etti yani Ali'yi kendisinden sonraki vasi seçti ve atadı. Nusayri inancı göre bu biat, ilk değil dördüncüydü. Daha öncesinde Hz. Muhammed üç kez daha gözlerden uzak Ali'ye biat etmişti. Hz. Muhammed, şu sözlerle biatını yineledi : “ *Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır. Allah'ım ona dostluk edene dostluk, düşmanlık edene düşmanlık, yardım edene yardım et, onu ortada bırakanı ortada bırak ve kendisi nereye yönelirse hakkı da oraya yönelt.*” et-Tavil (2000:61-62)'e göre bu hadise Nusayriliği başlatan olay olmuştur. Günümüzde o gün,Nusayriler arasında bayram olarak kutlanmaktadır.

Nusayrilik, tarihsel süreç içerisinde Alevilik özellikle Anadolu Aleviliği ile karıştırılmıştır. Bu iki mezhep arasında 12 İmam, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt kültürleri dışında hemen hemen hiçbir ortak inanç yoktur. Aradaki farkları sırasıyla belirtmek

gerekir. Öncelikle dini liderler bağlamında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Nusayrilerin dini liderleri “Şey” iken Alevilerin dini liderleri “Dede” dir. Özellikle Anadolu’da yaşayan Aleviler, pir olarak Hacı Bektaşî Veli’yi kabul ederler. Oysa Nusayrilikle Hacı Bektaşî Veli’nin hiçbir bağlantısı yoktur (Yeler,2011).

İki yapı arasındaki ahiret inançlarına bakıldığında derin ayrılıklar orada göze çarpmaktadır. Alevilerde, cennet-cehennem unsurları ve hesap verme inanışları tamamen İslam’ın esaslarıyla aynıdır. Nusayriler ise tenasüh (reenkarnasyon) inancı taşıdıklarından dolayı cennet veya cehennem durumları söz konusu bile değildir. Hatta tenasüh inancı o kadar önemli konumdadır ki Nusayriliğin bel kemiğini oluşturur durumdadır. Birbirlerine taban tabana zıt olan tenasüh ve ahiret inancı Nusayri esaslarına göre birleştirilmeye çalışılmıştır (Güngör, 2017:56).

Alevilik ve Nusayrilik arasında farklar kutsal kitaplar bağlamında da kendini göstermiştir. Anadolu Alevileri her ne kadar Kur’an’daki ayetlerin bazılarını farklı yorumlar getirirler de genel itibariyle Kur’anı Kerim’i esas alırlar. Ancak Nusayrilere göre Kur’an-ı Kerim kutsal kitap değildir ve hatta öyle ki içerisinde Hz. Ali’nin ilahlılığıyla ilgili olan ayetler ile Ebu Bekir, Ömer, Osman üçlüsü kasıtlı olarak çıkarılmıştır. Bu yüzden de Nusayriler, Abdullah bin Hamdan el-Hasibi tarafından yazılan ve on altı sureden oluşan “Kitab’ül Mecmu” yu kutsal kitap kabul ederler (Bulut, 2011:602).

Hız. Ali’ye yükledikleri mana bakımından da iki mezhebin ayrıldıkları aşikârdır. Irak’taki ve Suriye’deki Nusayrilerde “Aliullah” adlandırması vardır. Bu, Ali Allah anlamına gelmektedir. Anadolu’daki Alevilikte ise Ali onlar için önemli bir figürdür. Onlar için Ali, velidir. Velayet makamının sahibidir. Nusayrilerdeyse Ali ilahtır, Allah’tır. Örneğin, Nusayriler bir işe başlarken veya Ali’nin adını andıkları her an “Bism-i Ali” derler. Alevilikte ise bu söylem “Bism-i Şah” olarak zikredilmektedir (Güleç,2012).

Anadolu Aleviliği ile Nusayrilik arasındaki farklardan biri de kadının konumuyla alakalıdır. Nusayriler, kadına değer vermez, onu erkekten aşağı görür ve onlara asla sırların verilmemesi gerektiğini savunurlar. Onlara göre kadın zayıf bir varlıktır. Bu nedenle de hiçbir kadın, onların ayinlerinde yer alamaz. Alevilik ise

kadın ve erkeği eşit tutar. Ayrıca onlarda dini törenler ve ayinler kadınlı ve erkekli şekilde gerçekleştirilir (Bulut, 2011:604).

Sonuç olarak Anadolu Aleviliği ile Nusayrilik arasında ciddi farklar mevcuttur. Anadolu Aleviliği her manada Türkmenlere özgü bir tasavvufi inanıştır. Nusayrilik ise savunduğu inançlara bakılacak olursa putperestlikten ve Hıristiyanlıktan oldukça etkilenmiştir. Bu durumun en tabii nedeni de geçmişte çeşitli nedenlerden dolayı Nusayrilerin Hıristiyanlarla olan ilişkilerdir.

2.3.1.1.Nusayriliğin Ortaya Çıkışı ve Tarihçesi

Nusayriler hakkında her ne kadar birbirinden farklı görüşler ortaya atılsa da mezhebin kurucusunun Muhammed b. Nusayr en-Nemiri olduğu yönündeki görüşler ortaktır. Kurulduğu ilk yıllarda Nemiriyye olarak anılan bu mezhep, hicri III.yüzyılda Irak'ta (Basra) doğmuştur. Irak bölgesi bu anlamda gerek siyasi mücadeleler gerekse mezhepsel oluşumlar açısından oldukça elverişli bir alandı. Çünkü Nusayriliğin ortaya çıktığı dönem Şia'nın en parlak dönemidir ve Şiiliğin yanı sıra İsmailiyye ve Gulat-ı Şia gibi mezhepler de kendilerine taraftar bulmuşlardır. Böyle bir ortam da Nusayriliğin oluşması için çok uygun bir ortam olmuştur (Soğukoğlu, 2013:489).

Nusayriliğin bir mezhep olarak ortaya çıkmasında ve Müslümanların ikiye bölünmesinde Gadir Humm ve Kerbela olaylarının önemi büyüktür. Gadir Humm olayında Hz. Muhammed kendisinden sonraki vasinin Hz. Ali olduğunu söyledi ve O'na biat edilmesini emretti. Ancak Emeviler Hz. Muhammed'in vasiyetine uymadılar ve halife olarak Hz. Ali'yi değil Ebu Bekir'i kabul ettiler. Bunun üzerine Halifelik Emeviler'de Aleviler Ehl-i Beyt'ten olan imamlara biat ettiler. Bu olaya fazlasıyla hiddetlenen Emevi hükümdarı Muaviye, İmam Ali'yi ve onun oğlu Hasan'dan sonra üçüncü imam olan (Hz. Ali'nin oğlu) Hüseyin'i, yanında kendisine inanan 70 kişiyle beraber Kerbela denen yerde şehit etmiştir. Zeynülabidin haricinde soyundan kimse sağ kalmamıştır. İşte Müslümanları da Alevi ve Sünni diye ikiye bölen olay da budur (Türk, 2013:41).

Gadir Humm ve Kerbela olaylarından sonra Aleviler Ehl-iBeyt soyundan gelen on iki imama biat etmişlerdir. Ancak bu durum hep böyle devam etmeyip

imamların altıncısı olan İmam Cafer es-Sadık'ın vefatından sonra imamlığın büyük oğlu İsmail'in hakkı olduğunu savunanlar zamanla Alevilik içinde yenir bir mezhep oluşturmuşlar ve "İsmailiyye" diye anılagelmişlerdir. Görüldüğü üzere Nusayrilik inancı ilk ortaya çıktığı zamandaki gibi hep aynı kalmamış zamanla bir takım ayrılıklarla ve ihtilaflarla kendi içinde değişikliğe uğramıştır. "Muhtemelen, İbn Nusayr önceleri Allah'ın Hz. Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'e hülul ettiğine Şura'iyeye mensupken daha sonra tanrısallıkta eşit olan bu beş kişinin konumlarını farklı yorumlayarak yeni bir grup oluşturmuştur" (Arslan, 2016:103). Nusayrilikte bir de Kiraziler ve Haydariler adında iki önemli fraksiyon bulunmaktadır. Bu iki yapılaşma, şarabı kutsal saymakta ve uluhiyetin sembolü olarak görmektedirler. Şarap burada Kiraziler'e göre Ay'ı , Haydariler'e göre ise Güneş'i temsil etmektedir. Bu anlamda şaraba ve şarabın yapıldığı üzüm asmalarına karşı bir aşırı yücelik ve kutsama atfederler (Küçükahmet, 2007:190).

Nusayrilerin geçmiş serüvenlerine bakıldığında pek de parlak bir manzara görünmemektedir. Farklı dönemlerde inanışlarından dolayı baskı ve zulüme maruz kalmışlardır. Her ne kadar Fransız Manda döneminde Fransız yanlısı siyasi bir eğilim benimsediklerinden dolayı biraz da olsa rahat etmişlerdir. Ancak Nusayri tarihine bakıldığında Emevi ve Abbasiler Dönemleri hariç iki önemli zulüm ve baskı dönemleri vardır. Bunlardan ilki, Haçlı Seferleri Dönemi, ikincisi ise Osmanlı İmparatorluğu'nda Yavuz Sultan Selim Dönemidir. Takriben 5 ve 6. Yüzyıllarda vuku bulan Haçlı Seferleri zamanında Alevi- Nusayriler çok geniş bir coğrafyaya (Horasan, Hazar sahilleri, Musul, Diyarbakır, Halep ve Trablus) yerleşmişlerdi. Haçlıların Nusayri halkına karşı uyguladığı baskı ve zulüme karşılık Nusayriler Antakya ve çevresine çekilmek durumunda kalmışlardır (Türk, 2013:46).

İkinci baskı dönemi olan Osmanlı Dönemi'nde 1516 yılında Osmanlı Devleti hükümdarı Yavuz Sultan Selim'in Suriye bölgesini topraklarına katmasıyla birlikte Nusayriler, Sünni bir yönetimle karşı karşıya kalmışlardır. O dönemde Nusayriler, Cebel Ensariyye bölgesinde yaşıyorlardı. Osmanlı Devleti de bünyesinde çok sayıda mezhep ve din barındırdığından dolayı, II. Selim Suriye'de düzeni tesis edebilmek için bir yandan askeri önlemler almış diğer yandan da Nusayrilerin yaşadığı bölge olan Cebel Ensariyye bölgesine Türkmenleri yerleştirerek mezhepsel dağılımı eşitlemeye çalışmıştır. Osmanlı yönetimi ayrıca 16. Yüzyılda Nusayriler'den dirhem

er-ricial adı verilen varlık vergisi almıştır. Bu vergi bir süre sonra kaldırılmıştır fakat Nusayriler üzerindeki ağır vergi yükü bitmemiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde ise Osmanlı Devleti, tashih-i i'tikad uygulamasıyla Nusayrileri Sünnileştirme çalışmaları yürütmüştür. Bu doğrultuda Nusayrilerin yaşadıkları bölgelere cami ve okul yaptırılmıştır. Bu çalışmanın amacı, dönemin Hristiyan misyonerlerinin yaptığı faaliyetlerin Nusayriler üzerinde etkili olmamasını sağlamak ve onları Hanefi inancına yöneltmekti. Başlangıçta bu uygulama başarılı gibi görünse de sonraları, bölgeye gönderilen öğretmenlerin Nusayrilere duyduğu nefret ve Sünni kesimin Nusayrilerin Hanefi inancına geçmesine şüpheyle bakmaları gibi nedenlerle uygulama başarısız olmuştur (Atlıoğlu, 2016: 165-166).

2.3.1.2.Nusayriliğin Yayılması

Nusayrilerin kaleme aldığı bazı kaynaklardaki bilgiler ışığında, İbn Nusayr, liderliği kendisinden sonra en yakın müridi olan Muhammed b.Cüdeb'e devretmiştir. “ Nusayrilere göre İbn Cüdeb, en büyük yetim sayılan Mikdad'ın enkarnasyonlarından biridir.” Cüdeb'ten sonra liderliği Ebu Muhammed Abdullah el-Cennan el-Cünbulânî ele almıştır. Kendisine Cünbulânî ismi doğduğu şehir olan Fars'ın Cünbulânî kentinden dolayı verilmiştir. Aynı zamanda Cünbulânî, “Farisi” mahlasıyla Nusayrilik içinde el-Cünbulaniyye adında yeni bir sufi tarikat da kurmuştur. El-Cünbulânî'nin Nusayrilik mezhebine tasavvufi bir anlam kazandırmış ve bu anlamda katkıları oldukça fazla olmuştur (Arslan, 2016:104).

El-Cünbulânî'nin en önemli katkılarından biri Nusayrilik inancını yetiştirdiği öğrenciler aracılığıyla çevre ülkelere yayması olmuştur. Bu öğrencilerden biri de Cünbulani'nin büyük bir hayranı olan ve ondan ders almak için türlü fedakarlıkları yapan Ebu Abdullah Hüseyin b. Hamdan el-Hasibi'dir. Cünbulânî'nin ölümünden sonra vasiyeti üzerine Alevi-Nusayrilerin başına geçen el-Hasibi, o da hocası Cünbulânî gibi Nusayriliği yaymak adına öğrenciler yetiştirmiş ve dini işler yürütmek için Halep'e yerleşti. Onun döneminde bağımsızlık kazanan tüm Alevi hükümdarlar Hasibi'nin dini hakimiyetine tabiidiler. Öğrencileri arasında dönemin çok önemli şahsiyetleri de bulunuyordu. Bunlar, Büveyhoğulları, Hamdanoğulları ve Fatımilerdi. Onlar Hasibi'ye “dinin şeyhi” anlamına gelen “şeyh'üd-din” diyorlardı. Hasibi, Hicri 346 tarihinde Halep'te vefat etti. Mezarı “Şeyh Yaprak” adıyla

müridleri tarafından ziyaret edilmekte olup aynı zamanda Nusayriler için Hac kabul edilmektedir (Türk, 2013:44).El-Hasibi'nin ölümünden sonra Nusayriliği yayma çalışmaları, Halep ve Bağdat olmak üzere iki merkezden yürütölmeye başlanmıştır. Bağdat'taki çalışmaların başına Ali İbn İsa el-Cısrî getirilirken Halep'teki çalışmalara ise Muhammed b.Ali el-Cillî önderlik etmiştir. Nusayri kaynaklara göre mezhebin Bağdat kolu 1258'de Moğol İmparatorluğundan olan Hülagi Han tarafından yok edilmiştir.

Aynı zamanda el-Hasibi'nin de öğrencisi olan el-Cillî, Nusayrilik inanç sisteminin oluşmasında ve yayılmasında etkin rol oynayan en önemli isimlerden biri olmuştur. El-Cillî Nusayriliği sadece Müslümanlar arasında Hıristiyan grupları arasında da yaymaya çalışmıştır. Halep'te kendisinden sonra cemaatin liderliğine onun öğrencilerinden biri olan Ebû Said Meymun ibn Kasım et- Taberânî gelmiştir. Kendisi, Halep'te bulunan Nusayriliğin merkezi Lazkiye'ye taşımıştır. Taberânî, Lazkiye'de Hz.Ali'nin Hz. Muhammed ile ortak olduğunu söyleyen İshâkiler'le verdiği mücadelede galip gelmiştir. Sonrasında ise o bölgenin yerel hanedanı olan Tenûhîler olmak üzere dağlık bölgede yaşayan tüm gruplar Taberânî'yi desteklemişlerdir (Üzüm, 2007:271).

Böylelikle, Lazkiye'nin Cebel Ensârîyye (veya Cebel Nusayriyye) bölgesi Nusayrilerin günümüze kadar en önemli yaşam alanı haline gelmiştir (Atlıoğlu, 2016:159). Nusayrilerin geneli için özel bir yere sahip olan ve aynı zamanda mezhebin de son dini lideri olan Et- Taberânî'nin, Suriye'deki bugünkü Nusayri halkının oluşmasında ve Nusayriliğin geliştirilmesindeki katkıları çok büyüktür. Et- Taberânî'nin ölümünden sonra Nusayri toplumu birbirinden bağımsız şeyhler tarafından yönetilmiştir.

Bilindiği üzere Nusayrilerin kutsal olarak saydıkları ve muhtemel pek çok kişi tarafından oluşturulmuş olan kitapları, Kitâb'ül-Mecmu'dur. Nusayrilerin ayin ve bayramlarıyla ilgili yazılmış en geniş kapsamlı eser de Kitâb'ül Mecmu el- Ayad'dır ve yazarı da Ebû Said Meymun ibn Kasım et- Taberânî'dir.

3.Suriye’de Nusayri iktidarı

Suriye, etnik ve dini açıdan tam bir mozaik olarak tanımlanabilir. Araplar, Kürtler, Türkler, Ermeniler, Yahudiler, Çerkezler, Yezidiler, Nusayriler, İsmaililer, Dürziler vb. birçok etnik ve dini toplumsal grup uzun zamandır birlikte yaşamaktadırlar. Bu kadar çeşitliliğin olduğu bir toplumda kargaşa ve anlaşmazlıkların çıkması kaçınılmaz olmuştur. Hafız Esad, kabilesel, etnik , ve dini bağlayıcıların yerine ulusal kimlik oluşturmak için çok çaba sarf etmiştir. Fakat gelinen nokta bunun başarılı olmadığını göstermektedir. Çünkü çok uzun zamandır Suriye’yi bir azınlık olan Nusayri ailesi yönetmektedir.

Fransızlar, ülkenin bu denli çeşitliliğe sahip olmasını kendilerine bir fırsat olarak görüp ülkeyi böl-yönet politikasıyla uzun yıllardır yönetmişlerdir. Fransızların Suriye’yi en önemli zayıflatma çabalarından biri de bugünkü Suriye ordusunun temellerini oluşturan Levant Özel Birlikleri’ni kurmalarıdır.Bu ordu Suriyeli azınlıklardan oluşturulan bir ordudur ve neredeyse yarısını Nusayriler oluşturmaktadır. Ordunun özellikle üst kademesi azınlıklardan seçilmiştir ve bazı birlikler tamamiyle Nusayrilerden oluşturulmuştur.

Nusayriler özellikle Fransız manda yönetimi esnasında Suriye’de etkin bir güç olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Suriye’nin bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren Nusayrilerin devlet bürokrasisi ve ordu içinde ciddi manada çoğunluğa ulaştığı görülmektedir. Öyle ki bağımsızlığın ilk yıllarında devletin en önemli ordu birimlerinden olan Suriye Hava Kuvvetleri’nin subay kadrosunun büyük bir kısmını Nusayriler oluşturmaktadır. Hafız Esad’ın uzun yıllar önce kademeli olarak gerçekleştirdiği bu durum, 1966 ve 1970 yıllarında Nusayrilerin Suriye’de Baas Partisi’ni ve bununla birlikte ülkenin idaresini de ele almalarına zemin hazırlamıştır. Nitekim Hafız Esad’ın 1970 yılında Suriye yönetimini ele geçirdiğinde orduda Hava Kuvvetleri Komutanı olması da bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Bağımsızlıktan sonra Suriye’yi Sünni elitler yönetmeye başladı. Bazı demokrasi denemelerinin yanı sıra birbiri ardına askeri darbeler de gerçekleşti. O dönemlerde Suriye ordusunun yönetici kadrosu Sünnilerden oluşuyordu ama her darbeyle bu üst kademe bir parça daha ayıklanıyordu. Her ayıklama operasyonu,

dışlanan subaylar Sünni olduğu için, Nusayri Alevileri ordu içinde biraz daha yükseğe taşıyordu. Hafız Esad'ın 1970 yılında gerçekleştirdiği darbeyle birlikte Nusayriler iktidarın tamamını ele alarak en güçlü azınlık olmuştur. Hafız Esad'ın yönetim stratejisi büyük oranda Nusayriler üzerine kurulmuştur.

En önemli mevkilere kendisine en yakın ve en güvendiği Nusayri isimleri getirmiş ve böylece darbeler ülkesi Suriye'yi kendi döneminde istikrarlı ve bölgesinde söz sahibi bir ülke yapmıştır (Koyuncu, 2016: 191). Esad, iktidarını sağlama almak için Nusayrileri iktidarının kilit noktalarına getirmiştir ancak Nusayri iktidarı olarak anılmak istemediği için diğer kesimlerle, özellikle Sünni kesimle de iyi geçinmenin yollarını aramıştır. Esad, Sünni çoğunluktan gelebilecek tepkilerin önüne geçebilmek ve tüm ülkeye hitap eden bir lider olduğunu ispatlamak için parti içinde ve orduda zamanla pek çok Sünni isme de yer vermiştir.

3.1.Baas Partisi

Nusayri Alevilerin yavaş yavaş güç kazandığı başka bir örgüt de Baas Partisi'ydi. Suriye'de birçok parti kurulmuştu ama Sünni elitlerin iktidarı zayıfladıkça zaman içinde öne çıkan parti, alt-orta ve köylü sınıfına hitap eden sosyalist, laik ve Pan-Arap Baas oldu. Baas'ın bu özellikleri Nusayri Alevilere cazip geliyordu (Karabat, 2013: 51-52). Baas Partisi, ilk olarak 1943 yılında "Arap Yeniden Diriliş Partisi" adıyla kurulmuştur. Bir grup Arap entelektüel tarafından kurulan partinin asıl liderleri, Batı eğitimi almış Ortodoks Hristiyan Mişel Eflak ve Sünni Müslüman Selahaddin Bitar olmuştur (Jaber, 1970 :28).

Baas Partisi kurucuları arasında Zeki Arzusi de vardır. Hatta kendisi partinin isim babası olarak bilinir. Baas fikri esas olarak Marksizm, 19.yy 'daki romantik-halkçı Alman Nasyonalizm ve geleneksel Arap milliyetçiliğinin karışımı bir ideolojiye dayanmaktadır. Partinin temelde iki ana hedefi vardı. Bunlardan birincisi; tüm Arapların tek bir çatı altında toplanıp tek bir ulus olması gerektiğini savunan Arap milliyetçiliği, ikinci hedef ise Arap sosyalizmidir. Baas Partisi, Suriye'nin önde gelen kentli elit kitlenin çıkarlarını reddediyor, aynı zamanda toplumda hakim olmayan ve ötelenmiş sınıfların, genellikle Aleviler, Hristiyanlar ve Dürziler gibi Sünni Müslüman çoğunluğun dışındaki kesimin ilgisini cezbediyordu.

“Baas Hareketi ilk kongresini 4-6 Nisan 1947 tarihlerinde gerçekleştirmiş, genel sekreterliğine Mişel Eflak atanmıştı. Tek bir Arap milleti oluşturmayı hedefleyen partinin adı da “Arap Baas Partisi” olarak kabul edilmiştir”(Gürson, 2010:56).Bağımsızlık sonrası Suriye, ard arda gelen darbeler ülkesi oldu ve ülkede huzursuzluk ve güvensizlik hakimdi. Ayrıca 1955’te imzalanan Bağdat paktı, Suriye ve Mısır yöneticilerini endişelendirdi ve 1 Şubat 1958 yılında Suriye ve Mısır birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyet’ini kurdular. O dönem Mısır’ın cumhurbaşkanı olan Cemal Abdünnasır yeni devletin başkanı oldu. Bu yeni oluşuma en çok desteği Baas Partisi verdi. Fakat ordu içindeki Nusayri Aleviler, Birleşik Arap Cumhuriyeti’nden memnun değildiler ve bu yeni devletin içerisinde kendilerinin güçlenemeyecekleri endişesini taşıyorlardı. Nitekim öyle de olmuştu.

Birlik kurulduktan sonra Nasır ile ilişkiler kısa sürede bozulmaya başlamıştır. Çünkü Nasır, birleşmeden kısa bir süre sonra Suriye’deki tüm siyasi partileri kapatmıştır, Baas Partisi de merkezini Beyrut’a taşımıştır. Nasır’ın bu süreçte bütünüyle merkezîyetçi bir sistem oluşturması nedeniyle Baasçılar duruma büyük bir tepki göstermişlerdir. “Ciddi bir hazırlık sürecinden yoksun olarak kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti, bir grup subay ve muhafazakar siyasetçinin, Abdülkerim Nahlavi başkanlığında 28 Eylül 1961’de gerçekleştirdikleri bir askeri darbe ile sonlandı” (Şen, 2004:223).

Mısır’ın Baas Partisi’ni kapatmasından sonra parti, Lazkiye bölgesine çekilmiştir. Suriye’de oluşabilecek taşkınlıkları kontrol altına alabilmek için bazı subaylar Mısır’a getirildiler, bir kısmı da ordudan ihraç edildi. 1959’da bu subaylar Baas’ın gizli Askeri Komitesi’ni kurdular.Bu komitenin liderliğini 3 Alevi ve 2 İsmaili subay üstlenmişti. Salah Cedit, Hafız Esad ve Abdülkerim Cundi önemli isimlerdi.1961’de bu subayların da dahil olduğu bazı subaylar ordudan ayrıldı ve Ayrılkıçılar ya da Bölgeciler diye bilinen ayrı bir Baas teşkilatı kurdular.

Nusayriler, Baas partisi etrafında toplanmışlar ve bazı gafil Müslümanları da kandırmışlardır. Bu parti diğer partilerle birleşerek 1961’de Mısır- Suriye birliğini yıkarak sultayı ele geçirmek için ilk adımı attılar. Daha sonra zamanın hükümetine karşı gruplarla birleşerek 8 Mart 1963’teaskeri bir inkılap yaparak idareyi ele aldılar.

Ve hala devam etmekte olan olağanüstü durumu ilan ettiler. Sıkıyönetimle idare devresinde ordudaki Müslümanları yavaş yavaş temizlediler. Ve nihayet 16 Kasım 1970’de Hafız Esad ve arkadaşları idareyi ele aldılar (Gülşehri ve Tosun, 1982: 57-58) .Daha öncesinde savunma bakanı iken 1967’de Golan Tepeleri’ni İsrail’e para karşılığı satan Hafız Esad idareyi ele aldığı ilk günlerde bir yığın vaadlerde bulunmuş, daha sonra tamamen Nusayrilerden oluşan bir orduyu kurduğunda durum hiç de vaadlerindeki gibi olmamıştır ve bu tarihten sonra da hiçbir zaman Suriye özgür bir ülke olamayacaktır.

Baas iktidarı iç siyasette başat aktörken dış politikada da kendine bir yol çizmekteydi. Bu amaç doğrultusunda Baas, Irak ile yakın ilişkiler içerisine girdi. Bu yakınlaşmayla beraber Irak ile yeni bir birlik adı altında Kahire’de bir protokol imzalandı. Ancak çok geçmeden iki ülkedeki Baas Partilerinin fikri ayrılığa düşmeleri birleşme fikrini olumsuz yönde etkiledi. Bunun neticesinde yaşanan bu siyasi anlaşmazlıklar, birbirlerine rakip iki farklı siyasi sistemin inşasına neden oldu. Baas iktidarının sağlanmasıyla birlikte Sovyetler Birliği iyi ilişkiler kurulan devletlerin başında gelmeye başladı. Baas’ın ideolojisinin sosyalist olması ve Sovyetler’in Baas rejimini hukuki olarak tanıması doğal olarak Suriye’yi Sovyetler’e yaklaştırmıştır. Suriye yönetimi her ne kadar ideolojik anlamda Sovyetler’e benzese de hiçbir zaman tedbiri elden bırakmayıp dış politikada temkinli ve dengeli bir siyaset izlemiştir. Bu denge siyaseti özellikle Esad iktidarında kendini daha çok göstermiştir (Mercan, 2012:62-63).

Arap ulusunun tek bir bayrak altında ve kendine özgün yönetim yapısıyla bir araya getirme fikrinin somut bir tezahürü olarak Baas Partisi, emperyalizme karşı direnişin tek temsilcisi olma sıfatıyla bütün Ortadoğu coğrafyasında büyük bir dikkat ve hevesle izlendi. Soğuk Savaş yıllarında Nasır’la başlayan dönemde neredeyse bunu da başarıyordu. Ancak büyük ümit ve beklentilerle kurulan birlik hayalleri yine Arap coğrafyasının etnik ve mezhepsel yönlerden bölünmüş sosyal gerçekleri yüzünden başarıya ulaşamadı. İşte bu hayal kırıklığı Baas ideolojisini ve söylemlerini de derinden etkilemiştir. Baas ideolojisi, 60’lı yıllardan itibaren totalitarizmin, acının ve gözyaşının tanımı haline geldi. Söylemi hep aşırılık ve sertlikle yan yana getirildi (Caner, 2012: 45-46).

3.2.Esat Devrimi

Hafız Esad rejiminin ana dayanaklarına bakacak olursak; istikrar üç ana sistem üzerine entegredir. Bunlar, onun gücünü kabul eden kurumlar ve Esad'ın bu kurumları kullanmadaki hüneri, bu kurumlar üzerindeki otoritesini sağlamlaştırmak için oluşturulan geniş kapsamlı bir sosyal yapı ve pragmatist ilkelere dayalı bir başkanlık sistemidir (Gürson, 2010:73). Hafız Esad yönetime geldiğinde diğer Sünni iktidar yönetimlerinden oldukça farklı bir yol izlemiştir. Bu da onu kalıcı kılmıştır. Halkın nazarında Baas Partisi bir Leninist partiydi. Bu algıyı yok etmek ve halkın katılımını arttırmak için Çiftçi birlikleri, kadın dernekleri, sendikalar, gençlik örgütleri ve meslek odaları gibi kitle örgütlenmelerini yaygınlaştırarak partinin tabanını genişletmeyi hedefledi. Daha sonra rejimin otoritesinin devlet kurumları üzerindeki etkisini arttırmak için parti organlarını kullandı. Ayrıca devlet sektöründe çalışanlar ve hizmet sektöründe bulunanlar, Suriye içinde yeni bir burjuva sınıfını oluşturdu. Ordu, “Baas”laştırılmış, kısacası ordu-parti simbiyotiği kurulmuştur.

Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın görev süresinin son aylarında Suriye’de kısıtlı da olsa bir özgürleşme hareketi meydana geldi. Devletin temel esasları ve rejimin üzerinde yükseldiği değerler her ne kadar tabu olarak kalmaya devam etse de, Şam yönetimi, rejime karşı halkta oluşan gerilimi fikir özgürlüğünün önünü kısmen açarak ve muhalefete izin vererek dindirmeyi amaçlamıştı. Beşar Esad, görev süresinin ilk yıllarında bu tutumu devam ettirdi. Esad'ın yönetime geçtiği ilk yıllarda Suriye’de siyasal alanda özgürleşme ve ekonomik alanda liberalleşme beklentileri oldukça yüksekti.Oğul Esad'ın bir glasnot hareketi başlatması ve Suriye'nin üzerini kaplayan “demir perde”yi yıkması bekleniyordu (Topal, 2016:68).

İktidara gelişinden kısa bir süre sonra 17 Temmuz 2000'deki konuşmasında Beşar Esad birçok alanda yapacağı reform ve yenilikler üzerinde durmuştu. Bunlar; idari ve ekonomik alanda yapılacak olan yenilikler, yolsuzlukla mücadele, demokrasinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, kişi hak ve özgürlüklerine saygı gibi reformlardı. Esad bu konuşması esnasında devletin yararına olabilecek yapıcı eleştirilere açık oldukları konusuna vurgu yapmıştır. Konuşmasında Suriye halkının sahip olduğu kendine özgü demokrasisini geçmişteki deneyimleri doğrultusunda

daha yükseğe taşınması gerektiğini ve bu bağlamda birçok hak ve özgürlüklerin demokrasinin doğal bir sonucu olduğunu belirtmiştir (Ayhan, 2012: 365).

Beşar Esad'ın bu konuşması ülkede olumlu hava oluşturmuş ve Suriyeli entelektüelleri harekete geçirmiştir. Uzun yıllar rejime karşı mücadele etmiş özellikle Riad Seif ve Ali Farzat gibi aydınlar değişim için baskı yapmaya başladılar. Bu tarihten sonra “reformcu hareket” adıyla bilinen toplumsal muhalefet birtakım demokrasi faaliyetleri için ilk adımları atmaya başlamışlardır. Bu reformcu hareketin arkasında iki farklı grubun olduğu gözlenmektedir. Birincisi, ekonomik liberalleşmeye dayalı girişimci grup, ikincisi ise entelektüel, gazeteci, hukukçu, akademisyen ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan aydın gruptur. Bu iki kesim bir araya gelerek ülkenin her yerinde resmi olmayan toplantılar düzenlemeye başlamışlardır.

Bu toplantıları Eylül 2000'de yazarlar, düşünürler, sanatçılar, profesörler, avukatlar ve gazetecilerden oluşan 99 aydın taleplerini içeren bir belgeyi gazetelerde yayımlamıştır. Belgede temel olarak şu esaslar ele alınmaktaydı : “1963'ten beri yürürlükte olan sıkıyönetimin kaldırılması, siyasi tutuklulara af çıkarılması, toplantı, basın ve ifade özgürlüğünün sağlanması ve son olarak da sivil özgürlüklerin genişletilmesi.(Orhan, 2011:15)

Baas rejiminin aleyhinde olmayan reform taleplerine karşı Esad yönetimi de ılımlı cevaplar verdi. Bu doğrultuda yaklaşık altı yüz tutuklu serbest bırakıldı ve bu olaydan bir ay sonra da Şam'da bulunan Mezze Hapishanesi, tamamiyle kapatıldı. Basın özgürlüğü alanında da bu dönemde oldukça önemli gelişmeler yaşandı. 2001'de ülkenin ilk özel ve bağımsız gazetesi el-Dommari'nin çıkarılmasına izin verildi. Ulusal İlerici Cephe'yi oluşturan partilere ve diğer partilere kendi gazetelerini çıkarmaları için hak tanındı.2001 yılı Ocak ayında Lübnan'da yayımlanan bir gazetede Suriyeli 1000 entelektüel, muhalif ve insan hakları savunucusunun imzaladığı bir bildiri yayımlandı.1000'ler Bildirisi olarak nitelenen bu belge, Suriye'deki hak taleplerini daha ileri bir noktaya taşıdı.Bildiride demokrasi adına pek çok madde yer alıyordu ancak bunların en çok göze çarpanları siyasal özgürlükler, güçler ayrılığı ilkesi ve çok partili döneme geçme gibi maddelerdi.

Bir önceki bildiriye nazaran bu bildiri, çok daha kapsamlı olmuş ve 2001'deki talepler listesinde doğrudan olmasa da cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yinelenmesi

konusu da eklenmişti. Aynı zamanda ilk defa halkın büyük bir çoğunluğu tarafından desteklenen, devlet müdahalesi dışında sivil toplum ve siyasal alan oluşturulması isteği de gerçekleşmesi beklenen talepler arasındaydı (Ayhan, 2012:367-368).Şuana kadarki olan süreçte devletten ciddi anlamda herhangi bir baskı veya yasaklamayla karşılaşmayan reformcular, bu noktadan sonra devletin şiddetine ve zorbalığına maruz kalmışlardır. Dönemin başbakan yardımcısı Abdülhalim Haddam reformcuları Suriye'yi, Yugoslavya ya da Cezayir gibi ülkelerin kaderine benzetmeye çalışmakla ve onları ülkede mezhepsel bağlamda bölücülük, ayrımcılık yapmakla itham etmiştir(Orhan, 2011: 16).

Rejimin bu tutumuna rağmen toplumsal muhalefet çalışmalarına devam etti ve Kasım 2005'te Şam Deklarasyonu'nu yayımladı.Şam Deklarasyonu, 99'lar Bildirgesi ve 1000'ler Bildirgesi'nin devamı olarak Suriye'deki seküler muhalefetin bir araya gelerek özgürlük taleplerini Şam yönetimine duyurma çabasının bir sonucudur. Deklarasyon'da rejimin izlediği politikalar nedeniyle ülkenin ulusal güvenliğinin ve insanların geleceğinin tehlike altında olduğu ifade edilmiştir. 30 yıldır her konuda monopoliye sahip olan rejimin otoriter, totaliter, hizipçi bir sistem kurduğu, bunun ülkenin sosyal dokusunu bozduğu ve ekonomik olarak ülkeyi çöküntüye uğrattığı belirtilmiştir(Topal, 2016:73).

Deklarasyon, Lübnan ile ilişkilerin özgürlük, eşitlik ve egemenlik ilkeleri çerçevesinde iki ülke halklarının ortak çıkarlarına göre dizayn edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu madde, muhaliflerin ilk defa rejime olan eleştirilerine dış politikayı da dahil etmeleri açısından oldukça önem taşır. Ayrıca muhalifler, Suriye'deki Kürt sorununa da demokratik çözüm getirilmesini talep ettiler. Böylece Kürt sorunu ilk defa muhalefet aracılığıyla gündeme gelmiş oldu.

Şam Deklarasyonu, Suriye muhalefetinin yaptığı son büyük barışçıl demokratikleşme çağrısı oldu. Beşar Esad'ın görevinin ilk yıllarındaki o ılımlı ortam yerini soğuk ve sert bir ortama bırakmıştır. Demokrasi ve özgürlük talepleri içeren Deklarasyon'a Esad yönetimi karşı çıkmış 2006 yılının Mart ayında tutuklamalar başlamıştır. Dolayısıyla Deklarasyona destek verip imzalayanların bir bölümü yurt dışına gitmek durumunda kalmış ve bir bölümü de tutuklanıp cezaevine gönderilmiştir. Aralarında Riad Seif'in de bulunduğu muhalefet liderlerinin pek çoğu söyledikleri sözlerden dolayı tutuklananlar arasında yer almıştır.

Yaşanan bu kısacık da olsa reform hareketi Beşar Esad'ın iktidarını sert bir şekilde sağlamlaştırmasıyla son bulmuştur. Böylece Esad'ın özünde reformcu bir tarafının bulunmadığı Suriye'de rejime muhalif olanlar tarafından dillendirilmeye başlanmıştır.

3.3.Siyaset ve Nusayrilik

Hafız Esad, Suriye'yi tek başına otuz yıl boyunca idare etti ve çok uzun yıllardır ülkede azınlık konumunda olan ve yıllarca ezilen Nusayri toplumu, kendi içinden onun gibi bir şahsiyeti çıkarmayı başardı. Aradaki bu ilişkiyi anlamak, esasında Suriye'de siyasal sistemin üzerinde durduğu dengeleri anlamak ile paralellik göstermektedir. Suriye'nin en uzun süre devlet başkanlığını yapmış ve aynı zamanda da Nusayri olan Hafız Esad, aslında Nusayrilik mezhebinin de Şia'nın bir fırkası olduğunu savunmuş ve bunu ispatlamak içinse Şii din adamlarından fetva yayınlattırılmıştır. Nusayri kelimesinin çağrıştırdığı olumsuz manâ yerine "Hz. Ali'yi seven" anlamına gelen "Alevi"yi tercih etmişlerdir. Sünni kesimin çoğunlukta olduğu Suriye'de Hafız Esad'ın yaptıkları esasında kendini ve inandığı değerleri meşru gösterme çabasından başka bir şey değildi (Atlıoğlu, 2006).

Van Dam (2000:159) bu durumu şöyle açıklıyordu:

Devlet Başkanı Hafız Esad, din ve siyaseti kesin çizgilerle ayıran seküler yaklaşımına ters düşerek bu dönemde yaptığı konuşmaların bazılarında "Allahü Ekber (Tanrı Uludur) gibi dini deyişlerle başladı; kimi iddialarını desteklemek için Kur'an'dan ayetlere bile yer verdi. Bazı durumlarda da Devlet Başkanı açıkça Müslüman olduğunu söyleme gereğini hissetti zira Sünni çoğunluğun büyük bir bölümü Alevilerin gayrimüslim olduğuna inanıyor ve sırf bu sebepten Esad'ın iktidarının meşruiyeti hakkında şüpheye düşüyordu.

Hafız Esad, Sünni kesimin gözünde İslam dışı bir mezhep mensubuydu ve Hafız Esad'ın bu imajı silmek için bir takım çalışmalar yapması gerekiyordu. Esad bu anlamda kendi mezhebine olan önyargıları kırmak ve nüfusun çoğunluğunu oluşturan kentli Sünni sınıfın muhalefetini engellemek amacıyla çok çaba sarf etmiştir. Bu çabaların en büyüğü şüphesiz Esad'ın Sünni kesimi kendisinin Müslüman olduğuna ikna etmek adına 1970 anayasasına "devlet başkanının Müslüman olması" maddesini koydurtmasıdır. Bunların yanı sıra tüm kamuoyunun

önünde oruç tutma, namaz kılma gibi İslam'ın şartları olan ibadetleri yerine getirmiş ve Lübnanlı Şi'i din adamı Musa es-Sadr üzerinden Şiiliği İslam'ın içinden tanınmasına yönelik çalışmalar yapmıştır. Esad ayrıca ülke için Sünni din adamlarından oluşan bir ulema sınıfı oluşturmuş ve Nusayri bölgeleri de içine alacak şekilde pek çok yere cami inşa ettirmiştir (Atlıoğlu, 2016:175-176).

Tüm bu çabalarına rağmen Hafız Esad 1970'lerde Müslüman Kardeşler örgütü etrafında birleşen Siyasal İslamcı Sünni çoğunluğun silahlı muhaliflerinin isyan çıkarmalarının önüne geçememiştir. Siyasal İslamcılar rejime yönelik hoşnutsuzluklarının eksenine mezhep ayrılığını koymuş ve yapılan bu müdahaleyi Müslüman (Sünni) – Kâfir (Nusayri) mücadelesi olarak lanse etmişlerdir. Hafız Esad'ın oluşturduğu bu yeni merkezi yönetimde, Nusayri devlet kademelerinde ve orduda kilit noktalara yerleştirilmişlerdi. Esad, Sünni sınıfın tepkisini çekmemek, sadece tek bir azınlığa ait devlet yapılanması oluşturmadığını ve kendisinin ulusal bir başkan olduğunu ispatlamak adına kamuda ve ordunun bazı yerlerinde Sünnilere de görevler vermiştir. Her ne kadar ulusalcı bir imaj çiziyor gözükse de aslında Hafız Esad, bu konuda doğru hamlelerde bulunmuş ve Nusayri subayları ordunun istihbarat ve güvenlik bölümlerine yerleştirmişti. Hatta öyle ki Hafız Esad'a en yakın olan subaylar "Baronlar" olarak nitelendirilmişti (Yazıcı, 2012).

Hafız Esad'ın yönetim anlayışındaki en önemli sorunlardan birisi de tüm tek adam rejimlerinde olduğu gibi devlet yönetiminde sadakatiyle kendini ispatlamış olan Nusayri iktidar seçkinlerinin güçlerini arttırıp Esad otoritesine karşı bir tehdit unsuru olup olmayacaklarıydı. Nitekim öyle de olmuştu. Suriye siyasi tarihinde bunun ilk örneği 1970'li yılların başında Esad yönetimine karşı ilk askeri darbenin Esad'a en yakın olan Nusayri seçkinler tarafından gerçekleştirilmiş olması olayı olmuştur. Hafız Esad kendisine yapılan bu ihaneti karşılıksız bırakmamış ve 1971'in Haziranında eskiden beri rakibi olan Salah Cedit'e askeri darbe planlarken yardım ve yataklık eden Nusayri subayları tutuklattırıştır. Bu olaydan 1 yıl sonra da bu kez Salah Cedit'in kuzeni İzzettin Cedit yeni bir darbe girişiminde bulunmuş ancak başarılı olamamıştır.

3. BÖLÜM: SURIYE’DE BAAS PARTİSİ VE DİN-İKTİDAR İLİŞKİSİ

1. SURIYE’DE BAAS PARTİSİ İKTİDARI

Suriye Baas Partisi 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Suriye siyasetinde etkin bir güç olmaya başlamıştır. Parti, yalnızca siyasette değil toplumsal hayatı şekillendirme noktasında da önemli rol oynamıştır. Suriye bağımsız bir ülke olduğu dönem itibariyle siyasetine Arap Sosyalizmi ve Arap milliyetçiliğinin harmanlandığı Baas Partisi yön vermiştir (Özkoç, 2008:7).

Suriye tam olarak bağımsızlığını kazanmadan önceki süreçte 1940 yılında kurulan Baas Partisi, kurulduğu dönem ve sonrasında önlenemez şekilde güç kazanmaya başlamıştır. Baas Partisi Suriye dışında Irak gibi diğer ülkelerde de Arap milliyetçiliği etrafında kurulmuş ve kısa sürede teşkilatlanmışlardır (Çelikkol, 2015:34). “Tüm Arapların özgür ve sosyalist bir düzen içinde ve tek bir devlet altında toplanmasını amaçlayan Baas ideolojisi, Arap milliyetçiliği ve sosyalizmden kaynaşmasından meydana gelmiş, birlik, özgürlük ve sosyalizm i ilke edinmiştir “(Ertürk, 2011:46). Bu bölümde, Baas Partisinin kuruluşu, gelişimi ve Suriye siyasetine verdikleri yön incelenecektir.

1.1. Baas Partisi’nin Kuruluşu

“Baas partisi, hemen hemen hepsi Batı eğitim almış ve liderliğini Ortodoks Hıristiyan Mişel Eflak’ın ve Selahaddin Bitar’ın yaptıkları Suriyeli bir grup Arap entelektüeli tarafından 1943’te Arap Yeniden Diriliş adıyla kurulmuştur” (Özkoç, 2008:33). Eflak ve Bitar Fransa’daki yüksek öğrenimleri sırasında tanışmışlar ve sosyalist düşünceyi yakından tanıma ve deneyimleme imkânı elde etmişlerdir. 1932’de ülkelerine döner dönmez ideolojilerini öğrenciler aracılığıyla yayarak hatırı sayılır derecede bir kitle oluşturmayı başarmışlardır. Bu sayede Suriye halkının içinde bulunduğu manda durumunda ihtiyaç duydukları bağımsızlık arzularına cevap vermişlerdir. Harekete ismini veren kişi de aynı zamanda bir Nusayri olan Zeki Arzusi’dir (Gürson, 2010:55).

Arapça’da “yeniden diriliş” anlamına gelen Baas Hareketi, Suriye üzerinde Osmanlı egemenliği sona erdikten sonra yayılma imkânı bulan Pan-Arap hareketini

savunanların örgütlendiği bir yapının genel adıdır. Partide yukarıda adı geçen kurucuların yanı sıra, değişik kaynaklarda Ali Cabir, Abdullah Abdul Acim, Cemal Ataşi, Sami el Durabi ve Musa Rizik gibi kişilerin de parti kurucuları arasında isimleri geçmektedir. Baas hareketi, diğer Arap ülkelerindeki radikal sağ ve sol görüşlerinden farklı ideolojileri savunduğundan dolayı Arap coğrafyasına adeta yeni bir soluk getirmiştir. Partiyi diğer partilerden ayıran en önemli farklardan biri de Suriye kimliğinden ziyade Arap kimliğini inşaa etme çabası olmuştur ve parti bunun gerekliliğini her fırsatta dile getirmiştir (İnce, 2017:272).

Baas Partisi, tepeden inme bir yöntemle kurduğu 'Bonapartist bir rejimle' yeni bir devlet anlayışı geliştirmiş, toplumu feodal ve geleneksel yapısından kopararak modernleştirmeye çalışmıştır. Fransızların ülkeden çekilmelerinin ertesinde resmîyet kazanan partinin ilk kongresi 1974 yılının Nisan ayında birlik, özgürlük ve sosyalizm ideolojileri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Kongrede üç temel ilke esas alınmıştır. Bu ilkelerden birincisi, öncelikle yapılması gereken iş bölünmüş halde olan Arap halklarını birleştirmek ve İslam'ı Arapların ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamaktır. İkinci olarak Arap halkı yabancı işgalinden ve etkisinden kurtarılmalıdır. Bu maddenin konulmasının yegâne sebebi; Baas Partisi'nin kurulduğu yıllarda Arap yönetimlerinin büyük bir çoğunluğu sömürü ve işgal altındaydı ve bu durum Baas Partisi'nin birincil meselelerinden biri olmuştur. Üçüncü ilke ise zenginlik ve güç bir zümre veya seçkinlerin elinden alınıp bu güce devlet sahip olmalıydı. Bu şekilde sosyal adalet ile toplumda huzur ve refah sağlanmalıydı. Parti bu madde ile sosyalizm aracılığıyla toplumda var olan eşitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlamaktaydı (Ataman, 2012:14).

Baas Partisi 1953 yılında Ekrem El-Havrani'nin liderliğini yaptığı Arap Sosyalist Partisi ile birleşerek gücünü daha da arttırdı. Birleşmeden sonra partinin adı Arap Baas Sosyalist Partisi olarak değişti (Şahin, 2011:108). Baas Partisi kurucularının her birinin farklı bir kimliğe sahip olmaları (Hıristiyan, Sünni Müslüman ve Nusayri) sayesinde ortaya kompleks bir dini yapı çıkmaktaydı. Bu durum Baas'a seküler bir özellik kazandırıyor. Tüm farklı etnik unsurları Arap ulusu kimliği adı altında toplamak isteyen parti için mevcut dil tanımlamasıyla bir milliyetçilik düşüncesi oldukça uygulanabilir görünmekteydi. Milliyetçi hareketlerin tamamında görülen elit kesimin ilgisi, Baas Partisi'nde de göze çarpılmaktaydı. Parti

içerisinde öğretmen, doktor, subay, mühendis gibi elitlerin yanı sıra köylü gibi aşağı kesimden de insan vardı. Bu durum aslında parti tabanının ne kadar geniş olduğunu kanıtlar nitelikteydi. Ayrıca Bitar'ın ve Eflak'ın öğretmen olmaları da, Baas'ın öğretici misyonu ilk sıraya almasında çok önemli bir etkiye sahipti. Çünkü Bitar'a göre milliyetçiliği yaymanın en iyi ve etkili yolu ancak eğitim ile mümkün olabilirdi (Tıǧlı, t.y :2).

Yukarıda da belirtildiği gibi Baas'ın kurucularının farklı dini kimliğe sahip olmaları, İslam'ın Baas ideolojisindeki yerinin önüne geçememiştir. Arap milliyetçiliği ve sosyalizm temelleri üzerine kurulan parti ilkeleri, aynı zamanda laik devlet bir devlet yapısı öngörmekteydi. Baas, Sünni çoğunluğun baskılarından dolayı çekinen dini azınlıklar için cazip geliyordu. Yalnız Suriye'deki bu laik yapı dinin ve siyasetin birbirinden ayrılması durumuna hizmet etmemiş bu laik görüntü altında aslında yalnızca bir azınlık sınıfının iktidara gelmesi ve devam etmesi gayesiyle çalışmalar yapmıştır. Bunun en güçlü kanıtı; parti içerisinde ordu, istihbarat ve teşkilat birimlerinin kilit yerlerine sadece bir azınlık grubu mensubu kişilerin seçilmesidir. Buradan da anlaşılacağı üzere laiklik sadece amaç değil araç olmuştur (Çelikkol, 2015:35).

Suriye'de Baas partisi kurulduğunda özellikle ordu Alevi ve Dürzi kesim başta olmak üzere bazı azınlıkların ilgisini cebzetmişti. Sünni elit kesim ise askerlik mesleğini küçümsüyor ve açıkçası kendilerine lâıyk bulmuyorlardı. Bu yüzden Baas Partisi düşük ve orta sınıfın müttefik oldukları bir saha oluşturmuş oldu. Çünkü partinin milliyetçi ve popülist yapısı bu iki sınıfın çıkarlarını en iyi şekilde gözetiyordu. İlerleyen süreçte gerçekleşecek olan Baasçı devrim de Suriye'de bağımsızlık döneminden beri süregelen sınıfsal mücadelenin doğal bir sonucu olmuştur. Radikal Baas devrimi Suriye'deki neredeyse tüm dengeleri yerle bir etmişti. Ordunun Baaslaşması nedeniyle üst düzey Sünni subaylar tasfiye edilmiş onların yerine alt tabakadan azınlıklar yerleştirilmişti. Bu dönemde yoğun olarak gerçekleşen sınıfsal mücadeleler de toplumu politize etmişti. Özellikle 1967 Arap-İsrail savaşındaki yenilginin de üzerine Suriye toplumu yeni bir iç karışıklığı kaldıramayacak duruma gelmişti. Bu noktada o dönem general olan Hafız Esad, ulusal birliği amaç edindi ve o yönde girişimlerde bulundu. Ancak bu durum da yeni bir mücadeleyi, Baas'ın kendi içindeki hesaplaşmaları, beraberinde getirmişti

(Gürson, 2010:58-59).Henüz liderliğinin ilk yıllarında Hafız Esad Baas Partisi'nin ülke içerisinde devletin ve toplumun liderliği gibi eşsiz bir pozisyonu olduğunu ilân etmiş ve otomatik olarak diğer siyasi partileri hukuk dışı bırakmıştır (Özdemir, 2016:86).

1.2. Baas Partisi'nin İdeolojisi

Baas Partisi, üç temel ideoloji etrafında şekillenmektedir. Bunlar; birlik, özgürlük ve sosyalizm. Bu anlamda, düşüncelerini yaymak adına parti, bir de el-Baas adında gazete çıkartmış ve yönetimine de Mişel Eflak getirilmiştir. Mişel Eflak, gazetede yazdığı bazı yazılarından da anlaşılacağı üzere, Arap halklarının ezilmişliğini yok etmek ve onların kaderini değiştirmek için kendini “devrimci bir aktivizme” adanmıştır. Dini yapı itibariyle Hıristiyanlığa mensup olmasına karşın o İslam'ı Baas için bütünleştirici bir unsur olarak görmüş ve Arap ruhu ile İslamiyet'i adeta özdeşleştirmiştir. Bu noktada ilk hedef, tek bir Arap ulusunun yaratılması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hourani (2014:387)'ye göre Eflak'ın bu doktrini kapsayıcı şekilde Arap özellikteydi ve aynı zamanda Arap ulusunun varlığını savunmaktaydı. Kişi ile içinde bulunduğu insanlar arasındaki milli bağ, esasında siyasal erdemini ta kendisiydi. “Dili Arapça olan, Arap topraklarında yaşayan ve Arap ulusuna ait olduğuna inanan kişi için bu bağ, ancak Arap bağı olabilirdi. İslam dini Arapların ‘ulusal kültürüydü’. Arap benliğinin tabiatının gerçek bir görüntüsü, mükemmel ve sonsuz sembolü.Bu sözleriyle Hourani'nin bütün Arap milletlerini eşit düzeyde ele aldığını ve İslam'ın bu doktrinde sarsılmaz bir yere sahip olduğunu görmekteyiz.

Baasçılığın temel ilkelerinden ilki olan Arap milliyetçiliği (birlik)nden sonra ikinci olarak sosyalizm olgusuna bakmak gereklidir. Baas'ın savunduğu sosyalizm anlayışı ile beraber “Arap sosyalizmi” veya “İslami sosyalizm” gibi kavramlar da konunun uzmanlarına tartışma konusu olmuştur. Hemfikir olunan nokta şudur ki Baas'ın sosyalizmi ne Sovyetler Birliği'ndekinin birebir aynısı ne de ondan tamamen kopuktur. Mişel Eflak bu nokta için: “*Sosyalizm bizim için milli koşullara ve ihtiyaçlara yarayan bir araçtır. Bir felsefeye temelli ya da normatif bir eylem olarak da bakılmamalıdır. Bu sadece milliyetçilik ağacının bir dalıdır*”(Çağ, Eker,2015:62).

Eflak, sosyalizmi tanımlarken onun Arap dünyasına has özellikleri olduğunu ve Avrupa'dan ithal edilemeyeceğine de vurgu yapar. Kısacası Arap Sosyalizmi, Arap dünyasına dönüştürülmüş şekliyle ele alınmalıdır. Eflak burada elbette ki batı sosyalizmini tamamen reddetmez ve ondan soyutlamaz. Arap dünyasında ideoloji olarak sosyalizm, bağımsızlık elde edilir edilmez gerçekleşmesi gereken açık bir hedeftir. Eflak'ın buradaki sosyalizm anlayışı komünizm ile de benzer algılanmıştır. Kendisi bu anlamda zaman zaman eleştirilere maruz kalmıştır. Ancak Moskova'nın desteklediği komünist ideolojinin aksine, Ortadoğu'daki sosyalizmde dışardan herhangi bir yardım söz konusu değildir. Baas Partisi'nde sosyalizm, milliyetçi bir ihtilalin parçası haline gelmiştir (Atay, 2000:133).

Baasçılığın köşe taşlarından bir diğeri yukarıda da belirtildiği şekilde özgürlük yani hürriyettir. Buradaki özgürlük kavramı ile kastedilen sadece bireysel özgürlük değildir. Hem bireyin hürriyet, inanç, seçme ve seçilme gibi demokratik özgürlükleri hem de ulusların sömürgeci emperyal devletlere karşı mücadeleler sonucu elde edecekleri özgürlükler vurgulanmaktadır. Eflak, Arap Birliği'ne giden yolda tüm engelleri aşabilecek yegâne unsurun bireyselden ziyade kolektif bir hürriyet olması gerektiği inancındaydı ve onun hürriyet anlayışı bağımsızlık ile birebir aynı anlamı taşıyordu. “ Baasçı düşüncedeki hürriyet ideali, bireysel ya da ulusal düzeyde olsun, Arap birliği gerçekleştirilemedikçe başarılmazdır” (Özkoç, 2008:53-54). Çünkü her Arap ülkesi sömürge devletlere bireysel mücadelede başarılı olunamasa da ulus olarak hep birlikte karşı çıkabilirdi. Bu nedenle hürriyet, Arap milliyetçiliği kavramı ile direkt olarak alâkalı olmakla birlikte birleşik Arap devletinin oluşturulması için olmazsa olmazlardan bir tanesidir.

Arap birliği mücadelesi, esasında modern devletlerin ilerlemek için sömürge anlayışına karşı verilen bir savaştır. Sosyalizm evresinden bir önceki aşama Arap ulusların birleşmesidir. Bu aşama gerçekleşmeden sosyalizm gerçekleşemez. Arap ülkeleri aynı zamanda ekonomik güç anlamında tek başlarına yetersizdirler. Salah Bitar'a göre bu anlamda Arap uluslarının ekonomik ve toplumsal ilerlemeyi tek başlarına ayrı ayrı başaramayacakları aşikârdır.

Arap milliyetçiliğini gerçekleştirme yolunda Baas partisi kurucuları, Suriye'nin ve Mısır'ın birleşmelerine Mısır devlet başkanı Nasır'ın da desteğiyle öncü olmuşlardır. Fakat bu birleşmenin sonuçları her iki tarafın da yararına olmadığından ittifak 1961'de dağılmıştır. Bu olayın sunucunda dönemin diğer partileri gibi Baas partisi de kapatılmıştır. Ancak Baas'ın etkileri partinin kapanmasıyla azalmamış tam aksine Arap coğrafyasına uzun süre hükmedecek bir ideolojinin adı olmuştur. Bu hareket ilerleyen süreçte kendini tekrar oluşturabilecek bir ortamı elde etmiştir. 1962 yılında tüm Baasçıların katıldığı bir kongre düzenlenmiştir. Bu kongre Baasçı yapılanmanın ve Suriye'nin geleceği açısından oldukça büyük öneme sahipti. Kongre sonrasında parti yönetimi tamamen yenilenmişti. Bunun yanı sıra partide Arap birliği karşıtı ideolojisiyle ön plana çıkan Hourani bu kez partiden uzaklaştırıldı. Bu tasfiyeden sonra Suriye'nin Mısır ve Irak ile yeni bir birlik kurmasını isteyen Baasçılara devlet kademelerinde yerler temin edildi. Fakat bu yapılanlara rağmen parti içinde farklı sesler çıkmaya başlamıştı. Bu birlikteliği onaylamayan, Sovyetler ile ilişkilerden memnun olmayan ve sosyalist uygulamaları eleştiren bir grup vardı. Diğer tarafta ise Arap birliğini sağlamak adına birleşmeyi onaylayan grup vardı. Bu şekilde parti iki kanada ayrılmış oldu. Kısa zaman içerisinde bu iki grup iktidar mücadelesi vermeye başladılar (İnce, 2017:272).

Kendilerini Eski Muhafızlar (Old Guard) olarak tanımlayan grup ideoloji olarak Arap birliğini savunuyorlardı. Bu grubun öncü isimleri ise Mişel Eflak, Saladaddin el-Bitar ve Sünni mezhepten olan General Emin el-Hafız idi. Diğer grup ise kendilerini Bölgeselci Kamp (Regionalist Camp) olarak ilân etmişlerdi. Bu grupta ise Salah Cedid, Muhammed Umran ve Hafız Esad gibi azınlık olan bazı subaylar yer alıyordu ve öncelikleri Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler geliştirmektir. İkinci grup aynı zamanda Nusayrileri de temsil etmekteydi. Aynı zamanda ikinci grubun söz sahibi olduğu durumlar birinciye göre fazlaydı çünkü buradaki subaylar Fransız Manda döneminde kendilerine ordu içerisinde iyi kadrolar edinmişlerdi. Bundan dolayı Suriye siyasetinde oldukça etkindiler. Bu da gösterir ki Hafız Esad'ın Suriye siyaset sahnesine çıkması Baas partisi aracılığıyla gerçekleşmiştir.

1.3.Baas Partisi ve Esat Ailesi

Nusayri bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Hafız Esad, bulunduğu dönemdeki kendi genç yaşlıları gibi Baas Partisi'nin sosyal reform fikirlerini ve uygulamaları karşısında heyecanlanmış ve partiyi kendine oldukça yakın hissetmişti. Henüz on altı yaşındayken parti içerisine girmeyi başardı ve aktif olarak çalışmalarına katılmaya başladı. Hafız Esad, 1951'de akademiye girdi ve 1950'lerin sonunda artık usta bir pilot aynı zamanda subaydı. Subaylığı ve pilotluğunun yanı sıra Baas Partisi için örgütlenme çalışmaları da yürütmekteydi. Esad ve bazı subay arkadaşları 1963'te darbeyle Baas Partisini iktidara taşıdılar (Cleveland, 2008:442-443).“1963'te gerçekleştirdikleri darbe sonrasında Baas Partisi Suriye'deki tek resmi siyasi parti olarak başa geçmiştir. Küçük bir askeri grubun bir araya gelmesiyle oluşan Baas Partisi başta ordu-parti simbiyozu olarak ortaya çıkmıştır”(Özdemir, 2016:85).

Esad'a sadık olan bazı subaylar 1966'da parti içi bir darbeyle Emin el-Hafız'ı devirdiler ve Baas'ı ilk kurucu kadrodan tamamıyla temizlediler. Bu arada Salah Bitar ve Mişel Eflak da ülkelerini terk etmek zorunda kaldılar.1970'te yapılan kansız bir darbe ile Baas Partisi bütünüyle Hafız Esad'ın kontrolüne girmiştir. Esad yönetimi ele aldıktan sonra sistemli şekilde ilerlemeyi seçti ve iktidar hiyerarşisine akrabalarını ve kendisine sadık yardımcılarını getirmişti. Bu anlamda Esad'ın başarısı tek başına bir zafer değil aynı zamanda Alevi toplumunun da zaferiydi. Alevi subaylar orduda ve güvenlik birimlerinde önemli görevler almışlardı. Bunların yanı sıra Esad'ın aile üyeleri de ordu dışındaki özel kuvvetlerin başındaki mevkilere getirilmişlerdi. Bunlardan en önemlisi de Savunma Birlikleri'nin başına getirilen Hafız Esad'ın küçük kardeşi Rıfat Esad idi.

1984 yılında Hafız Esad ve kardeşi Rıfat Esad arasında soğuk rüzgârlar esmekteydi. O dönem abisi Hafız Esad'ın geçirdiği kalp rahatsızlığını fırsat bilen Rıfat Esad, yönetime askeri bir darbe düzenlemek istemiş ancak başarılı olamamıştı. Hafız Esad iyileştiğinde kardeşini görevden aldı ve belli bir müddet sonra da Fransa'ya sürgüne gönderdi. Uzun bir süre ülkesine dönemeyen Rıfat Esad, böyle bir darbe girişimine bir daha kalkışmaya cesaret edemedi. Hafız Esad'ın diğer küçük kardeşi Cemil Esad ise Lazkiye milletvekili olarak mecliste görev yapıyordu. Zaten onun başka bir siyasi amacı da hiç olmadı.

Esad ailesinin yönetim şekli oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Başka milletten olan birisi, bu sistemi kavrayamayabilir. Bu sistem dahilinde Suriye’de bakanlar kurulu, parlamento ve bakanlıklar Esad’ın elindeki oyuncak gibidir. Bu nedenle de bu kurumlar Suriye yönetiminde hiçbir zaman aktif olarak görevlerini ifa edememişlerdir. Bu durumda Suriye’yi asıl idare edenler, bizzat aile üyelerinin yer aldığı ordu-parti, güvenlik ve istihbarat kurumlarıydı. Burada ordu ve istihbarat teşkilatları, meclise veya hükümete karşı sorumlu olmayıp yalnızca Esad hanedanına (önce Hafız Esad’a sonra Beşar Esad’a) hesap verirlerdi (Hacızade,2017).

Ekonomi de dahil pek çok sektörde Esad ailesinin hakimiyeti bulunmaktaydı. Bu sektörden kazanılan paralar, aile üyelerinin ve yakın akrabaların ceplerini doldurmaktaydı. Durum daha da genişleyip aileden ve aileyle iyi ilişkiler kuran birtakım üst düzey bürokratlar, ordu ve istihbarat mensupları, çeşitli baskı ve tehdit yoluyla bazı Sünni şirketlerin mal varlıklarını kendi zimmetlerine aktararak servetlerine servet kattı. Esad ailesi içinde yine kendine aslan payı alanlardan biri de Beşar Esad’ın kuzeni Rami Makhlouf’tur. Beşar Esad kendisine çok güvendiğinden dolayı Esad’ın servetini yöneten kişi de odur. Suriye halkı Makhlouf’u yolsuzluk ve oligarşinin canlı örneği olarak nitelendirirler.

Hafız Esad’ın kendi gibi Nusayri Alevileri ülkenin bu denli önemli mevkilere yerleştirmesi boşuna değildi. Esad keskin bir zekâyâ sahip aynı zamanda ileri görüşlü bir liderdi. Suriye’nin etnik haritası göz önüne alındığında yıllardır Sünni iktidarlar tarafından idare edilen bir ülkede birdenbire bambaşka bir etnik azınlık olan Nusayrilerin başa geçmesinin elbette ki bir siyasi ve toplumsal bedeli olmalıydı. Hafız Esad, bu durumları çok önceden ince ince plânladığı ve yaşanabilecek olayları muhtemel görebildiği için bunun önlemini çok öncesinde almıştı. Baas Partisi Esad’ın amacına giden yoldaki en iyi araçtı. Parti içerisinde azınlık olarak Nusayrilerin örgütlenmeleri ve sonrasında da iktidarı ele geçirmelerinin hiçbirisi esasında tesadüf değildi. Hepsi iyi bir plânın parçalarıydı. Son olarak Baas Partisi ve Esad ailesi arasındaki ilişkiyi toparlayacak olursak; yukarıda da söylendiği gibi Baas Partisi, Esad hanedanının güce ulaşması bakımından yalnızca bir iktidar aracıydı. Burada amaç, yıllardır horgörölmüşlüğün, dışlanmışlığın ve ezilmişliğin öcünü alabilmek için fırsat yaratmaktı. Bu fırsat nihayetinde geldi ve Esad ailesi halâ Suriye’yi yönetmektedir.

2. BAAS PARTİSİ'NDE İKTİDAR MÜCADELELERİ

Suriye siyasetini 1960 yılları boyunca incelediğimizde, başarılı veya başarısız pek çok darbenin gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu darbelerin ilki, aynı zamanda 1961 yılında Mısır ve Suriye'nin birleşiminin bozulmasına da sebebiyet veren “Ayrılıkçı Darbe” idi. Bu tarihten 1963 yılına kadar yönetimde etkili olan ayrılıkçı rejim, Baas Partisi'nin kurulduğu yıllardaki ideolojiden tamamen sıyrılmayı ve ayrılmayı temsil etmekteydi. 1963'te gerçekleşen bir darbeyle Baas iktidarı tekrar yönetime geldi ancak bu darbe istikrarsızlar ülkesi olan Suriye'de ne ilkti ne de son olacaktı. 1966 yılına gelindiğinde Baas Partisi içerisindeki radikal kesim birçok tasfiye ile birlikte yeni bir darbe gerçekleştirdi. Yapılan bu son darbe ile Baas Partisi ruhunu simgeleyen sosyalizm ideolojisi son buldu. Aynı zamanda darbe, Baas Partisi iktidarının radikal evresini de başlatmış oldu (Özkoç, 2008:95-96).

Baas Partisi'nin askeri komitesinin başarılı ve parlak subayları olan Muhammed Umran, Salah Cedit ve Hafız Esad arasında 1964 yılından beri çekişmeli olarak sürekli bir iktidar mücadelesi göze çarpmaktaydı. Sonraki süreçte bu durum Baas Partisi'nin Lazkiye bölgesindeki şubelerinde halihazırda var olan ayrılıkları da etkiledi. Her ikisi de Lazkiye doğumlu ve Alevi mezhebine mensup olan Cedit ve Esad arasındaki çekişme 1969 ve 1970 yıllarında doruk noktasına ulaşmıştı. Geniş çapta ikisi de Baas Partisi içindeki güçlerini daha da arttırmak amacıyla parti bölgelerindeki kontrollerini güçlendirmeye çalıştılar. Partinin Lazkiye şubesini genel olarak kontrol eden Salah Cedit'in taraftarları, 1969'da parti içindeki Esad yanlılarını temizlediler. Hafız Esad, Cedit'in bu hamlesine hiç vakit kaybetmeden karşılık verdi ve Lazkiye şubesi yönetiminin tutuklanması emrini verdi. Boşalan yönetime de daha önce Cedit'in tasfiye ettiği kendi yandaşlarından birinin yerleşmesini sağladı. Ancak sendika seçimlerinde Esad'ın taraftarlarının aday olmalarına yönetim tarafından ceza olarak partiden tasfiye edilmesi verilince, Hafız Esad Baas Partisi'nin Lazkiye şubesini tamamen kapattı. Yerel partiye üye olan Lazkiye valisine ev hapsi cezası verildi (Van Dam, 2000:116).

Adil Na'isah, Suriye Bölge Komutası'nda Alevi olmayan tek üyeydi aynı zamanda da komutanın genel sekreteriydi. Bu olaylardan nasibini alanve Cedit yanlısı olan Na'isah Tartus'da tutuklandı ve şehri terketmeye zorlandı. Esad özellikle

Tartus ve Lazkiye’de olabildiğince sert önlemler aldı. Bu konuda kendisi farklı şehirlerdeki askeri istihbarat birimlerine talimat vererek parti komutası üyelerinin sivil örgütle herhangi bir irtibatla olmamaları gerektiği emrini verdi. Aksi takdirde tutuklamaların olabileceğini işaret etti. Esad’ın 1969 yılının ikinci ayında aldığı bu sıkı tedbirler darbeyi anımsatıyordu. Üstelik olaylar sadece bunlarla da bitmiyordu. Esad’ın askerleri Şam ve Halep radyo istasyonlarının binalarını ve Baas Partisi’nin kontrolünde olan aynı zamanda Suriye’nin iki büyük gazetesini el-Baas ve el-Thavrah’ı ele geçirdiler. Bu olaylardan yaklaşık bir ay sonra, Şam’da Olağanüstü bir kongre toplandı. Kongrede Esad ve Cedid yanlıları arasında her ne kadar bir uzlaşma sağlanmış görünse de aslında tam olarak başarılı olunamadı. Çözüm olarak ‘ikili sulta’ önerildi ve Esad’ın Suriye Silahlı Kuvvetleri’ni, Cedid’in ise partinin sivil kanadını kontrol etmesi kararlaştırıldı.

Gerçekleşen bu kongreden kısa bir süre önce,ulusal güvenlik sistemlerin kontrolüyle görevli ve Cedid yanlısı Albay Abdülkerim el-Cundi’nin karargâhı Esad’ın askerleri tarafından kuşatıldı. Yardımcılarından bazıları kaçırıldı veya tutuklandı. Bu olayların ardından Abdülkerim el-Cundi intihar etti. Bu sırada Cedid’in Alevi olmayan yandaşlarının en önemlileri de ya tutuklandı ya da tasfiye edildiler. Zaten el-Cundi de Alevi değil İsmaili mezhebine mensuptu. “ Bu gelişme, dolaylı olarak Cedid ile Esad yandaşları arasındaki iktidar mücadelesinin Alevi cemaati ile sınırlı kalması sonucunu doğurdu” (Van Dam, 2000:118). Esad 13 Kasım 1970’te emrindeki askerlere partinin sivil kanadı ile Baasçıların hakimiyetindeki halk örgütleri kurumlarının işgal edilmesi ve Salah Cedid ile devlet başkanı olan Nur el-Din el-Atasi’nin tutuklanması emrini verdi. Salah Cedid tutuklandığı Kasım 1970’ten öldüğü tarih olan Ağustos 1993’e kadar kalan ömrünü Şam’daki el-Mazzah hapisanesinde geçirdi. Alevi Tümgenereal Muhammed Umran ise 1972’de sürgünde yaşadığı Lübnan’da öldürüldü. Baas Partisi’nin sivil kanadı, Esad iktidarı döneminde eski gücüne bir daha hiç ulaşamadı. Hafız Esad Şubat 1971’de ülkenin ilk Alevi devlet başkanı oldu. Böylece Suriye’de Sünni başkan geleneği de son bulmuş oldu.

,2.1. Ayrılıkçı Dönem (1961-1963)

Suriye'nin Mısır ile olan birliği, 1961 yılına gelindiğinde çeşitli sebeplerden ötürü sarsılmaya başlamıştı. Bu sebepleri Mısır'da uygulamaya konulmuş olan reformların Suriye'nin ekonomik ve toplumsal yapısına bakılmaksızın dayatılması, Birleşik Arap Cumhuriyeti'yle birlikte Kahire'de kurulan hükümette Suriyeli siyasetçilerin sayıca az olması ve 1958'de Irak'a devlet başkanı olan Abdülkerim Kasım'ın "önce Irak" politikasıyla gerçekleştirilmek istenen Arap birliği hayalinin sekteye uğraması şeklinde sıralamak mümkündür. Bu birleşme, başlarda tüm Arap dünyasında olumlu bir hava yaratmışsa da 1961 yılı Eylül'ün sonlarında gerçekleşen darbe, bu birleşmenin devam edemeyeceğini açıkça göstermiştir. Bu yüzden Birleşik Arap Cumhuriyeti, 28 Eylül 1961 yılında muhafazakâr Müslüman Sünni elit subayların gerçekleştirdiği bir darbe ile sona ermiştir (Özkoç, 2008:97).

Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta şu ki, bu birleşmeye son veren askerler Sünnilerdi. Bu Sünni subaylardan özellikle Şamlı olanlar dikkat çekmekteydi. Darbenin planlayıcısı ve lideri de yine Şamlı yarbay Abdu'l-Kerim en-Nahlavi idi. "Mısır ile gerçekleştirilen birliktelikten ayrıldığı içindir ki bu döneme "Ayrılıkçı Dönem" denmiştir (Akdemir, 2000:218). Birliğin devam ettiği sıralarda Suriye'nin kritik askeri bölgelerinin büyük bir kısmına Şamlı Sünniler getirilmişti. Şamlı askerler bu dönemde oldukça güçlenmişlerdi. Bu bilgiler ışığında aslında Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılması tesadüfi bir olay değildi. Şamlı subayların bu güçleri kendini 28 Eylül 1961 darbesinden sonra kurulan Suriye Ordu Komutası'nın yapısında gösterdi. Çünkü komutanın toplamda on üyesi vardı ve bunların yarısı Şamlı Sünni subaylardı. Komuta içindeki bu Şamlı subaylar sayesinde en-Nahlavi her geçen gün gücüne güç katmaktaydı. Ancak Ayrılıkçı Dönemde, en-Nahlavi'nin Şamlı subaylar sayesinde elinde tuttuğu güç büyük bir hızla azalmaya başlamıştı. Bunun da en büyük nedeni, Nahlavi'nin Şamlı olmayan subayların desteğini alamamış olmasıydı. Nahlavi, kaybettiği hakimiyeti, 28 Mart 1962'de bir darbe yaparak geri kazanmaya çalıştı ancak burada başarılı olamadı. Başarısız darbe girişiminin ardından da Şamlı olan meslektaşlarıyla sınır dışı edildiler. En-Nahlavi'nin gerçekleştirdiği darbe girişiminin askeri sahada bir kaos yaratmaması ve kan dökülmemesi adına 1 Nisan 1962'de Humus'ta askeri bir kongre toplandı (Van Dam, 2000:61-62).

Bütün askeri bölgelerden 41 subayın katıldığı kongrede, 36 kişi ile Sünniler çoğunlukta idi. Sünniler dışında katılanlar arasında dört Hıristiyan ve bir de Alevi subay vardı. Alevi subayların 8 Mart 1963 tarihli darbeden sonra bu tarz askeri komitelere alınma durumları büyük oranda olumlu anlamda değişime uğramıştır. Kongrede Savunma Bakanı genel sekreteri olan yarbay Muti el-Samman, 28 Mart 1962'de en-Nahlavi ve yandaşlarının başarısız darbe girişimlerinin ardından sınır dışı edilmeleri sonucunda olaylar sırasında tutuklananlar arasında Şamlı olmayan altı subayın Suriye'den çıkarılmasını istedi. Ancak sonraki süreçte, tasfiye işlemi yalnızca altı subayla sınırlı kalmayıp Şamlı subayların büyük bir kısmı kademeli olarak askeriyeden uzaklaştırıldılar. Buradan çıkan sonuç şudur ki, Sünni askerlerin bağımsızlıktan beri aralarındaki iktidar mücadeleleri öylesine çekişmeliydi ki Sünniler, azınlıkların krizi fırsata çevirip onlardan boşalan yerlere yerleştiklerini ve iktidarı yavaş yavaş ele geçirme hazırlığı içinde olduklarını göremediler. Azınlık mensubu subaylar yıllardır bu mücadelelerin dışında kaldıklarından dolayı Sünni subaylar kadar yıpranmamışlardı ve yıllardır bu anın gelmesini bekliyorlardı.

Sünnilerin çoğunlukta olduğu üst düzey subayların kendi aralarında yaptıkları iktidar mücadelelerinde gerçekleşen çok sayıda tasfiye ve 'temizlik operasyonu' neticesinde Sünnilerin hükümette temsil edilme oranları oldukça düşmüştü. 1960'ların başından itibaren Sünnilerin sayısız tasfiyeleri sonucu boşalan önemli kadrolara azınlıklar getirildi (Akdemir, 2000:219). 28 Mart'tan sonra ortaya çıkan bu Şamlı olan ve Şamlı olmayan subaylar arasındaki mücadelenin Şamlı olmayan Lazkiye, Deyr el-Zor gibi kırsal kesimlerden gelen ve genellikle İsmaili, Alevi ve Dürzi subaylar lehine değiştiği görülmektedir. Nahlavi'nin gerçekleştiremediği darbe planının ardından 2 Nisan 1962'de Nasır yanlısı Halep ordu komutanı Cesim Alvan ayaklanma çıkarttı. Bu durumdan güç alan diğer Nasırcılar Şam sokaklarında isyan çıkarttılar. Ayrılıkçı rejim isyanı bastırdı ancak durum hükümet değişikliği ile sonuçlandı ve yeni hükümeti kurma görevi Beşr el-Azm'e verildi. Şamlı subayların zayıflayan yapıları yeni kurulan Suriye Ordu Komutası'na da yansımış durumdaydı. Nitekim komutanın sekiz üyesinin sadece bir tanesi Şamlı'ydı. Genellikle kırsal kesimden gelip akademide iyi yerler edinmiş ve Baas Partisi ile bağlarını sağlamlaştırmış olan azınlıkların ayrılıkçı dönem sonrası Baas Partisi'nin yönetime gelmesine olan katkıları yadsınmaz.

Her ne kadar bu süreçte gerçekleşen Nasır yanlısı olaylar ve başarısız darbe girişimleri Ayrılıkçı Rejimi yıpratmış da olsa rejim 8 Mart 1963 tarihine kadar iktidarda kalmayı sürdürdü. Yönetimde kaldığı süre içerisinde ayrılıkçı rejim, bundan on yıl kadar öncesinin Suriye’inde olduğu gibi ülkeyi geleneksel elitler yönetsin amacını taşıdı. Ayrılıkçı dönemde, Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte benimsenen sosyalizm ideolojisi tersine çevrildi. Bu doğrultuda Müslüman toprak sahipleri ile kentli burjuvazinin erklerini yok ederek sosyalist bir sistem oluşturulmuş ve kamulaştırılmalar yapılmıştı. Ancak ayrılıkçı rejim, bu dönemde kamulaştırmanın aksi yönde uygulamalar yapıp özelleştirme sistemini getirdi ve toprakları sahiplerine yeniden dağıttı. Aynı zamanda bu dönemde piyasa ekonomi modeline geçiş ve sermayenin serbest dolaşımına da izin verildi. Bir yandan ticaret üzerindeki devlet denetimini de kaldırdı. Daha bunlar gibi burjuvazinin çıkarlarına yönelik ancak halkın aleyhine pek çok uygulamalar yapıldı. Sonuçta, “ Nasır’ın ve Baas Partisi’nin “ilericilik” temelinde tanımladıkları Arap sosyalizmi, Ayrılıkçı dönemde askıya alındı” (Özkoç, 2008:104).

Ayrılıkçı Rejim, Birleşik Arap Cumhuriyeti’nde kararlaştırılmış olan uygulamaları eskiye çevirecek kadar iktidarda kalamadı. Bunun tek nedeni de bu süre içerisinde sağlam bir iktidar yapılanması oluşturamamalarıydı. Suriye’nin bağımsız olduğu dönemden itibaren Suriye’de siyasetin ordunun kontrolü altına girmesi durumu ayrılıkçı dönemde de yaşandı. İktidardaki seçkinler, kendi istedikleri siyasi politikaları ordunun desteğini almadan gerçekleştiremezlerdi. Öte yandan kentli elitlerin çıkarları lehinde politikalar uygulayan ayrılıkçı rejime, sadece elitlerin desteği yetmedi. İktidardaki Sünni Müslüman burjuvazinin hakim olduğu bu yapılanma içerisinde kendilerini asla orada göremeyecek olan azınlık kesimi, ayrılıkçı rejimin en büyük muhalifiydi. Azınlıklar kendi aleyhlerinde uygulanan bu sosyo-ekonomik politikadan memnun değildiler. Ancak 8 Mart 1963 darbesiyle iktidara gelen Baas Partisi, Ayrılıkçı Dönemde yönetimin uyguladığı tüm politikaları Arap birliği ve sosyalizm ideolojilerini yeniden başlatmaya karar verdiler.

2.2.Geleneksel Baas Dönemi (1963-1966)

8 Mart 1963 darbesiyle Suriye’de ayrılıkçı rejime son verildi ve sivil hükümet devrildi. Yerine Baas Partisi yönetime geldi ve bu durum parti için ilk kez

gerçekleşiyordu. Aslında bu darbenin gerçekleşmesinde Baas Partisi'nin sivil kanadının bir etkisi yoktu ancak sonrasında bu sivil üyeler Baas Partisi'nde önemli kadrolara atandılar (Gürson, 2010:60). Ayrılıkçı rejimin uygulamış olduğu Arap birliği ve sosyalizm karşıtı politikalarına rağmen eski kuşak önderlerin tam olarak bu ideolojilerden vazgeçmemiş olmaları ve darbeden hemen sonra bunları uygulamaya koymaları bu dönemin “Geleneksel Baas Dönemi” olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. İdeolojik çerçeveden bakıldığında her ne kadar radikalizm odaklı bir yapı geliştirmişlerse de bu döneme klasik anlamda Baasçılık “geleneksellik” damgasını vurmaktaydı. Bu geleneksellik gerek iç politikada gerekse de dış politikada hissedilir düzeydeydi. Aynı zamanda bu dönem Baas Partisi'nin geleneksel evresi, neo-Baas'ın yani Baas Partisi'nin sivil kanadının yavaş yavaş ortaya çıkarak güç kazandığı bir evre olmuştur (Özkoç, 2000:115).

Ayrılıkçı Dönem'de rejime muhalif olan bazı askeri ve siyasi liderler, 8 Mart 1963 darbesi ölküsünde bir araya geldiler. Baas Partisi'nin kendi içindeki ideolojik ihtilaflar bile bu dönemde önemsenmedi. Ayrılıkçı yönetimi sonlandıran yalnızca Baas Partisi değildi. Darbeden hemen sonra yapılan ilk açıklamada sosyalizm veya Baas Partisi ile ilgili herhangi bir duyuru yapılmadı. Darbe planlarında Eflak ve Baas Partisi olabilirdi ancak burada hem darbeyi yapan hem de iktidarı ele geçiren Eflak veya Baas Partisi değil özellikle Alevi azınlıkların kontrolünde olan Askeri Komite'ydі. Darbe gerçekleşirken Askeri Komite'nin on dört üyesinden dördü Aleviydi. Alevi subayların ilerleyen süreçte iktidarı ele geçirmedeki rolleri bu nedenle tesadüf olarak görülmemelidir. Askeri Komite'nin liderleri, başarılı, gerçekçi planları ve askeriyenin içine özenle seçilmiş mezhepdaşları sayesinde iktidardaki konumlarını sağlamlaştırdılar. Bu liderler ve yandaşları, Nasır'cı gruplardan ve bağımsız hareket edenlerden oldukça rahatsızlık duymaktaydılar. Sonunda Askeri Komite, bu kişileri kısa bir zaman dilimi içerisinde ordudan temizlemeyi başardılar. Bu durum kasıtlıydı veya tesadüftü, bilinmez ancak tasfiye edilenlerin büyük bir kısmı şaşkıncı derecede Sünniydi (Van Dam, 2000:65).

Bu süreçte Baas Partisi'nin yönetimi ele geçirme süreci, Albay Cesim Alvan liderliğinde birçok Nasır'cı ve bağımsız askerlerin 18 Temmuz 1963'te gerçekleştirdikleri başarısız darbe girişimiyle en üst seviyeye geldi. Bu girişim

azınlık mensubu subaylar (çoğunluk Aleviler) tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı. Aslında bu durumun mezhep boyutu yoktu. Ancak azınlıkların bu denli güç kazanmalarından rahatsız olan Baas'ın Sünni muhalif kesimi, ordudan tasfiye edilen subayların Sünni oldukları gerekçesiyle uzaklaştırıldıkları gibi mezhepsel söylemlerde bulunmaya başladılar. Amaç, Baas rejimini halkın çoğunluğunu oluşturan Sünnilerin gözünde karalamaktı. Bu suçlamalar, Suriye Baas yönetimini mezhepsel ayrımcılık yapmakla itham eden yayın organlarının çıkmasıyla hat safhaya ulaşmıştı.

Baas Partisi bu dönemde, ayrılıkçı rejimin uygulamış olduğu liberal politikaları bitirecek gelişmelere imza atmıştır. 1963 ve 1966 geleneksel Baas döneminde, Baas Partisi'nin radikal kanadı olan ve "Bölgeciler" olarak adlandırılan kesimin de talebi doğrultusunda kamulaştırma işlemleri başlatıldı ve toprak reformu devreye sokuldu. Burada ekonomi ve siyasi politikalarda etkin güç haline gelen Sünni Müslüman elitlerin kontrollerini ellerinden almak ve Arap sosyalizmi etiketi altında devlet kalkınması amaçlanmaktaydı. Bu doğrultuda ayrılıkçı dönemde özelleştirilen bankalar tekrar devletin tekeline girdi. 1964 yılında büyük yabancılara ait petrol şirketi ve daha birçok ticaret kuruluşları kamulaştırıldı. Baas Partisi'in bu uygulamış olduğu kamulaştırma faaliyetleriyle Suriye'de kamu sektörü öncü olmaya başladı. Fakat bu durum Suriye'nin ekonomisinde belirgin bir farklılık oluşturmadı. Aksine devlet mülkiyetine giren şirketlerdeki üretim düşüşe geçti. Dahası, büyük oranda radikal kesime hitap eden bu değişiklikler nedeniyle Müslüman Sünni elit kesim Baas yönetiminden uzaklaşmaya başladı. Dolayısıyla bütün bu uygulamalar, amacının dışında sonuçlar doğurmuş ve Baas yönetiminin "otoriter" olduğu yönündeki kanaatler yaygınlaştı. Bu dönem Baas Partisi'nin gerek ekonomide gerekse siyasette "tepeden inme" politikalarının uygulandığı bir dönem olmuştur. Tepeden inme devrim olayı, Suriye'de güçlü olan sınıfın gücünü kırarken orta sınıfın sayısı hızla artmaya başladı. Bu kamulaştırma faaliyetleri, esasında karma bir ekonominin açığa çıkmasına imkân tanıdı. Doğal olarak kentli elit nüfusun desteği büyük bir hızla azalırken Baas Partisi aynı hızla kırsal kesim ve orta sınıfa yöneldi.

Baas Partisi'nin geleneksel evresinde, parti içerisindeki hizipsel mücadele kısa sürede Askeri Komite içinde de hissedilir dereceye ulaşmıştı. Bu dönem devrimci liderleri arasındaki ilk mücadele Sünni Emin el-Hafız ve Alevi Muhammed

Umran arasında yaşandı. Umran'ın parti içinde Alevilerin çıkarlarına yönelik yaptığı mezhepçi çalışmalar, Emin el-Hafız tarafından büyük bir tepkiyle karşılandı. Hafız'ın bu tepkisinin asıl nedeni, Alevilerin ordu içinde bu denli güçlenmelerinin tehlikeli olduğunu düşünmesiydi. Bu ikili çatışmada Salah Cedit ve Hafız Esad Emin el-Hafız tarafını tuttular ve aynı mezhepten olmalarına karşın Umran'ı siyasi arenada yalnız bıraktılar. Askeri Komite'de yaşanan mücadeleler sadece el-Hafız ve Umran ile yeterli kalmayıp sonrasında Sünni Emin el-Hafız ve Alevi Salah Cedit arasında bir çekişme yaşanmıştır. İkinci mücadelede Baas Partisi'nin kurucu üyeleri Eflak ve Bitar tarafı Emin el-Hafız'ı desteklerken Hafız Esad ve Selim Hatum gibi bazı Dürzi subaylar Cedit'i desteklediler. Tüm bu mücadelelerin sonucunda 23 Şubat 1966'da Cedit kanlı bir darbe gerçekleştirerek yönetime el koydu ve iktidarı ele aldı. "Darbeden sonra kentli orta sınıf tan gelen birinci kuşak geleneksel liderler yurt dışına kaçmak zorunda kalırken, ikinci kuşak kırsal tabanlı Baasçı askerler iktidarı tamamen ele geçirdi" (Salık, 2016:49-50).

2.3. Neo-Baas Dönemi (1966-1970)

"Neo", Yunanca kökenli bir kelimedir ve eklendiği kelimeye "yeni" anlamı katan bir ön ektir. Baas Partisi'nin ideolojik olarak farklı formlara bürünmesi nedeniyle bu döneme Neo-Baas dönemi denilmektedir. Bu dönemde Salahaddin Bitar ile Emin el-Hafız etkin konumdalarken bu dönemden sonra Salah Cedit ve Hafız Esad ön plana çıkacaklardı. Baas Partisi yavaş yavaş ideolojik bir dönüşüme doğru evrilmekteydi ve parti emin adımlarla geleneksel çizgiden ayrılma adımlarını hızlı bir şekilde atıyordu. Bu dönemde öne çıkan en önemli gelişme eski ve yeni kuşak Baasçıların parti içinde birbirleriyle yaşadıkları mücadelelerdi. Eski kuşak ve onların safında olanların ağırlığı kaybolacak, Bitar ve Eflak gibi Baas Partisi'nin kurucu isimlerinin de dahil olduğu büyük bir tasviye süreci yaşanacaktı. Bu süreç bir kırılma noktası olacaktı. Artık "önce Suriye" sloganı ile kavmiyenin (milliyetçilik/ulusçuluk) yerine vataniyye (yurtseverlik) geçecekti. Buradaki kavmiyye Baas Partisi'nin birincil ideolojisi olan Arap birliğini temsil ediyordu.

Yeni kuşak Baasçılara bakıldığında ise radikalizme doğru kaydıklarını görmek mümkündür. Mişel Eflak'ın oluşturduğu ideoloji ve pratiği, Marksist tabanlı fikirle eleştirilmeye başlandı. Bu ideolojik kaymanın ilk belirtileri 5-23 Ekim 1963'te

Şam'da toplanan Baas Partisi'nin 6. Ulusal Kongresi sırasında ortaya çıkmıştır. Tartışmalı ve çekişmeli geçen bir kongre sonunda parti, Pan-Arabizm'den Marksist ve Leninist bir partiye dönüşmekteydi. Neo-Baas'ın bu ideolojilere yakınlık göstermelerinin altında yatan sebep aslında Sovyetler Birliği'ne olumlu mesajlar verme çabasıydı. Böylece parti içindeki ihtilaflar daha da derinleşmeye başlamıştı. Dahası bunlara ek olarak Sünni muhalefet de ağır şekilde bu yeni yönetimi ağır şekilde eleştirmektedir. Sünnileri biraz olsun yatıştırmak adına 17 Nisan 1964'te yeni anayasa ilân edildi ve "Devletin Dini İslam'dır" ibaresi eklendi (Gedikoğlu,2013).

23 Şubat 1966 darbesinden hemen sonra Eflak ve Bitar tutuklandılar. Emin el-Hafız ise yaralı olarak geçirildi. Böylelikle eski kuşak Baasçıların sürgün dönemleri başlamış oluyordu. Mişel Eflak, "Artık partimi tanıyamıyorum" dediği noktada sürgüne gönderilmiştir.1 Mart 1966'da yeni hükümet kuruldu. Yeni hükümette azınlıklar ve özellikle radikal görüşlü Suriyeliler yer alıyordu. Başbakanlık görevine Yusuf Züveyyin getirilirken Genel Kurmay Başkanlığı'na Ahmet Süveydani ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na Hafız Esad getirildi. Devlet başkanlığına ise Sünni mezhebine mensup Nurettin el-Atasi atandı. Darbeyi planlamış ve gerçekleştirmiş olan Cedid, devlet başkanlığı için kendini düşündü ancak bu durum Suriye tarihinde bir ilk olacaktı ve ilk defa bir azınlık mensubu devlet başkanı olacaktı. Zaten Alevilerin bölgesel bağlarını ve aşiret güçlerini kullanarak partide çoğunluğu oluşturmaları ve yükselişe geçmeleri, Sünnileri yeterince rahatsız etmekteydi. Dolayısıyla bu makam için en uygun kişi Sünniler arasından seçilmeliydi. Nitekim bu durumu Dürzi bir subay olup sonraki süreçte Baas Partisi'nden tasfiye edilecek olan Selim Hatum, "sonsuz misyonu olan Arap devleti" yerine "sonsuz misyonu olan Alevi devleti" şeklinde net bir şekilde ifade etmiştir. Bu nedenle Neo- Baas iktidarınınAlevilikle özdeşleştirilmesinin önüne geçilmek amaçlanmıştır. Yeni kurulan hükümette devlet başkanı Nurettin el-Atasi dışındaki herkes sol eğilimliydi ve bu kişiler kamuoyu tarafından da tanınmamaktaydı (Özkoç, 2000:140).

Geleneksel Baas döneminde başlatılan kamulaştırma politikaları Neo-Baas döneminde devam ettirildi. Yeni rejimin amaçları, 5-23 Ekim'de gerçekleşen 6. Ulusal Kongre'de alınan kararlar doğrultusunda sosyalist dönüşüm ve İsrail ile mücadele idi. Neo-Baas döneminde eğitime verilen önem daha da arttı. Nitekim,

1967 yılında devlet özel okullar üzerinde otokontrol sağlamaya başladı. Eğitimin de devlet himayesine alınmasındaki yegâne amaç, Neo-Baas ideolojisinin en alt kademe olan ilkokullardan başlatılarak en üst kademe olan üniversiteye kadar öğretilmesi ve empoze edilmesiydi. Fakat 1967’de vuku bulan Arap-İsrail savaşı nedeniyle geleneksel Baas evresinde başlatılan ekonomi politikalarının ötesine gidilmedi.

Diğer yandan, Askeri Komite içerisinde de iktidar mücadeleleri devam etmekteydi. Askeri Komite’nin iki önemli ismiolan Dürzi subay Selim Hatum ve Alevi Salah Cedid arasında yeni bir mücadele baş gösterdi. Hatum 1966 darbesinde etkin şekilde görev almıştı ve sonrasında kendi subaylarından oluşan birliklerle Cedid aleyhine faaliyetlere girişti. Nihayetinde Ağustos 1966’da Cedid’e karşı giriştiği darbeye başarısız olunca Ürdün’e kaçmak zorunda kaldı. Hatum ile Cedid arasındaki mücadele Suriye siyasetindeki son mücadele değildi. Hafız Esad, Cedid’in uyguladığı radikal politikaları onaylamıyor ve sık sık eleştiriyordu. İki Alevi lider arasında yaşanan bu gerginlik, 1967’de İsrail’in Mısır, Suriye ve Ürdün’ü altı günde yenmesi ve Golan Tepeleri’ni işgal etmesiyle iyice tırmandı. Hafız Esad bu durumdan Cedid’i sorumlu olduğunu belirtiyor ve onu macera aramakla itham ediyordu. Bu noktada Esad ve Cedid’in öncelik verdiği unsurlar birbirinden farklıydı. Cedid’in önceliği, Suriye’de tam anlamıyla sosyalist bir dönüşümün gerçekleşmesi ve uygulanmasıydı. Hafız Esad’ın ise diğer Arap devletleriyle işbirliği yaparak İsrail’e karşı topyekûn bir mücadeleydi. Devam eden ikili mücadele sırasında Cedid, Baas Partisi’nin sivil kanadı üzerindeki ağırlığını arttırdı. Bu duruma mütakiben Hafız Esad da partinin askeri kanadındaki hakimiyetini arttırdı. Arap-İsrail Savaşı’ndan sonra Baasçılar milliyetçiler ve ilericiler olarak ikiye bölündüler. Hafız Esad ve beraberindeki milliyetçiler 13 Kasım 1970’te kansız bir darbeye yönetime el koydular. Hemen ardından Salah Cedid tutuklandı. “Esad gerçekleştirdiği darbeye ‘İslah Hareketi’ adını vermekle 1963’te gerçekleştirilen darbeye bağlılığını ilan ediyordu (Salık, 2016:50-51).

3. Hafız Esad ve Baas Partisi

Hafız Esad, Kasım 1970’te gerçekleştirdiği darbeden sonra 16 Şubat 1971’de geçici süreyle bir anayasa hazırladı. Bunun hemen akabinde Baasçı, milliyetçi ve çeşitli meslek gruplarını barındıran yüz yetmiş üç üyeli Halk Meclisi’ni oluşturdu.

Darbe gerçekleştikten dört ay sonra 12 Mart 1971’de yapılan referandumda oyların %92’sini alarak Hafız Esad yedi yıllığına devlet başkanı olarak seçildi. Bu sayede Suriye siyasi tarihinde ilk kez bir azınlık mensubu Nusayri kökenli kişi devlet başkanı oldu (Gedikoğlu, 2013). Baas Partisi’nin siyasi istikrarı sağlama çabaları da böylelikle karşılık bulmuştur. 30 sene boyunca iktidarda kalması ve ülkede düzeni tahsis etmesi bağlamında Hafız Esad, birçokları tarafından Suriye’nin kurucusu olarak nitelendirilmektedir. Öyle ki Suriye’de bugünün siyasi sistemlerine bakıldığında Hafız Esad’ın izleri görülebilir. Hafız Esad 1973’te kalıcı bir anayasa hazırlamış ve otuz sene boyunca istikrarını bu yolla sağlamlaştırmıştır. Toplumsal yapı, ekonomi ve siyasi alanlarda da hakimiyetini hissettiren Esad, totaliter bir rejim kurmayı başarmıştır.

Kişilik olarak bakıldığında milliyetçi, realist ve pragmatist bir yapıda olan Hafız Esad, yönetimde çok yönlü bir anlayış benimsemiştir. Burada sıralanan özelliklerini durum ve şartlara göre gerektiğinde ustaca kullanabilmiştir. Kendi şahsında daha çok otorite ve gücü toplamıştır. Ancak daha geniş çerçeveden bakıldığında Esad’ın karakteri, ideolojisi, tecrübesi, siyasi anlayışı ve kişiliği Baas rejimi yönetiminde devletin genel siyasi rotasını belirlemiştir. “ İktidarın üç temel kurumunu denetim altında tutarak otoritesini sağlama alan Esad, *genel sekreter* olarak partiyi, *devlet başkanı* olarak bütün idari yapıyı ve *silahlı kuvvetler başkomutanı* sıfatıyla da orduyu kontrol altında tutmaktadır” (Ataman, 2012:13). Bu şekilde Suriye’nin siyasi dengeleri tek bir kişi merkezli bir iktidar üzerine konmuştur. Devlet kademelerindeki kilit noktalara atanmadaki tek kıstas, Esad’a tam itaat ve sonsuz sadakâttir. Bu anlamda Baas rejimi, iktidarın belirlediği kurallara koşulsuz şartsız uyma zorunluluğunu dayatan ve Suriye halkına boyun eğdirmiş bir rejim olmuştur.

Hafız Esad rejimi ve kendi kişiliğini ortaklaştırma yoluna girdi. Böylelikle rejimin merkezileşmesi ve kurumsallaşması Esad merkezli bir propaganda metodunu da meydana getirdi. Hafız Esad’ın heykelleri ve resmi söylemler içerisindeki yerinin önemi artırılarak ortaya karizmatik bir lider otoritesi çıkarıldı. Dolayısıyla rejimden beslenen sınıflar için Esad’ın mevcudiyeti hayatikonuma gelmiş oldu. Böylelikle de Esad, Nusayri kimliğine dönük tepkileri ortadan kaldırabilmeki için şehirli Sünni burjuvazi ve rejim arasında patronaja dönük bağ kurarak aslında Sünniburjuvaziyle kendi liderliği arasında uzun yıllar devam edecek bir ilişki de kurmuş oluyordu. Resmi eğitimde ve devlet hiyerarşisinde Esad’ın kültleştirilmesiyle yaratılan otoriterlik, Baasçılık’ın

ve ordunun sistem içerisinde en önemli iki kurum olmasını getirdi. Baas Partisi, milliyetçi bir toplumsal dönüşüm hedefinden dolayı aile içi ilişkilerde bile etkili bir faktör halindeydi. Özellikle eğitim politikalarındaki Baasçı ideolojinin belirleyiciliği ve sıkı Baas denetimi, parti ideolojisini Suriye’de nihayet resmi ideoloji haline gelmesini sağlamıştı. (Tıghl, 2013)

İktidara gelmeden önce de iktidara geldikten sonra da Hafız Esad Baas Partisi’ne oldukça fazla önem vermiştir. Hatta öyle ki Baas Partisi’nin sahip olduğu merkezi rolünden dolayı bazıları Esad yönetimini ordu ve partinin şirketi olmakla eleştirmişlerdir. Ağırlıklı olarak milliyetçi ve sosyalist düşünceden beslenen Baas Partisi ideolojisi, çok uzun yıllardır Suriye siyasetine yön vermekte olup aynı zamanda Esad’ın liderliğinin de ideolojik eğilimini belirlemektedir. Baas Partisi’nin Hafız Esad dönemindeki işlevi bazı durumlarda tezatlıklara mahal verecek nitelikte olmuştur. Parti, bir taraftan yukarıdan devrimci ve militarist yapısıyla halktan kopuk, otorite ve baskı kurarken diğer yandan da rejimle halk arasındaki tek iletişim kanalı olarak köprü vazifesi görmüştür. Hafız Esad’ın uyguladığı sistem sayesinde Suriye’de Arap ve Müslümanlarla birlikte diğer etnik ve dini kesimler de rejimi benimsemişlerdir. Bu durumda Baas Partisi’nin ve onun söyleminin katkısı büyüktür. Devletin kendi partisi olan Baas, resmi söylemde bütün ülkeyi kucaklamıştır. Baas Partisi’nin bu dönemde çok önemli bir işlevi daha vardır. Hafız Esad, yine Baas Partisi üzerinden Suriye’deki yıllardır süregelen güçlü Sünni kentli elit kesim dengelerini ters-yüz ederek geri kalmış, ezilmiş ve dışlanmış olan köylü kesimin ve toplumun alt tabakalarının güç kazanmasını sağlamıştır.

Hafız Esad 1971’de başkan seçildiğinde ülkede süregelen gerginlik, yerini yavaş yavaş isyanlara ve ayaklanmalara bırakmaktaydı. Yaşanan bu olayların müsebbibi, Sünni çoğunluğun yaşadığı bir ülkede Alevi bir devlet başkanı olması durumunu kabullenemeyen Sünni muhalif grup Müslüman Kardeşlerdi. Bu örgütün üyelerini şehirli Sünni orta sınıf oluşturmaktaydı. Sağlam bir teşkilata sahip olan örgüt rejime muhalefet adına pek çok şehirde suikastler ve bombalı eylemlerde bulunmuştur. Bunların yanı sıra özellikle Sünni kesimin de desteğiyle bazı zamanlar da protestolar ve mitingler de düzenlemişlerdir. Ancak tüm bunların hepsi askeri operasyonlarla bastırılmıştır. Hafız Esad yeni bir kanun çıkararak Müslüman Kardeşler üyesi olmayı yasaklamıştır. Örgütün en son 1982 yılında Hama’da gerçekleştirdikleri isyan, kanlı bir şekilde bastırılmış ve on binlerce sivil hayatını kaybetmiştir (Özdemir, 2016:87-88).

Esad'ın bu dönemdeki izlediği dış politikaya da kısaca değinecek olursak; Esad'ın bu konudaki önceliği İsrail ile mücadeleydi. Zaten 1970'te gerçekleştirdiği darbenin de altında yatan birincil sebep, Cedid'in başarısız politikaları ve İsrail ile mücadeleyi geri plana atması olmuştu. O yüzden Hafız Esad'a göre Suriye'de yaşayan herkesin vazifesi İsrail'in zulmüne karşı direnmek olmalıydı. Bu doğrultuda da en büyük isteği, Golan Tepeleri'ni İsrail'den geri almaktı. Bu amaçla, Mısır devlet başkanı ile bir araya gelerek İsrail'e karşı bir savaş planı yaptılar.1973'te gerçekleşen Arap-İsrail savaşını Suriye kaybetti. Ancak buna rağmen Hafız Esad halkın gözündeki prestijinden bir şey kaybetmedi. Çünkü Suriye'nin hakkı olan bir yer uğruna sonuç hüsrana da olsa savaşaen azından girilmişti. Hafız Esad'ın Suriye içinde izlediği bölgesel politikalar da olsa iktidarının ilk yıllarında halk tarafından fazlasıyla benimsendi ve bu sayede Esad'ın otoritesi iyice sağlamlaşmıştı (Şahin, 2011:110).

3.1.Esad Ailesi ve Suriye Yönetimi

Hafız Esad'ın eşi Enise Mahluf'tur. Kendisi Arap Birliği kurmayı hedefleyen Suriye Sosyalist Milletçi Partisi'ni destekleyen güçlü bir ailenin kızıdır. Eşi döneminde de oğlu döneminde de perde arkasından devlet işlerine karıştığı ve Mahluf ailesinin zenginleşmesine verdiği katkı aşikardır. İlk çocuğu Büşra'yı bebekken kaybeden Enise Esad, 1960'ta ikinci çocuğu Basil'i doğurdu. Basil açık bir biçimde babasından iktidarı almaya hazırlanıyordu ve ordu içinde hızla yükseliyordu. Ama 1994'te bir trafik kazasında öldü. Enise Mahluf'un adı hiç geçmeyen bir oğlu daha var, elektronik mühendisi Macit. Basil'in ölümünden sonra Enise Mahluf'un iktidarın ikinci oğlu 11 Eylül 1965 doğumlu Beşar yerine, gaddarlığıyla bilinen 1966 doğumlu Mahir Esad'a geçmesi gerektiğini savunduğu iddia ediliyor. Fakat uzun süre psikolojik sorunları olduğu söylenen Macit, 2009'da öldü(Karabat, 2013 :85). Enise Esad, iki oğlunu da kaybettikten sonra bir kız evlat dünyaya getirdi. Bu ikinci kıza da bebekken ölen Büşra'nın adı verildi. Ailenin tek kızı olan Büşra Esad, ailenin ikinci çocuğu ve aynı zamanda eczacıydı. Büşra'ya bir ara babasından iktidarı devralacak gözüyle bakılıyordu fakat kadın olması nedeniyle bu durumun aile içinde kabul görmediği anlaşıldı. 1994'te Basil'in ölümünden sonra Büşra Esad, Asif Şevketle evlendi. Bu evliliğe Basil Esad hayattayken itiraz edip karşı çıkmıştı. Fakat

Büşra'nın diğer erkek kardeşi Beşar Esad bu ilişkiyi destekledi ve bu sayede Asif Şevket ordu içinde hızla yükseldi.

Esad yönetiminde, devlet sadece tek bir kişi tarafından idare edilmemiş, aynı zamanda devlet içindeki özellikle ordu ve istihbarat gibi olmazsa olmaz kadrolar, Esad'ın ailesi, Esad'ın eşi ve onun ailesi arasında pay edilmiştir. Bu durum, tıpkı Nusayri azınlığın yönetimi elinde bulundurması gibi Esmâ Esad ve ailesinin de azınlık olmalarına karşın yönetimde beyin takımını oluşturmasıyla yakından ilişkilidir. Göz doktoru olan Beşar Esad, abisi Basil 1994'te öldüğünde Londra'da bir göz hastanesinde uzmanlığını ilerletmeye çalışıyordu, sonra dönüp hastane açacaktı (Karabat, 2013:87). Hafız Esad'ın kendisinden sonra düşündüğü halefisi büyük oğlu Basil beklenmedik bir trafik kazasında öldüğü için onun yerine Beşar Esad apar topar Londra'dan çağrıldı ve babası Hafız Esad'ın ölümünden sonra 2000 yılında başkan seçilerek Hafız Esad'ın tahtına oturmuştur. Bazı çevreler her ne kadar Beşar'ın siyasi deneyiminin az olduğunu ve bunun büyük bir eksiklik olduğunu vurgulasa da Beşar Esad oyların büyük bir çoğunluğunu alarak başkan seçilmiştir.

Beşar Esad, 2001 yılında annesinin tüm karşı çıkımlarına rağmen Esmâ el-Ahras ile evlendi. Annesinin bu izdivaca karşı çıkmasının nedeni, Esmâ'nın Sünni bir aileye mensup olmasıydı. Suriye kökenlerine sahip olmasına rağmen İngiltere'de doğmuş ve orada büyümüştü. Dünyaca ünlü kardiyolog olan Dr. Fariz el-Ahras'ın kızı olan Esmâ el-Ahras, 1996 yılında King's College Üniversitesi bilgisayar bölümünden mezun olmuştu. Kendisi, Deutsche Bank'ta çalışırken Beşar Esad ile tanışmışlar ve sonrasında da evlilik kararı almışlardı. Esmâ'nın modern aile yaşantısı ve modern tarzı Beşar Esad'ın devlet başkanlığı döneminde etkili bir reklam unsuruna dönüşmüştür (Gedikoğlu, 2013).

Hafız Esad'ın iki kardeşinden büyük olanı Rıfat Esad, abisi iktidara geldikten sonraki ilk yıllarda özellikle siyasi cephede etkin bir rol oynamıştır. Hafız Esad gibi o da Hava Kuvvetleri mensubu bir askerdi. Ayrıca, rejimin korunmasındaki yaptığı icraatlar da göz ardı edilmemelidir (Çelikkol, 2015: 42). Hafız Esad'ın diğer küçük kardeşi ise Cemil Esad'dır. Kendisi Lazkiye milletvekilliğinden başka bir göreve getirilmemiştir (Balbay, 2006:100). Esad ailesi, Suriye yönetiminde çok uzun

yıllardır mihenk taşı olmuştur ve olmaya da devam edecek gibi görünüyor. Ailenin her bir üyesi, sahip oldukları gücü kontrolsüz bir şekilde kullanmaktan çekinmeyip devletin kaynaklarını sonuna kadar kullanmışlardır.

3.2.Hafız Esad ve Yönetim Anlayışı

6 Ekim 1930'da Kardaha'da dünyaya gelen Hafız Esad, başarılı bir akademik eğitim hayatından sonra pilot olarak mezun olmuştur. Genç yaşta Suriye'nin Baas Partisi'ne katılan Esad, 1960'lı yıllarda subay arkadaşlarıyla gizli bir örgüt kurarak 1970'de iktidarı devralmıştır. Kendinden öncekilerin hatalarını tekrarlamak istemeyen Hafız, radikal değişikliklerin Suriye toplumu tarafından kabul edilmediğini bildiği için rejimi destekleyecek tabanı oluşturmak için çalışmıştır. Hafız'ın en büyük destekçisi bağlı olduğu Alevi kesiminden gelmiştir. Hafız da kendine sadık olan Alevileri en kritik devlet görevlerine getirmiştir. Hafız rejimin meşruiyetini sağlamak için kurumların üstünlüğü ilkesini gözetmiştir. 1988'in Mart ayında Patrick Seale ile gerçekleştirdiği röportaj esnasında "Her zaman için kurumların adamı oldum" ifadesini kullanmıştır (Gürson, 2010: 68).

Hafız Esad'ın kurduğu yönetimde ordunun ve kendisine büyük bir sadakatle bağlı subayların çok önemli bir yeri vardır. Hafız tüm toplumun desteğini kazanmaya çalışırken kendisine karşı oluşabilecek tehlikelere karşı en iyi tanıdığı insanlara güvenmişti. Bu nedenle kendi ailesinden, aşiretinden ya da köyünden gelen insanlara güvenmesinde anormal bir durum yoktu. Kaldı ki kardeşi Rıfat Esad'ın bile bir anlık otorite boşluğundan faydalanıp darbe ile hükümeti ele geçirmeye çalışması Suriye'de iktidar mücadelesinin ne denli çetin olduğunun en önemli göstergesiydi. Fakat Hafız Esad tüm bu yaşananlardan bir sonuç çıkarıp devletteki yerini sağlamlaştırmıştı. Bunun yolu da merkezinde yine kendisinin bulunduğu, oldukça merkezi ve bireye dayalı başkanlık sisteminden geçmektedir. Bu durum Esad'ın sadece oluşturduğu güç merkezleri üzerinde değil ayrıca devleti ilgilendiren tüm konularda güçlü bir kontrol sistemi kurmasının önünü açmıştır.

Hafız Esad'ın Suriye'de inşa ettiği yönetim anlayışı, halihazırda etkili olan Baas ideolojisinin tek bir kişi hakimiyetini sağlayacak şekilde yeniden yorumlanmasıdır. Hakikaten Hafız Esad iktidarı ele geçirdiğinde Baas ideolojisinin

sosyalist ve milliyetçi karakteriyle uğraşmamış onun yerine devlet aygıtını güvenlik yapılanmasını ve siyasal sistemi iktidarını güçlendirecek şekilde dönüşüme uğratmıştır. Bir anlamda Esad, mutlak iktidarını ve liderliğini emin adımlarla sağlamlaştırmıştır. Suriye’de Hafız Esad’ın yerleştiği bir başka yönetim anlayışı da Soğuk Savaş tarzı olarak bilinen yöntem yani demokratik adımlara mesafeli olma anlayışıdır.

Bu model yönetim anlayışında, insan ve halkın güvenliği ikinci plandayken devletin güvenliği en üst düzey olmalıdır. Hafız Esad’ın demokrasiye uzak yönetim anlayışı muhalefete olan tahammülsüzlüğünden dolayı yaptığı katliamlarla beraber kendini keskin bir şekilde hissettirmiştir. Esad kendi tabanını genişletmek ve kendisine destek sağlamak maksadıyla 1973 yılından sonra ilk “intifada” politikalarını uygulamaya başladı. Esad sonuçta başarılı oldu ve devlet tekelinde yeni bir burjuva sınıfı yarattı. Elizabeth Picard, bu ilişkiyi “asker-tüccar” bileşkesi olarak açıklamıştır (Gürson, 2010: 76).

3.3. Esad Ailesi ve Nusayri Egemenliği (İktidar Seçkinleri)

Hafız Esad 1971’de devlet başkanı seçildikten kısa bir süre sonra otoritesini ve gücünü sağlamlaştırma çalışmalarına başlamıştı. Bu çalışmalar iktidarı yerleştirmede önemli yapı taşlarıydı.

Çok kısa bir zamanda Esad, yeni rejimi kendi liderliği ve üç devlet kurumu arasında (ordu-parti-bürokrasi) etrafında toplamayı başardı. Bu yeni politik bloğun çimentosu daha az ideolojikti. Bu yüzden ideolojiden geriye kalan boşluğu pragmatizm, ilkel bağlar (aile, aşiret) ve himayecilik (patronage) sistemi aldı ve tüm bunlar rejimin yerleşmesinde kullanıldı. (Gürson,2010:73)

Hafız Esad’ın 1970 ve iktidarının sonraki 25 yılında kendisinin oluşturduğu siyasi kademelerde fazla bir değişiklik olmadı. Esad’ın 1970’lerde orduda ve istihbarat sistemlerinde kilit noktalara yerleştiği Alevi subaylar, 25 yılın sonunda da aynı konumdaydılar. Bu durum gösteriyor ki Hafız Esad yönetiminde büyük oranda devamlılık sağlanmıştı. Bu süreçte Esad’ın 20 yılı aşkın bir süredir devlet mekanizmalarında radikal bir değişikliğe gitmemesinin başlıca nedeni, Alevi yandaşlarının kendisine olan sadakatlerini korumalarıdır. Suriye siyasi tarihinde bu kadar çok tasfiyelerin yaşandığı göz önüne alınacak olursa, 1970 sonrası kayda değer

bir tasfiyenin yapılmaması, Esad'ın uç boyutlara varan güven problemini aşmak için verdiği çalışmaların meyvesini aldığını göstermektedir. Elbette ki bu durumun tek istisnası Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat Esad'dır. Uzun bir süre içerisinde orduda görev yapan üst düzey subaylar yaşları 60 ve üzeri oldukları halde bile emekli olmalarına müsaade edilmemiştir. Eski muhafızlara ait birkaç ordu mensubu emekliye ayrıldıysa da bir süre sonra devlet başkanı Hafız Esad tarafından tekrar göreve çağrılmışlardır (Van Dam, 2000:193-194).

Esad'ın 1970'te iktidara gelişinden itibaren rejime yönelik içten tek darbe Esad'ın küçük kardeşi olan Rıfat Esad'dan geldi. Devlet başkanı Hafız Esad'ın geçirdiği ciddi rahatsızlıktan faydalanan Rıfat Esad, Kasım 1983'te iktidarı ele geçirmeye kalkıştı. Ancak başarılı olamadı. Esad ailesi Rıfat Esad hariç bu geçen sürede her ne kadar iktidara ciddi anlamda bir tehdit oluşturmadıysa da ailenin diğer üyeleri Hafız Esad'ın otoritesine gölge düşürecek bazı faaliyetlerde bulunmuşlardı. Hafız Esad'ın diğer kardeşi olan Cemil Esad, Lazkiye milletvekili olarak görev yapıyordu. O dönemlerde iç savaş yaşayan Lübnan'dan çaldıkları eşyaları Suriye'de Lazkiye'ye taşıyan bazı kaçakçılar türedi. Bu insanlar önce Hafız Esad'ın üvey kardeşi İbrahim'in oğlu Malik Esad etrafında toplanmaya başladılar. Adeta bir çeteye dönüşen bu grubun başına sonraki süreçte Cemil Esad'ın oğlu Fevzi Esad getirildi. Bunlara ek olarak, Beşar Esad'ın sadık hizmetkârları olan, ve Arapça'da hayalet anlamına gelen Şebbihalar, 1975 yılında Hafız Esad'ın yeğeni Numeyr Esad tarafından kurulmuştur. Kurulduğu döneme bakılırsa, Şebbihaların amacı, Esad ailesinin daimi iktidarıydı (Çelik, 2013).

Esad ailesinin ve diğer genç üyelerinin özellikle Lazkiye ve Tartus bölgelerinde gerçekleştirdiği yasadışı faaliyetleri, Esad yönetimi bir süre görmezden gelmişti. Ancak Baas Partisi'nin otoritesine zarar veren ve yönetimi zedeleyen bu girişimlerin tamamı Hafız Esad tarafından engellendi.

Baas'ın askeri seçkinleri, Merkez Komitesi'nin askeri üyeleri idi. Hepsi de Hafız Esad'ın en önemli sponsorlarıydı. Bu kişiler ordu içinde oldukça önemli görevlerde bulunuyorlardı ve Merkezi Komite'nin %60'ı Aleviydi. Rejimin hayati kadrolarında yer alan subaylar aynı aşirete veya aynı aileye mensup kişilerdi. 1970'te iktidara geldiği andan itibaren Hafız Esad belirli üç tane Alevi aşirete veya aileye mensup kişilerden en yakınlarını seçti. En önemli Alevi komutanların, Hayyatun,

Kalbiyah, Haddadun ve Matavirah gibi çeşitli aşiret konfederasyonlarına ait oldukları görülmektedir. Hafız Esad, her birini kendi belirlediği sınırlar içerisine özenle yerleştirmiş ve aşiretler arasındaki o naif yapıyı dikkatle korumuştur. Alevi soyundan birinin yerine yine bir Alevi getirilir ve yeni gelenin eskisiyle aynı aşiret veya aileye mensup olmasına özellikle dikkat edilirdi. Askeri iktidar, Alevi seçkinleri arasından, Hafız Esad ile aynı aileye veya aşirete mensup olup olmadığına bakılmaksızın seçilmiştir. Esasında Hafız Esad'ın kendisiyle aynı aşiretten gelen kişileri iktidara alma gibi bir kriteri de yoktur. Bu arada Esad'ın hangi aşirete ait olduğuyula ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bazılarına göre Esad, el-Matavirah aşiretinin Numaylatiyah kolundan gelmektedir. Esad'ın doğduğu yer olan Kardaşa'daki köylülerin söylediğine göre ise Esad, Kalbiyah ailesine mensuptur. Bu konudaki farklı görüşlerin olması bize aşiret olgusunun sosyo-politik bir birim olarak ne kadar belirsiz bir kavram olduğunu göstermektedir.

4. Dini Grup Oligarşisi ve Artan Hoşnutsuzluk

Nusayriler, Fransız Mandası'nın Suriye'de uyguladığı böl-yönet politikasından itibaren yavaş ama sağlam temellerle uzun uğraşlar sonucu yönetimi ele geçirmişlerdir. “ Suriye'de Baas rejiminden farklı olarak kişiler üzerinden yürüyen bir oligarşi yönetiminin olduğu anlaşılmaktadır. Askeri, siyasi ve iktisadi alanlarda mevcut rejimin devamını isteyen ve mevcut sistemden nemalanan oligarkların düzeni hakimdir” (Sarı, 2015:10).

Önceki bölümlerde de değinildiği gibi bu oligarklar, Esad ailesi ve kendi gibi dini bir azınlık olan Nusayriler'dir. Bu azınlık sınıfının ülkenin tüm kaynaklarını kontrol altına alması ve sahibi olması haliyle Sünni muhaliflerin tepkisine yol açmıştır. Hafız Esad, bu tepkilerin önüne geçmek ve halkının gözünde adil bir lider olduğunu ispatlamak adına 1977'de Yolsuzlukları Araştırma Komitesi oluşturmuştur. Yapılan tetkiklerde, yolsuzlukları yapanların ordunun önemli görevlerinde bulunan Alevi subayların ve Esad ailesinin bir numaralı ismi Hafız Esad'ın kardeşi Yarbay Dr. Rıfat Esad olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak araştırmanın sonunda Hafız Esad hiçbir girişimde bulunamamıştır. Çünkü rejimdeki otoritesinin tehlikeye gireceği korkusuyla Alevi subayları tasfiye ettirememiştir. Sonuçta rejimin halkın nazarındaki

samimiyetine bir kez daha gölge düşmüş oldu. Bu olaydan sonra rejime tepkiler daha da şiddetlenmiştir.

Hafız Esad, 1976 yılında Lüban'da çıkan mezhepçi çatışmalara askeri müdahalelerde bulunmuştur. Suriye askerlerinin yapılan müdahalede Lübnan'ın solcu milis gruplarının safında yer alması, Suriye'deki muhalif seslerin yükselmesine neden olmuştur. Müdahale sonrasında Suriye Baas Partisi liderlerine bir dizi suikastler gerçekleşir. İlginç olan şu ki, suikaste uğrayanların hemen hepsi Nusayri'dir. Başlangıçta, 1976'dan 1980'e kadar aralıklarla tekrarlayan bu girişimlerin arkasında kimin ya da hangi grupların olduğu bulunamadı. (Şenzeybek, 2013:488). Ancak daha sonra 1978 yılının ekim ayında Suriye ve Irak arasında varılan geçici uzlaşmanın ertesinde bu işi yapanların köktendinci Sünni Müslüman muhalif gruplar olduğu anlaşıldı. “ Bu gruplar, ‘İslâm-karşıtı’ ve ‘imansız’ olarak gördükleri Alevi mezhebine ve Suriye rejiminin baskıcı karakterine karşı kin duyuyordu” (Van Dam, 2000:147-148).

Müslüman Kardeşler örgütünden oluşan ancak onlardan farklı olarak kendilerini “Mücahitler” olarak tanıtan bu grup suikastlerin tüm sorumluluğunu üstlendi. Kendilerine ait ve gizlice bastıkları El-Nezir adında bir de gazeteleri vardı. Bu gazetenin 21 Eylül 1979 tarihli yayımlanan “Mücahitler Kimdir ve Ne İstiyorlar?” başlıklı yazıda kimliklerini ve amaçlarını şöyle açıklıyorlardı:

"Üç yıl önce, kesin söylemek gerekirse 8 Şubat 1976'da Allah adına ilk kurşun sıkılarak kapıları açılan örgütlü Cihad [Kutsal Savaş] meyvelerini vermeye başladı. Bu ilk kurşun, zulüm ve terör yüzünden uzun süredir çekilen acıların bir sonucuydu. Suriye hapishaneleri [Sünni] Müslümanlar ile doluydu. Baskı ve tiranlığın Zebanileri mahallelere, okullara ve üniversitelere saldırdılar. Temel haklar ve özgürlükler ayaklar altında çiğnendi. Zulmün, [Sünni] Müslümanlar ve özellikle de İslâm dini üzerinde yoğunlaşmaya başlamasıyla sıkıntılar doruğa çıktı: Camiler harab edildi; din bilginleri tutuklandı; eğitici programlar yasaklandı; İslâm Hukuku Okulları kapatıldı; ateist ve bölücü bilgiler yayımlandı; Parti içinde mezhebe dayalı hakimiyet giderek arttı; silahlı kuvvetlerin psikolojik ve askeri açıdan zayıflatılması planlandı. Ülke parça parça Yahudilere [İsrail'e] teslim edildi; [Alevi] mezhepçi Partinin askeri kanadının, düzenli ordunun yerini almasına göz yumuldu; ülkenin zenginlikleri, yolsuzluk, kaçakçılık, kuşku uyandıran işlemler yoluyla yağmalandı; ezici çoğunluğun zararına, bir avuç insan kanun dışı yollardan zengin edildi. Suriye'nin modern tarihinde, Hafız Esat ve onun kanun tanımaz çetesinin yönetimi altında bu gün tanık olunan despotizme, entelektüel ve idari ahlaksızlığa tanık olunmadı. Bu nedenle gaflet uykusundan uyandırılıp hırs ve onur hareketine geçirilmeli ve şöyle haykırılmalıdır: "Allah uludur; Haydi Cihad'a": "Kendileriyle savaşılan

müminlere savaşma izni verildi. Çünkü onlara zulmedilmiştir. Ve şüphesiz Allah onlara zafer vermeye elbette ki kadirdir." [22 el-Hacc, 39] Mücahitler, Allah'a, Rableri, İslâm'a dinleri ve efendimiz Hazreti Muhammed'e (sav) Allah'ın peygamberi ve elçisi olarak inanan genç kimselerdir. Onlar, dinlerini ve halklarını tiranlıktan, dinsizlikten, adaletsizlikten ve zulümden kurtarmak, "Tek bir Tanrı vardır; O da Allah'tır" sözlerini haykırabilmek ve Yüce Şeriat'ı, bütün insanların ve özellikle de Suriye halkının kanunu kılmak için canlarını feda ediyorlar. Bütün bunları gerçekleştirebilmek için çeşitli yolları denediler. (Ama başarılı olamadılar); bu yüzden geriye sadece Cihat kalmaktadır" (Akdemir, 2000:227-228).

Buradan da açıkça anlaşılacağı üzere, Mücahitler Hafız Esad rejimini ve Aleviler hakkında ne düşündüklerini net bir şekilde ifade etmişlerdir. Nusayrileri İslam'ın dışında gören Mücahitler, onları "kafir düşman" olarak nitelendirdiler. Sünni köktendinci muhalif yapının amacı burada Suriye toplumunda mevcut olan düşmanlıkları dini kullanarak kutuplaştırmak ve rejimi devirmektir.

Suriye'de "Halep Katliamı" adıyla bilinen ve tarihe kara bir leke olarak geçen 16 Haziran 1979'da Halep'te bir topçu okuluna düzenledikleri kanlı saldırının da failleri Mücahitler'di. Saldırıda en az 32 kişi hayatını kaybetti ve 54 kişi de yaralandı. Ölenlerin büyük bir kısmı Aleviydi. Bu saldırılar belirli aralıklarla devam etti. Ancak Hafız Esad'a yönelik düzenlenen suikast sonrasında Esad yönetimi Müslüman Kardeşler ve Mücahitler'in kökünü kazıma kararı aldı. Hemen akabinde, cezaevinde tutuklu olan 550 örgüt üyesi idam edildi. Ancak bu durum onları durdurmak yerine daha da hırslandırdı. 1980'lerin sonlarında başta Müslüman Kardeşler olmak üzere birçok Sünni muhalif gruplar bir araya gelerek "Suriye İslam Cephe" sini oluşturdu. Cephe, Nusayri hakimiyetli Baas rejimi gibi mezhepçi bir özellik taşımadığını sürekli olarak ifade etmektedir. Bu nedenle kendilerini 'yıkılmaz bir İslam cephesi' olarak nitelendirirler(Abdullah, 1985:148-149).

Suriye'de mezhep ipleri bu kadar gerginken çatışma beklenen son olmuştur. Mücahitler, her yerde kanlı eylem ve saldırılara bir müddet daha devam ettiler. Ancak rejim güçleri ile eylemcilerin 2-28 Şubat 1982 tarihinde Hama'da gerçekleştirdiği çatışma, Suriye'de eşi benzeri görülmemiş bir katliama sahne olmuştur. Mücahitlerden kurtulma pahasına Hafız Esad, şehri ağır şekilde bombalamıştır. Yerle bir olan şehirde bazı kaynaklara göre ölü sayısı 25 bin civarında olmuştur. Bu olaydan sonra Hafız Esad yönetimi, ciddi bir muhalefet dalgasıyla karşılaşmamıştır.

4.1. Seçkinlerin (Nusayrilerin) Ayrıcalığı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra her vatandaşını kucaklayan bir Suriye yönetimi yerine, bağlı olduğu etnik ve dini azınlıktan güç alan bir Suriye kurulmuştur. Ülke içerisinde dini ve etnik kimlikler azımsanamayacak kadar güçlüdür ve her yönetim döneminde açıkça kendini göstermiştir. Suriye siyasetinin önemli özelliklerinden biri de dışlanmış, ezilmiş ve zor durumda olan dini ve etnik bir grubun dış güçlerin destekleriyle ayrıcalıklı bir konum elde etmesidir. Fransız Manda döneminin sonlarında, bağımsızlığın kazanılmaya çalışıldığı sıralarda Nusayriler Fransa Dışişleri Bakan'ına mektup yazdılar ve mandanın devam etmesini talep ettiler. Sünni Suriye'de Alevilerin kendilerine yer bulamayacaklarını dile getirmeleri ve buna inanmaları, Hafız Esad darbesinin en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilebilir(Erçel, 2017:4).

1963 yılında iktidarı devralan Baasçıların içinde Alevilerin çoğunlukta olması, mezhepçilikten ziyade daha çok bölgecilik ve aşiretçilik bağlarından kaynaklanmaktaydı. Ama ne yazık ki bu durum, Alevi olmayanların ve Sünni muhalefetin gözünde “Alevi ve mezhepçi rejim” damgasını yemelerine engel teşkil etmiyordu. Hafız Esad'ın yönetime geldiği dönemin öncesinde Suriye'nin iktidar seçkinlerine bakıldığında daha çok homojen bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Ancak Esad döneminde durum heterojendir. İstihbarat ve güvenlik örgütlerinin tamamını bünyesinde toplayan tek bir siyasi hizbin iktidarı elinde bulundurması sayesinde Suriye'de bağımsızlıktan bu yana en uzun süreli istikrar dönemi yaşanmıştır. Şüphesiz ki bu istikrarın nedeni, Esad'ın 25 yılı aşkın bir süredir ayrıcalıklı siyasi ve askeri kadrolarında hiçbir değişiklik yapmaması olmuştur.

Baas liderlerinin parti içindeki güçlü konumlarını idealist olmalarından ziyade geleneksel bağlara borçlu olmalarını söylemek mümkündür. Mezhep, aşiret ve bölgesel bağlar o kadar büyük bir öneme sahipti ki Baas Partisi hangi siyasi yönetim şeklini uygulamış olursa olsun bu bağlar yaklaşık otuz yıldır Suriye siyasetinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Eğer bu bağlar olmasaydı, Suriye'de Silahlı Kuvvetler gibi kilit kurumlar bugüne kadar gelemez ve ülkeyi yöneten Baasçıların başarıları bu kadar uzun süremezdi. Mezhep, bölge ve aşiret bağlarını kullanmak iktidar oyunlarının temel kuralıydı (Van Dam, 2000:223-224).

Bu oyunu kurallarıyla oynayan Hafız Esad ve Baas Partisi, zamanla Suriye’de ayrıcalıklı bir seçkinler sınıfı oluşturmayı başarmışlardı. Bir kişinin Alevi ve Baas Partisi’ne üye olması demek, Suriye’de devletim tüm imkânlarından yararlanması demektir. Kendi mezheplerinden birinin devlet başkanlığına gelmesi, Nusayrileri cesaretlendirmiş hem onların kırdan kente göçüp modern hayata katılmalarına olanak sağlamış hem de devlet imkanlarını kullanarak ekonomik refah seviyelerinin yükselmesini sağlamıştı. Nusayrilerin kırdaki geleneksel yaşam tarzını terk edip modern yaşayış tarzına geçmeleri, bir yandan aralarındaki ilişki bağlarını zayıflatmış ancak diğer taraftan da yeni devlet yapısı içinde yeni bir dayanışma şeklini ortaya çıkarmıştır. Nusayrilik inancında değersiz atfedilen kadınların büyük bir kısmı da, Esad yönetimi döneminde eğitim seviyelerini yükseltmişler ve profesyonel olarak iş hayatına atılmışlardır(Atlıoğlu, 2016:176-177).

Bu sayede her türlü imkandan uzak olan bir azınlık sınıfı, uzun yıllar sürecek bir ayrıcalık elde etmişlerdir. Elbette ki en büyük ayrıcalığı elinde bulunduran rejime en yakın olan Esad ailesi ve Esad’a çok büyük bir sadakatle bağlı olan bazı subaylar. Esad, iktidara geldiği andan itibaren kendinin mezhepçi bir lider olmadığını ve Suriye’de hiçbir azınlık sınıfının da ayrıcalıklı statüde olmadığını göstermeye çalışsa da ekonomik ve sosyal olarak geri bırakılan Sünni ve bazı azınlık sınıfları bu duruma hiçbir zaman ikna olmamışlardır.

4.2. Baskı Gören İnanç Grupları

Nusayriler, inançlarından dolayı yüzyıllardır İslâm dininin içerisinde görülmemiş ve Suriye’de Hafız Esad rejimine kadar da büyük bir baskıyla karşılaşmışlardır. Nusayriliğin zulüm gördüğü dönemler, en az tarihleri kadar eskiye dayanmaktadır. 12.yüzyılda Nusayrilerin yaşadığı yerler Haçlılar tarafından işgal edildi. Haçlı orduları bu işgalde pek çok Nusayri’yi katlettiğinden dolayı, bu olay Nusayri tarihine büyük felaketlerden biri olarak geçmiştir.

1188 yılında Haçlıların işgal ettiği yerler Selahaddin Eyyubi tarafından geri alınmış ve böylece Nusayriler de Eyyubi’nin hakimiyetine girmişlerdir. Bu dönemde Nusayriler açısından bir önemli gelişme daha yaşanmıştır. Kendisi de bir Nusayri

olan Emir Makzun es-Sincarî ve onunla birlikte gelen grup Nusayrilerin yaşadıkları bölgeye yerleşmişlerdir. İsmaililer ve Nusayriler arasındaki mücadelede es-Sincarî Nusayrileri desteklemiş ve onlara yardım etmiştir. Makzun es-Sincarî ile bölgeye yerleşen gruplar daha sonra, Nusayri Haddadiyye, Matavira, Muhaliba, Daravisa, Numeyletiyeye ve Beni Ali kabilelerini meydana getireceklerdir (Arslan, 2016:106).

Nusayrilerin yaşadığı bölge, 1250-1516 yılları arasında Memluk hakimiyetine girmiştir. Bu dönemlerde Sultan Baybars ve Sultan Kalavun, Nusayrilere İslam'a geçmeleri konusunda çeşitli girişimlerde bulunmuş ve baskıcı bir tavır takınmıştır. Bu girişimlerden bazıları, Nusayrilerin yaşadıkları bölgelere cami yaptırmak ve diğer Sünni kesimin Nusayrilik inancını benimsemelerini yasaklamak şeklinde olmuştur. Ancak zorla yapılan bu camiler, boş kalmış ve işlevini yerine getirememiştir. 1317 yılında Nusayri Mehdi ayaklanmasının bastırılmasının hemen sonrasında Memluk Sultanı Nasır Muhammed bin Kalavun'un emriyle yaklaşık 20.000 Nusayri öldürülmüştür (Şenzeybek, 2013:478).

Sultan Kalavun'un binlerce Nusayri'yi katletmesinin ardında yatan sebep; dönemimin Sünni din âlimi olan İbn Teymiyye'nin Nusayriler hakkındaki fetvasıdır. İbn Teymiyye, Nusayrileri mürted ve kâfir olarak ilân etmiştir. Dahası, Nusayrilerin; Hıristiyan, Yahudi veya diğer müşriklerden daha kâfir ve günahkâr olduklarını belirtir. Bunların yanı sıra, Nusayrilerle evlenmenin, kestiklerinin yemenin, öldükten sonra diğer Müslümanların yanına defnedilmelerinin caiz olmadığını söyler. Ayrıca, Teymiyye, Nusayrilerin bağlı oldukları inancı terk etmedikleri sürece kâfir olarak kalacaklarını, mallarının ve ganimetlerinin helâl olduğunu ve öldürülmelerinin gerekli olduğu yönünde fetvalarda bulunur. Onun bu söylemleri, toplumda Nusayrilere karşı bir nefret ve kin yaratmanın yanı sıra, üzerlerindeki baskıyı ve şiddeti daha da çok arttırmış, çok sayıda Nusayri ya öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmiştir.

Nusayrilerin üzerindeki baskılar, Memluklerden sonra Suriye bölgesine egemen olan Osmanlılarda da devam etmiştir. Osmanlı hükümdarı II. Selim, Nusayrilerden varlık vergisi almıştır. Bu vergi belli bir süre sonra kaldırılrsa da Nusayriler üzerindeki ağır vergi yükleri devam etmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde özellikle Nusayrileri Sünnileştirme çalışmaları altında yoğun uğraşlar

verilmiştir. Nusayri bölgelere okul, yol ve cami yaptırılmış, Nusayrilerin bu sayede Hanefî mezhebine geçmeleri amaçlanmıştır. Ancak altta yatan daha derin sebeplerden (bölgeye gönderilen öğretmenlerin Nusayrilere karşı duyduğu kin) dolayı bu girişimler başarısız olmuştur. Yoğun baskı altında kalan bazı Nusayrilere, takiyye yapıp gerçek inançlarını saklamışlardır (Atlıoğlu, 2016:165).

Görüldüğü üzere Nusayriler, Suriye’de uzunca bir süre baskı ve katliam görmüşlerdir. Bazı araştırmacılar her ne kadar doğruluğu kanıtlanmış olmasa da, Esad ailesinin Suriye halkına yaptığı zulümlerin arkasında, Nusayrilerin yıllardır ezilmişliğin ve dışlanmışlığının intikamının yattığını iddia etmektedirler.

4.3. Yok Sayılan Etnik Gruplar

Baas Partisi’nin, ideolojik temelleri atıldığı andan itibaren Arap milliyetçiliği esas hedef olmuştur. Bu amaçla, gerek iktidara gelmeden önce gerekse iktidara geldikten sonra Suriye toplumunu “Araplaştırma” adına bazı adımlar atılmıştır. Bu politikadan Kürtler nüfus da nasibini almıştır. Siyasi arenada Suriye’de Arap kimliği üzerinden ulus devleti oluşturma çalışmalarının yanı sıra 1958-1961 yılları arasında Mısır ile bir araya gelerek Birleşik Arap Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu ittifak döneminde Batılı devletlerin kendi çıkarları lehine kullanabilecekleri Kürtler, ekonomik ve siyasi açıdan güçsüz duruma düşürülmüşlerdir (Sökmen, 2016:238).

13 Kasım 1960 tarihinde bugün bile pek çok Suriyeli Kürt’ün kötü hatırladığı bir olay gerçekleşmiştir. Suriye’nin Amuda kentinde kaymakamın aracılığıyla bir sinema gösterim salonunda toplanan ilkokul çağındaki çocuklar, projeksiyonun fazla ısınmasından dolayı salonda çıkan yangında yanarak can verdiler. “Kaçış yollarının darlığı ve yangının yol açtığı kitlesel panik sonucunda o gün en az 152 çocuk öldü” (Schmidinger, 2015:70). Sonraki süreçte olayın arkasındaki neden veya nedenler araştırıldı ancak kasten yapıldığına dair herhangi bir kanıt bulunamadı.

Suriye’de bugünkü ‘Kürt Sorunu’nun (Kimliksiz Kürtler) temeli, Baas Partisi’nin darbe sonucu iktidara gelerek uygulamaya koydukları projelerden kaynaklanmaktadır (Ertuğrul, 2014:19). 1961’de Irak’ta Kürtler tarafından çıkarılan isyanın Suriye’ye de sıçramasından çekinen yönetim, Suriye’deki Kürtleri bastırmak

adına birtakım tedbirlere başvurmuştur. Bunlardan ilki, Birleşik Arap Cumhuriyeti lağvedildikten sonra Baas Partisi döneminde 23 Ağustos 1962’de çıkarılan bir kanunun ertesinde 1963 yılında Kürtlerin genellikle yoğun olarak yaşadığı şehir olan Haseke’de bir sayım sayılmıştır. Bu sayım sonucunda 1945 yılından önce Suriye’de yaşadığını ispat edemeyen 120.000 Kürt, vatandaşlıktan çıkarılmıştır. Bu sayımın bugün 300.000 dolaylarında olduğu tahmin edilmektedir (Özkaya, 2007:96).

Bu önlemlerden ikincisi ise Arap Kuşağı projesiyle gerçekleştirilmiştir.1962 yılında *Arap Kuşağı/Kemeri* projesi kapsamında Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerin Araplaştırılması, mahalle ve köy isimlerinin Kürtçe’den Arapça’ya çevrilmesi ve Kürt nüfusun çoğunluk oldukları yerlerdeki Kürtleri başka bölgelere yerleştirerek bölgenin Araplaştırılması amaçlanmıştır(Koyuncu, 2016:196-197).

Suriye hükümeti, 1 milyon 8000 bin nüfusa sahip Kürt nüfusun yaklaşık 250 binine üzerinde “ecnebi” yazan kırmızı tanıtım kartlarından verdi ve onları ülkenin vatandaşı olarak görmedi. Kart verilen Kürtlerin Türkiye’den geldiklerini, ülkede yabancı olduklarını ve bir gün elbet geri gideceklerini belirtti. Kırmızı kartlı Kürtlerin evleri, malları ve mülkleri devlet tarafından kamulaştırıldı. Yeniden mal veya toprak edinmeleri yasaklandı. Kamu kurumlarında çalışma imkânları yoktur. Yaptıkları evlilikler hükmen geçersizdir. Oy verme gibi siyasal hakları yoktur, bunun yanı sıra pasaport da verilmediği için Suriye’den çıkma veya geri girme gibi bir hakları yoktur. Kimlikleri olmadığı için ev dışına çıktıklarında otellerde veya başka bir yerde konaklama imkânları yok, hasta olduklarında bile hastanede tedavi hakları yok (Erkmen, 2012:16).

Ecnebi ve Suriye vatandaşı grupları dışında bir grup daha vardır. Hiçbir şekilde bir kimliği olmayan bu grubun ellerinde sarı kartlardan var ve onlara verilen isim “maktumen/kayıtsız” ‘dır. Onlar da yukarıda sayılan hakların hepsinden mahrumdurlar ancak oradaki yasaklara ek olarak maktumenlerin okula gitmeleri ve eğitim almaları da yasaktır. Sayıları yaklaşık 50.000 olduğu söylenen maktumenler, Suriye’de hiçbir iş yapamıyor, çünkü hukuken yoklar (Bingöl, 2013:44). Suriye devletinin aldığı bu kararlar gün geçtikçe Kürtleri yönetime düşman etmişti.

Baas Partisi iktidarı döneminde uygulanmaya başlanan Arap Kuşığı projesi, 1976 yılında Hafız Esad döneminde kaldırılmıştır. Suriye’de uzunca bir süre sessizliğini koruyan Kürtler, ABD’nin Irak’ı işgal etmesi üzerine 2004 yılında sessizliklerini bozmuşlar ve yıllardır kendilerini yok sayan Suriye yönetimine karşı ayaklanmışlardır. Türkiye’nin Nusaybin ilçesine sınır konumunda bulunan Kamışlı’da düzenlenen bir futbol karşılaşmasında Baas Partili bazı gruplar Kürtler aleyhine sloganlar atması üzerine alevlenen olayların sonucunda bilanço, 50 ölü ve 200 yaralıydı. Olayların ardından tansiyonu düşmeyen Kürtler şehir merkezlerinde sokaklara dökülerek kamu binalarını yaktı, Hafız Esad ve Beşar Esad heykellerini yıktılar. Gelişen olaylar arasında en dikkat çekeniyse Kürtlerin Suriye bayraklarını yakıp onun yerine Kürt, Amerikan ve İsrail bayraklarını açmalarıydı. Kendilerine niçin Amerikan ve İsrail bayraklarını açtıkları sorulduğunda ise “ Kürtlerin üzerine silahlarla ayırım gözetmeksizin ateş açıyorlardı, kendimizi savunmak için taşlarla karşılık veriyorduk, kendi vatandaşını düşman gören bir devlete asıl düşmanını hatırlatmak, onunla baş edemediğini ve intikamını bizden aldığını hatırlatmak için bazı kişiler olayların ikinci ya da üçüncü gününde İsrail bayrağı yapıp açıyorlardı” diye cevap verdiler (Bingöl, 2013:44).

SONUÇ

Suriye, yüzyıllardır Arap olmayan hakimiyetler tarafından yönetilmiş ve yakın bir zamanda bağımsızlığına kavuşmuş bir ülkedir. Suriye'nin Ortadoğu'daki konumu ve önemi de göz önüne alınacak olursa; başkent Şam bu anlamda Arap dünyasının kalbi olarak nitelendirilebilir. Tüm Arap uluslarının tek ve biricik olması ve kendi geleceklerini kendilerinin belirleyebilecekleri ideolojisi üzerine ortaya çıkan Baas Partisi, bir yandan özgün olmak için ciddi uğraşlar vermiş ancak bir yandan da tıpkı sisli bir cam gibi tanımlaması zor bir ideoloji olmuştur. Baas Partisi Arap uluslarının yüzyıllardır değişmeyen kötü talihlerini tersine çevirmek adına, en temel unsur olarak Arap birliğini savunmuştur. Burada Arap birliği başrol oyuncusu olarak, ardından gelen sosyalizm ve hürriyet ise yan rol olarak siyaset sahnesinde yerlerini almışlardır.

Baas Partisi, Suriye'de en büyük açmazı kitle partisi-kadro partisi sarmalında yaşamıştır. Partinin esas amacı laik ve sosyalist nitelikte olmakla birlikte, bir kitle partisi olması azınlıklara çekici gelmişti. Baas Partisi'nin ideolojisi, Suriye'deki geleneksel Sünni egemenliğine meydan okurken, azınlık grupları ise bu ideolojiyi kendilerine Suriye toplumsal sisteminde dikey hareketlilik sağlayacak bir olanak olarak görmüşlerdir. Bu sebepten de partiye katılım çoğunluğa sahip Sünni elit kesimden daha ziyade, Sünni iktidarın yönetimi altında dışlanmış, ezilmiş olan ve partiyi bir nevi kurtuluş bileti olarak gören Suriye'nin kırsal ve yoksul tabanı olan azınlıklar daha fazla katılmışlardır. Bu durumun en çarpıcı kanıtı ise, 1946'da Fransızlar Suriye'deki manda yönetimine son vermeden önce, azınlık olan Nusayriler Fransız Konsoloslugu'na manda yönetiminin sonlanmasını istemediklerini, Sünni yönetimin iktidara gelmesi halinde kendilerine Suriye toplumu içerisinde asla bir yer edinemeyeceklerini bildiklerini belirten bir mektup göndermişlerdir. Bu yüzden Baas Partisi sayesinde azınlıkların ellerine fırsat geçmiştir. Bağımsızlığını 1946 yılında kazanan Suriye, 1970 Hafız Esad'ın tek adam rejimine kadarki geçen süreçte darbeler ülkesi haline gelmiştir. Sünni subaylar sırasıyla yönetimde şanslarını denerken azınlıklar da bu kaostan faydalanıp yavaş yavaş ordunun içerisinde kendilerine sağlam yerler edindiler.

Siyaset sahnesine Hava Kuvvetleri Komutanı olarak çıkan Hafız Esad, iktidara giden bu süreçte önce Sünni rakiplerini daha sonra da kendi çıkarları uğruna Alevi rakiplerini saf dışı bırakmayı başardı. Bu anlamda kendisini neredeyse en çok uğraştıran Alevi rakibi Salah Cedit'i, kendisi iktidara geldiğinde tutuklattırması ve hapse göndermiştir. Hafız Esad sadece askeri rakiplerinden değil kendisine tehdit unsuru olacak herkesten kurtuldu ve oldukça pragmatist bir politika izledi. Sahip olduğu bu yapı neticesinde Hafız Esad kararlarını ani hareketlerle değil, dikkatli adımlarla almayı tercih etmiştir. Bazı kişiler onu bu özelliklerinden dolayı günümüzdeki Arap devlet adamları arasındaki en yeteneklisi ve en zekisi olarak tanımlamaktadırlar.

İktidara geldikten kısa bir süre sonra Hafız Esad, seçimle yönetime geldiğinden dolayı Suriye halkı üzerinde yasal bir diktatörlük inşaa etmiştir. Suriye toplumunu her türlü katılım ve ifade özgürlüğünden uzak tutmayı başaran Esad, “devletin adeta özelleştirilmesi ve toplumun da adeta devletleştirilmesi” şeklinde gerçekleştirmiştir. Hafız Esad'ın bu başarısı, Alevilerin geçmişteki sosyo-ekonomik ve siyasi geri kalmışlık konumundan, Suriye'nin siyasi hayatında geçirdikleri evrimin ve dikey hareketliliğin ulaştığı yüksek noktayı sembolize eden önemli bir gelişmeydi. Bu gelişme bir başka açıdan, Suriye'deki geleneksel Sünni egemenliğinin 1963 yılından beri yaşadığı gerilemeye vurulan son darbeydi. İktidarındaki en temel prensiplerinden biri olan sadakâte fazlasıyla önem veren Esad, Nusayri kadrodan oluşturduğu güvenlik birimlerini otuz sene boyunca neredeyse hiç değiştirmemiştir. Bu durum bize Suriye'de mezhepsel ve ailesel bağların yönetim bazında ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

Suriye, etnik ve dini açıdan zengin bir ülkedir. Araplar, Kürtler, Türkmenler, Ermeniler, Yahudiler, Hıristiyanlar, Yezidiler, İsmaililer ve Nusayriler gibi birçok etnik ve dini gruplar, uzun yıllardır Suriye'de bir arada yaşamaktadırlar. 1970'te gerçekleştirdiği bir darbeye iktidarı ele alan Hafız Esad'ı da yönetim hayatı boyunca en çok uğraştıran sorun bu etnik ve dini yapı olmuştur. Hafız Esad etnik, aile ve bölgesel bağların bir tarafa bırakılıp onun yerine ulus devlet bağlamında bir Suriye'nin inşası için büyük çaba göstermiştir. Esad bunu başaramamasının yanında, kendi iktidarını Nusayriliğin mezhepsel bağları üzerine oturtmuştur. Kendisi bu politikayı uygularken esasında bu durumun uzun vadede sorun

yaratacağının bilincindeydi. O yüzden önce Arap kimliği daha sonra da Suriyeli kimliği oluşturmaya çalıştı. Ancak Suriye'nin geldiği nokta göz önüne alınacak olursa, bu kimlik inşasının başarısız olduğu görülecektir.

Suriye'de din-din adamları-devlet ilişkileri genellikle karşılıklı çıkarlar doğrultusunda şekillenmiştir. Hafız Esad ve Beşar Esad dönemlerinde devletin bu yapılanmalarla ilişkileri tamamen pragmatik nedenlerden kaynaklanıyordu. Rejim için bir meşruiyet temeli sağlama, rejim karşıtı İslamcı ve radikal gruplara karşı bir denge sağlama isteği ve ayrıca bölgede meydana gelen olaylar karşısında ülke içerisinde çıkabilecek istikrarsızlıkları en aza indirme rejimin politikalarının en önemli nedenlerinden biriydi. Diğer taraftan bu gruplar, rejimin kendilerine göz yumması sonucu özellikle camiler ve okullar aracılığıyla önemli bir toplumsal taban edindiler ve ülkenin toplumsal İslami manzarasının oluşmasında önemli aktörler olarak rol oynadılar.

Suriye'nin bugün sınırlarına ve halkına bakıldığında doğal oluşumlu bir ülke olmadığı karşımıza çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgeci devletler tarafından oluşturulmuş "suni" bir ülkedir. Suriye'yi manda yönetimi adıyla işgal eden Fransızlar, ülkeyi böl-yönet politikasıyla bölgelere ayırmış ve bunu yaparken de azınlıkları kullanmışlardır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Suriye'de başat güç her zaman ordu olmuş ve siyasetin dümenini ele almıştır.

Bu kadar çok darbenin yaşanmasının en önemli nedeni de, siyasetin ordunun ellerinde olmasından kaynaklıdır. 1946 ve 1963 yılları arasında Suriye'de yaklaşık on başarılı darbe ve aynı oranda da başarısız darbe gerçekleşmiştir. Bağımsızlık döneminden 1963'e kadar olan dönemdeki darbeler Sünni liderler tarafından gerçekleştirilirken o tarihten sonrakileri azınlıklar gerçekleştirmişlerdir. Sünni kesim neredeyse arayışta hiç açmadan darbeler gerçekleştirip birbirlerini tasfiye etmekle meşgulken diğer yandan azınlıklar onlardan boşalan yerleri çoktan doldurmuşlardır. 1970 darbesiyle birlikte Hafız Esad yönetime gelirken, mezhepdaşları olan Nusayriler de ülkenin en ayrıcalıklı sınıfını oluşturmuşlardır. Ülke yönetiminin tamamını ele geçirmişler ve ülkede söz sahibi olmuşlardır. Sünni muhalif kesimden gelen direnişleri de Hafız Esad kimi zaman demokratik yöntemlerle kimi zaman da şiddetle bastırmıştır.

Suriye'nin ilk defa bir azınlık mensubu bir devlet başkanı olmuştur ve ülke ilk kez bu kadar uzun istikrarla yönetilmiştir. Bu sürede rejime ciddi tehdit oluşturacak unsurları da (Müslüman Kardeşler) ekarte etmeyi başarmıştır. Bu süreçte Esad başarısının ardındaki birincil unsur şüphesiz Baas Partisi olmuştur. Kurulduğu dönemki ideolojileri ülkedeki azınlıkları tek bir Arap kimliği şemsiyesi altında toplamak olan Baas Partisi, Hafız Esad iktidara geldikten sonra köklü bir dönüşüm yaşamıştır. Hafız Esad, Baas Partisi'nin Pan-Arabizm ideolojisi yerine "Büyük Suriye" idealini gerçekleştirmeyi amaçlayan Pan-Siriyalizme ağırlık vermiştir. Ancak Esad bunu Pan-Arabizm retoriği içinde ustaca kullanmaktadır. Hafız Esad, Baas Partisi'ni kurulduğu dönemki ideolojik unsurlarından kopararak onu yepyeni bir forma sokmuştur. Bu yeni döneme de Neo-Baas denmiştir. Artık Baas Partisi, tüm Arapların ortak paydada buluştukları konumundan çıkmış ve bir şahıs partisi olmuştur. Bu köklü dönüşümü gelecek kuşaklara da aktarılması adına Hafız Esad, Neo-Baas ideolojisini ilk okuldan başlatıp akademi hayatının sonuna kadar tüm okullarda öğretilmesini zorunlu hale getirmiştir. Yani Baas Partisi, baskı ve şiddet üreten bir iktidar aracı haline dönüşmüştür.

Tüm bunlara ek olarak, Hafız Esad dönemi Baas Partisi'nin arka planda kaldığı, Baasçı düşüncenin iğinin boşaltıldığı ve Esad yönetiminin devletin her kademesindeki gücü kendinde topladığı bir dönem oldu. Yukarıda da belirtildiği gibi Baasçı ideoloji tamamiyle yerle yeksan edilip yerine devletin çıkarlarına hizmet eden otoriter ve diktatör bir parti şekline bürünmüştür. Hafız Esad'ın iktidarı boyunca uygulamış olduğu bu baskıdan Suriye halkı nasibini fazlasıyla almıştır.

KAYNAKÇA

ABBASOV, Emin(2016), *Suriyeli Türkmenler*, Uluslararası Politikada Suriye Krizi, Editörler: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, Beta Yayıncılık, İstanbul

ABDULLAH, Ömer Faruk (1985), *Suriye Dosyası*, Akabe Yayın Ticaret, İstanbul

ADAM, Baki (2006), *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, Çizgi Kitabevi, Ankara

AKDEMİR, Salih, (2000), *Suriye'deki Etnik ve Dini Yapının Siyasi Yapının Oluşmasındaki Rolü*, Avrasya Dosyası (Arap Özel) , Asam Yayınları, Cilt:6 Sayı:1

AKKAYA, Gülşah Neslihan (2016), *Suriye Müslüman Kardeşler Hareketi: Kuruluşu, Söylemi ve Siyasal Faaliyetleri*, Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika, Editörler: Nuri Salık, Mehmet Akif Okur, Nobel Yayıncılık

AKSOY, Erdal (2010), *Nusayrilerin Sosyal Yapıları ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Yaşayan Bu Topluluğa Devletin Yaklaşımları*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı:54

AKTAY, Yasin (2015), *Postmodern Kavşakta Din ve Sivil Toplum*, Tezkire Yayıncılık, İstanbul

ALTUNDAL, Şinasi (1988), *Kavalalı Mehmet Ali İsyantı*, Türk Tarih Kurumu Yayıncılık, Ankara

AMANOV, Satlık (2004), “*Ortadoğu Siyasetinde Suriye*” ,Der: Türel Yılmaz, Mehmet Şahin), Hafız Esad Dönemi Suriye Dış Politikası

APAK, Adem(2014), *İslam Tarihi Boyunca Selef ve Selefilik Kavramlarının Anlam Serüveni*, Tarihte ve Günümüzde Selefilik, Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı, Editör: Ahmet Kavas, Ensar Neşriyat

ARAS, Bülent, Toktaş Şule (2008), *Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan*, Seta Yayınları II, Ankara

ARAYANCAN, Ayşe Atıcı (2010), *Suriye Bölgesinde İki İnanç Hareketi: Nizari İsmailileri ve Nusayrilik*, Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı:54

ARI, Tayyar (2008), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Savaş, Siyaset ve Diplomasi* Mkm Yayıncılık

ARI, Tayyar (2012), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Savaş, Siyaset ve Diplomasi* Mkm Yayıncılık, Cilt:1, İstanbul

ARIKAN, Pınar (2012), *Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran*, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:4, Sayı:43, Temmuz

ARSLAN, Hatice (2016), *Başlangıcından Günümüze Arap Aleviliği ve Nusayrilik*, Mizan'ül Hak İslami İlimler Dergisi, Sayı :1

ARTOKÇA, İzzettin (2013), *Ortadoğu'da Dürzîler*, TASAM (Türkiye Asya Stratejik Araştırma Merkezi), Rapor No :54

ATAMAN, Muhittin (2012), *Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum*, SETA Rapor (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Nisan 2012

ATAY, Mehmet (2000), *Arap Baas Sosyalist Partisi Üzerine*, Avrasya Dosyası, Cilt:6, Sayı:1, s,133

ATLIOĞLU, Yasin(2016), *Nusayrilik: Arap Alevileri*, Uluslararası Politikada Suriye Krizi, Editörler: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, Beta Yayıncılık, İstanbul

ATLIOĞLU, Yasin (2006), *Suriye Arap Cumhuriyeti'nde Etnik ve Dini Yapı*, s.7 (12.08.2018)

ATLIOĞLU, Yasin (2013), *Suriye'nin Siyasal İslamcılığı: Müslüman Kardeşler*, 21. Yüzyıl Dergisi, Mart Sayısı, s.2

AYDIN, Mahmut (2015), *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi*, Ensar Neşriyat
İstanbul

AYDIN, Mehmet (2000), *Diyalog Açısından Dinlerin Birbirine Yaklaşımı*

Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:10, Konya

AYDIN, Mustafa (2006) , *Siyasetin Sosyolojisi*, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul

AYDOS, Volkan, Duran Meltem (2000), *Suriye Ülke Etüdü*, İstanbul Ticaret Odası Yayıncılık, İstanbul

BAĞÇECİ, Muhiddin (1994), *Ehl-i Sünnet*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:10

BAĞLIOĞLU, Ahmet (2013) ,*Suriye’de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyasete Etkisi*, Ortadoğu’nun Geleceği Açısından Şii-Sünni İlişkileri Sempozyumu27-29 Eylül 2013 Çorum, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Editörler: Mesut Okumuş, Cemil Hakyemez

BAKTIAYA, Adil(2017), *Osmanlı Suriyesi’nde Arapçılığın Doğuşu Sosyoekonomik Değişim ve Siyasi Düşünce*, İletişim Yayıncılık, İstanbul

BALBAY, Mustafa(2006), *Suriye Raporu*, Cumhuriyet Kitapları Yayınları, İstanbul

BAR, Shmuel (2006), *Bashar’s Syria: The Regime and Its Strategic Worldview*, Institute for Policy and Strategy Interdisciplinary Center (IDC) Herzliya, Israel

BATUR, Muhammet Raşit (2013), *Nusayriliğin Teşekkülü ve İnanç Esasları*, İnsan&Toplum Dergisi, Cilt:3 Sayı:5

BİNGÖL, Nevzat(2013), *Suriye’nin Kimliksizleri Kürtler*, Do Yayınları,İstanbul

BOZBUĞA, Rasim (2012), *Suriye Kürtlerinin Fotoğrafi*, Küçük Orta Doğu Suriye İç Çatışmadan Orta Doğu İç Savaşına Giden Yolun İlk Durağı mı? Editör: Ümit Özdağ, Kripto Yayınları

BULUT, Hail İbrahim (2017), *Şii Mezhebi ve Ortaya Çıkış Süreci*, s.2 (03.08.2018)

BULUT, Halil İbrahim (2011), *Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik*, Ortadoğu Yıllığı

- CANER, Cantürk (2012), *Suriye Baas Partisi: İdeoloji, Örgüt, İktidar*, Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde Arap Baharı ve Suriye (Editör: Barış Adıbelli) IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- CHALLEYE, Felicien (2007), *Dinler Tarihi*, Çev: Samih Tiryakioğlu, İmge Yayıncılık, İstanbul
- CHOUEİRİ, Youssef M.(2011), *Ortadoğu Tarihi*, Çev:Fethi Aytuna İnkılap Kitabevi, İstanbul
- CLEVELAND, L.William (2008), *Modern Ortadoğu Tarihi*, Çev:Mehmet Harmancı, Agorakitaplığı Yayınları
- ÇAĞ Galip, EKER Sami (2015), *Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, s.62
- ÇAKMAK, Cenap(2007), *Müslüman Kardeşler Bir Sivil Toplum Örgütü mü?*, Akademik Orta Doğu Dergisi, Cilt:2, Sayı:1
- ÇELENK, Mehmet (2014), *Safeviler Döneminin Şii-Sünni İlişkileri Üzerindeki Etkisi*, Ortadoğu'nun Geleceği Açısından Şii-Sünni İlişkileri Sempozyumu 27-29 Eylül 2013 Çorum, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Editörler: Mesut Okumuş, Cemil Hakyemez
- ÇELİK, Yıldız (2012), *Suriye: Ötekileşmeyen Hıristiyanlar*, s.2
- ÇELİK, Cengizhan (2013), *Rejimin Kanlı Canavarı: Şebbihalar*,
- ÇELİKKOL, A.Oğuz(2015), *İçimizdeki Komşu Suriye*, Bilgesam Yayınları İstanbul
- ÇEVİK, Halis (2005), Kadim Toprakların Trajedisi *Uluslararası Politikada Ortadoğu*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul
- ÇİFÇİ, Osman Zahid, ERDEM, Hüsamettin (2013), *İslam Siyaset Tarihinde Din ve Devlet İlişkisi*, İstem Yayıncılık ,Sayı:22
- DAĞ, Ahmet Emin (2015), *Ortadoğu Çatışmaları*, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İHH) , İstanbul

- DEMİR, Hilmi(2014), *Sünnilik Nedir? Sünniler Kimdir* ?s.8 (02.08.2018)
- DEMİRCİ, Kürşat (1990), *Hıristiyanlık*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt:17 , İstanbul
- DOĞRUL, Ömer Rıza (1947) , *Yeryüzünde Dinler Tarihi*, Ensar Neşriyat,İstanbul
- DURSUNOĞLU, Alptekin(2016) , *Suriye’de Elde Var Sıfır*, Önsöz Yayıncılık İstanbul
- ERÇEL, Salih (2017), *Suriye Arap Cumhuriyet’inde Esad İmparatorluğu*, Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkilerde Gündeme Dair-I: Suriye Krizi, Sayı:1 , Haziran 2017
- ERDOĞAN, Emin (2015), *Suriye’den Kırk Damla Kan*, Editör: Zeynep Kır, 40’lar Kulübü Yayınevi
- ERGÜVEN, Abdullah Rıza(2000), *Tanrıları Nasıl Yarattık*, Berfin Yayınlarıİstanbul
- ERGUN, Hatice Küpra (2008), *Yezidilerde Sosyo-Kültürel Hayat ve Din Viranşehir Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyoloji, Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi
- ERKOL Gül , KÜRKÇÜOĞLU Sabri (2012) , *Şanlıurfa İnanç ve Kültür Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi*, ss.12
- ERKMEN, Serhat (2012), *Suriye’de Kürt Hareketleri*, ORSAM (Ortadoğu Araştırmalar Merkezi), Rapor No:127
- EROĞLU, Ahmet Hikmet (2003), *Osmanlı Devleti’nde Yahudiler*, AndaçYayımları, Ankara
- ERTOSUN Erkan, TOPAK Pakize (2016), *11 Eylül Sonrası Ortadoğu’da Din, Terör ve Siyaset: Müslüman Kardeşler Örneği*, The Journal of Academic Social Science Studies, Number :42
- ERTUĞRUL, Ebubekir (2014), *Suriye Kürtleri ve Demokratik Birlik Partisi (PYD)*, Ufuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- ERTÜRK, Kenan (2011), *Suriye’yi Doğru Anlamak*, 21. Yüzyıl Dergisi, Sayı:31

ET-TAVİL, Muhammed Emin Galib (2000), *Nusayriler Arap Alevilerin Tarihi*, Çev: İsmail Özdemir, Chiviyazıları Yayınları, İstanbul

ES-SEYYİD, Seyyid Muhammed (2012), *İsmailiyye*, Türkiye Diyanet Vakfı, DİA, Cilt 15

GEDİKOĞLU, Bilal (2013), *Kuruluşundan Günümüze Baas Partisi*, (17.09.2018)

GENCER, Bedri (2017), *Sünnilik Mezhep Midir, Din Midir?*s.3 (03.08.2018)

GOLDSCHMİDT JR. , Arthur, DAVIDSON Lawrence (2008), *Kısa Ortadoğu Tarihi*, Çev: Aydemir Güler, Doruk Yayıncılık, İstanbul

GÜÇ, Ahmet (2000), *Kur'an'da Kutsallık Anlayışı*, Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:9, Sayı:9 ss.15

GÜLEÇ, Cengiz (2012), *Alevilik ve Nusayrilik Arasındaki Farklar*

GÜLÇİÇEK, A.Duran (2005), *Nusayri Aleviler*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Araştırma Dergisi, Sayı :34

GÜLŞEHRİ Ali, TOSUN, Resul (1982), *Nusayrilik ve Suriye'de Nusayri Zulmü* Nizam Yayınevi, İstanbul

GÜNDÜZ, Tufan (2009), *Bozkırın Efendileri – Türkmenler Üzerine Makaleler-*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul

GÜNGÖR, Özcan (2017), *Üst Kavramsallaştırma Olarak Alevilik: Akide ve İbadetler Açısından Alevilik-Nusayrilik İlişkisi*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı :1, Haziran

GÜRPINAR, Bulut (2014), *Sürgünde Örgüt: Suriye İhvanı*, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt :2 , Sayı :1

GÜRSON, A.Poyraz (2010), *Suriye*, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara

GÜRSON, A.Poyraz (2016), *Büyük Güçlerin Suriye Planı*, Kripto Yayınları Ankara

GRAVES, Robert, PATAI Raphael(2009), *İbrani Mitleri* , Çev: Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul

HACIZADE, Ali (2017), *Esad Ailesi ve “Özel Mülk” Suriye*, Türkiye Gazetesi, 09.02.2017

HALAÇOĞLU, Yusuf (t.y) , *Ermenilerin Suriye'ye Nakli: Sürgün mü, Soykırım mı?* Belgeler

HALEVİ, Yossi Klein (2003), *Yahudilik Duy, Ey İsrail*, Başlangıçtan Bugüne Ortadoğu'da Tarih ve İnanç, National Geographic Washington, D.C

HOURANİ, Albert (2014), *Çağdaş Arap Düşüncesi*, Çev: Latif Boyacı, Hüseyin Yılmaz, İnsan Yayınları, İstanbul

İNCE, Erdal (2017), *Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye*, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi, Sayı :1, s.272

İSHAKOĞLU, Ömer (2012) *Suriye Tarihi*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul

JABER, Kamel Abu (1970), *Arap Baas Sosyalist Partisi*, Çev: Ahmet Ersoy, Altınok Matbaası, Ankara

KAHRAMAN, Ahmet (1999), *Mukayeseli Dinler Tarihi*, Marifet Yayınları, İstanbul

KAHRAMAN, Ahmet (2009), *Dinler ve Misyonerler*, Ensar Neşriyat, İstanbul

KAUFFMAN, Francine, EISENBERG, Josy (1987), *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik*, Çev: Mehmet Aydın, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt:29, Ankara

KARABATİ, Ayşe (2013), *Suriye Savaşları*, Timaş Yayınları, İstanbul

KARAKÖSE, Hasan (2004), *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Ankara

KAYMAL, Cansu(2017), *Şia'da İmamet Meselesi ve Egemenlik*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt :2 Sayı : 1 s. 176-179

KAYA, İsmail (2015), *Kendi Kaynaklarına Göre Şia ve Şiilik*, Nida Yayıncılık İstanbul

KESER, İnan(2002), *Nusayriler Arap Aleviliği*, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul

KESER ,İnan (2006), *Kentsel Dinamikler ve Kamusal Alan Farklılaşması: Adana Nusayrileri*, Ankara Üniversitesi Doktora Tezi

KILAVUZ M.Tahir, MERCAN M.Hüseyin, GÜDER Süleyman (2012), *Ortadoğu'da İslamcı Siyaset Değişim Sürecinde Müslüman Kardeşler ve Nahda*, İlke İlim Kültür Eğitim Derneği, Araştırma Raporları-2

KIŞLALI, Ahmet Taner (1991), *Siyasal Sistemler*, İmge Kitabevi, Ankara

KIYMAZ, Ahmet (2012), *Arap Baharı'nda Kışta Açan Çiçek : Suriye*, Sarkaç Yayınları, Ankara

KİRİŞÇİOĞLU, Fatih(2013), *Suriye'de İç Savaş Sürerken Suriye Türkleri*, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Rapor No:1

KOCADAĞ, Yaşar(2015), *Selefilik: Sebepleri, Tehlikelere Karşı Stratejiler* Mezhep Araştırmaları, VIII/2

KOCA, Ferhat (2015), *Selefilik*, İlahiyat Akademi Dergisi, Cilt :1 Sayı : 1-2

KOYUNCU, Ahmet Ayhan (2016), *Suriye'de Azınlıklar ve Arası İlişkiler*, Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika, (Editörler: MehmetAkif OKUR, Nuri SALIK), Nobel Yayınları

KUBAT, Mehmet (2014), *İslam Mezhepleri Tarihi*, Kitap Dünyası Yayınları İstanbul

KÜÇÜK, Ahmet, TÜMER Günay, KÜÇÜK Mehmet Alparslan(2010), *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi , Ankara

KÜÇÜKAHMET, Ali Osman (2007), *İslam'da Mezhepler Gerçeği ve Günümüzde Alevilik*, Özgü Yayınları, İstanbul

LE BON, Gustave (2014), *Arapların Medeniyeti*, Çev: Haktan Birsal , IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul

LESCOT, Roger (2014), *Yezidiler- Din Tarih ve Toplumsal Hayat*, Çev: Ayşe Meral, Avesta Yayınları, İstanbul

LEWIS, Bernard (2006), *Ortadoğu*, Çev: Selen Y.Kölay, Arkadaş Yayınları

- MAKRİKÜĞİ ,Ardziv (2015), *Halep Ermenileri- Harout Ekmanian*, s.8
- MAZMAN, İbrahim (2013), *Modernizm ve Gelenekselcilik Arasında Din*, Editörler: Şamil Öçal, Cevat Özyurt, Hece Yayınları, Ankara
- MERSHEİMER, John J, M.WALT, Stephen (2009), *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, Küre Yayıncılık, İstanbul
- MERCAN, M.Hüseyin (2012), *Suriye Rejim ve Dış Politika*, Açılım kitap Yayınları, İstanbul
- M.SENNOT, Charles(2003), *Hristiyanlık ve Kelam Beden Oldu*, Başlangıçtan Bugüne Ortadoğu'da Tarih ve İnanç, National Geographic, Washington D.C
- OKUR, Mehmet Akif (2009), *Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası*, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi Sayı :48
- OKUR, Mehmet Akif, SALIK Nuri(2016),*Osmanlı İdaresi ve Fransız Manda Yönetimi Altında Suriye*, Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye İç ve Dış Politika, Editörler: Mehmet AKİF Okur, Nuri Salık, Ankara , Nobel Yayıncılık
- ORHAN, Oytun (2011), *Suriye'de Demokrasi mi İç Savaş mı? Toplumsal-Siyasal Yapı Değişim Senaryoları ve Türkiye*, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt:3, Sayı:29
- OZİNİAN, Ali (2015), *Ermenistan'daki Suriye*, Agos Gazetesi 06.08.2015 Tarihli Yazısı, 06.08.2015
- ÖÇAL Şamil, ÖZYURT Cevat (2013), *Modernizm ve Gelenekselcilik Arasında Din*, Hece Yayınları, Ankara
- ÖZEK, Ali(1993), *Milletlerarası ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İlmî Neşriyat, İstanbul
- ÖZİÇ, Fatma Gamze (2013) , *Suriye'nin Esad'lı Yıllarında Din- Siyaset İlişkisi Nusayriler*, Gazi Üniversitesi, Uluslar arası İlişkiler Dönem Ödevi
- ÖZDEMİR, İsmail (2015), *Bıçağın İki Yüzü Işid ve PKK'nın Oluşturduğu Terör Tehdidi*, Berikan Yayınevi, Ankara

ÖZDOĞAN, Talip (2016), *Suriye’de Din ve Siyaset: Ulema-Devlet İlişkileri*Bağımsızlıktan Arap Baharı’na Suriye İç ve Dış Politika, Editörler: Mehmet Akif Okur, Nuri Salık)

ÖZCAN, Hüseyin Alper (2012), *AKP Döneminde Suriye’ye Yönelik Türk Dış Politikası, Küçük Ortadoğu Suriye*, Kripto Yayınları, Ankara

ÖZCAN Leyla, ÖZCAN Mustafa(2015), *İŞİD VE Kökenleri Haricilik ve Selefilik*, Safa Yayın Dağıtım, İstanbul

ÖZDEMİR, Çağatay (2016), *Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?*, Bilgi Dergisi, Sayı :33 , 2016 Kış, s.86

ÖZGÖKER, Uğur C. , ÇELİK Hüseyin (2016) *,Suriyeli Sünniler*, Uluslararası Politikada Suriye Krizi, Editörler: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, Beta Yayıncılık, İstanbul

ÖZMEN, Süleyman (2002), *Ortadoğu’da Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul

ÖZKAYA, Abdi Noyan (2007), *Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik ve Suriye Devleti’nin Politikaları*, Cilt:2, No:8 USAK (Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu)

ÖZKOÇ, Özge (2008), *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991)*, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara

ÖZTÜRKMEN, Ali(2012), *Suriye Türkmenleri*, ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi),

PARLAR, Suat (2006), *Ortadoğu: Vaadedilmiş Topraklar*, Mebhisto Kitabevi, İstanbul

PINAR, Fatma(2015), *Hasan el-Benna ve Müslüman Kardeşler*, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı :5

PİPES, Daniel (2012), *Suriye’de Azınlık İktidarı*, Dünya ve İslam Dergisi, Sayı:4 İnceleme- Araştırma, Çev: Fatma Kahraman

SANDER, Oral (2001) , *Siyasi Tarih*, İmge Kitapevi, Ankara

SALIK, Nuri(2016), *Modern Suriye’de Toplum ve Siyaset:1946-2000*, Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye İç ve Dış Politika, , Ankara, Nobel Yayıncılık
Editörler: Mehmet Akif Okur, Nuri Salık

SALIK, Nuri (2011), *Suriye Politik Kültüründe Tarihsel Pragmatizm, Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikası ve Türkiye-Suriye İlişkileri*, ORSAM, RAPOR NO : 85

SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar (2014), *Din ve Devlet Arasındaki İktidar Mücadelesi : Avrupa Örneği*, Ankara,Adalet Yayınları

SARI, Özgür (2015), *Suriye’de Arap Baharı Kısa Mı Dönüyor?*, Sobider Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2, Sayı:2 , Mart 2015, s.10

SARIKÇIOĞLU, Ekrem(2002), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta, Fakülte Kitapevi

SCHMİDİNGER, Thomas (2015), *Suriye Kürdistanı’nda Savaş ve Devrim*, Çev: Sevinç Altınçekiç, Yordam Kitap Basın Yayın, İstanbul

SOĞUKOĞLU, Fehmi (2013), *Nusayrilik ve Tanrı Alguları*, Kelam Araştırmaları, Cilt :11 , Sayı :1

SÖNMEZ, Vecihi (2010), *Selef Düşüncesinin Tarihi Arka Planı ve Selefilik*, Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmi Dergisi, Sayı:9-10, Bişkek

SÖKMEN, Aşkın İnci(2016) *„Suriyeli Kürtler*, Uluslararası Politikada Suriye Krizi, Editörler: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, Beta Yayıncılık, İstanbul

ŞAHİN, Türel Yılmaz (2011), *Suriye’de Baas Yönetimi*, Mülkiye Dergisi, Cilt: 35, Sayı: 272

ŞEN, Sabahattin (2004), *Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, İstanbul, Birey yayıncılık,

ŞENTÜRK, Doğan (2003), *Saddamın Baas’ı, Ortadoğu’da Arap Birliği Rüyası*,İstanbul Alfa yayıncılık,

ŞENZEYBEK, Aytekin (2011), *Başlangıçtan Günümüze Dürzilik*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:31

TAN, Muzaffer (2012), *Geçmişten Günümüze Dürzîlik*, Makalât Mezhep Araştırmaları Dergisi, Cilt:5, Sayı:2 Güz 2012

TIĞLI, Deniz (t.y), *Suriye’de Baas Partisi ve İdeolojisi*, s.2

TONYBEE, Arnold J. (2000) , *Hıristiyanlık ve Dünya Dinleri*, Çev: M. Aydın , Konya

TOPAL, Ömer Faruk (2016), *Beşar Esad Döneminde Toplumsal Muhalefet ve İç Savaş*, Bağımsızlıktan Arap Baharına Suriye İç ve Dış Politika, Nobel Yayınları, Editörler: Nuri Salık, Mehmet Akif Okur

TURAN, Ahmet (1996), *Kitab’ül Mecmu’nun Tercümesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı :8

TURAN, Ömer(2003) , *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta: Ortadoğu*, Yeni şafak gazetesi Yayını, İstanbul

TUNCEL, Metin (2007), *Nusayrilik*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt:33

TÜRK, Hüseyin (2013), *Anadolu’nun Gizli İnancı Nusayrilik İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul

USAK, *Mayınlı Arazide Yürümenin Adı: Suriye’de Değişimi Zorlamak*, Ortadoğu ve Afrika Araştırma Merkezi, Rapor No: 11-04, 2011

ULUÇ, A.Vahap (2016), *Suriye Kürtleri: Türkiye Kürtleri’nin Devamı*, SAD(Sosyoloji Araştırmaları Dergisi), Cilt:19, Sayı:1

UMAR, Ömer Osman(2004), *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara

ÜNAL, Yaşar (2015), *Selefi Zihnin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine*, Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt:18 Sayı :47 s.58

ÜRÜN, Ahmet Kazım (2016), *Arap Ülkeleri Sosyo-Kültürel Yapısı*, Çizgi Kitapevi, Konya

ÜZÜM, İlyas (2007), *Nusayrilik*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt :33

ÜRÜN, Ahmet KAZIM (2016) *Arap Ülkeleri Sosyo-kültürel Yapısı*, Konya Çizgi kitabevi

ÜNAL, Tahsin (1977) *Türk Siyasi Tarihi*, Ankara, Emel Yayıncılık

VAN DAM, Nikolaos (2000), *Suriye’de İktidar Mücadelesi Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum*, Çevirenler: Semih İdiz, Aslı Falay Çalkıvık, İletişim Yayınları, İstanbul

VİORST, Milton(2003), *İslam Allah’ın Elçisinin Mesajı*, , Başlangıçtan Bugüne Ortadoğu’da Tarih ve İnanç, National Geographic, Washington D.C

YAMAN, Ahmet (2009), *Selefiyye*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Cilt:36

YAVUZ, Celalettin (2005) , *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, Ankara, Ankara Ticaret Odası Yayıncılık ,

YAZICI, Nevin (2012), *Suriye Siyasi Tarihi*, 21.yüzyıl Türkiye Enstitüsü

YELER, Abdülkadir (2011), *Aleviler Suriyenin Neresinde ?* , TASAM (Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi

YILDIZ, Hakkı Dursun (1986),*Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul, Çağ yayınları

YILDIRIM, Zafer (2016) , *Suriye Siyasi Tarihi*, Uluslararası Politikada Suriye Krizi, Editörler: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, Beta Yayıncılık, İstanbul

YILDIRIM, Suat (1988), *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, Ankara

YILMAZ, Hüseyin Raşit(2012), *Türkiye'nin Türkmen Politikası ve Suriye Türkmenleri*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı,

YÜKSEL, Emrullah (1999) *“Din Fenomeni”* , İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , s.1 İstanbul

ANSİKLOPEDİLER

Temel Britannica, Cilt: 9, İstanbul 1993,

Temel Britannica, Cilt: 8, 1993, İstanbul,

Tematik Ansiklopedi, Cilt: 1, 1994, Milliyet Yayıncılık,

Hayat Ansiklopedisi (1979), , Doğan Kardeş Yayınları, Cilt:6 İstanbul

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/suriye/2012/03/01/6514/suriye-muhalefetinin-aktorleri>(09.08.2017)

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/teostrateji-arastirmalari-merkezi/2014/07/17/7705/sunnilik-nedir-sunniler-kimdir>(15.08.2018)

<http://www.star.com.tr/acik-gorus/sunnilik-mezhep-midir-din-midir-haber-1279049/>(17.08.2018)

<https://www.beyzatarih.com/islam-tarihi/sii-mezhebi-ve-ortaya-cikis-sureci>(17.08.2018)

<http://www.tarihistan.org/haber/vazdir/3892/>(20.08.2018)

<http://www.suryaniler.com/suryani-tarihi.asp?id=819>(27.08.2018)

<http://ermenikulturu.com/halep-ermenileri-harout-ekmanian/> (27.08.2018)

<http://www.agos.com.tr/tr/vazi/12399/ermenistan-daki-suriye> (27.08.2018)

http://tasam.org/tr-TR/Icerik/4491/aleviler_suriyenin_neresinde (31.08.2018)

<http://www.ensonhaber.com/cengiz-gulec-alevilik-ve-nusayrilik-arasindaki-farklar-2012-09-10.html>(31.08.2018)

<http://tr.danielpipes.org/11963/suriyede-azinlik-iktidari>(01.09.2018)

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/suriye/2012/05/29/6619/suriye-siyasi-tarihi>(04.09.2018)

https://www.academia.edu/9985270/Suriyede_Baas_Rejimi(05.09.2018)

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/445529.aspx>(11.09.2018)

<http://akademikperspektif.com/2013/12/03/kurulusundan-gunumuze-baas-partisi/>(17.09.2018)

<http://www.gazetevatan.com/rejimin-kanli-canavari--sebbihalar-541446-gundem/>(17.09.2018)